

palócföld

KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT 94/4

Palizsán!
Palizsán!
Palizsán!
Palizsán!
Palizsán!
Palizsán!
Palizsán!

ELRÁDOL MIKKOR AZ IDŐ

6

Nagy Pál 60 éves

"A szülőföld köszönti távolba szakadt fiát" – írnám le a konvencionális mondatot, ha nem Nagy Pálról lenne szó. Róla azonban leírhatatlan olyan mondat, amely zavartalanul gördül tova a közbeszéd csillogóra koptatott sínpárhuzamosán, egészen a távoli enyész-pontig, ahol úgy eltűnik, mint az anyag a világmindenség csapdáiban, a fekete lyukakban. A nyelv Hawkingjának kell lenni ahhoz, hogy megmondjuk mi történik itt. Hogy hogy' nem lehet leírni egy közönséges köszöntő mondatot. (Talán ide Hawking "fekete lyuk" topográfiáját? Nem bosszantom tovább nyomdász barátainkat. Vö.: a következő lapok.) Talán rajzolni kellene, szeroxoznom, vagy videóra vennem, amint szovjet gyártmányú szedőgépen ólomba ömlik a neve. A megdermedő betűsor (NAGY PÁL) látványa után bizonytalan svenk (kézikamera!) a gép behemót öntöttvas állványzatára, s innen szuperplánban cirillbetűnként: *Szgyelano v SzSzSzR*. Végig az unalomig, lassú képek alatt, aminek monotoníáját kromatikusan törik meg a gép mechanikájának (szókészlet vételezhető Határ Győző "ön-keresztrefeszítő szerkentyűjének" leírásából) sérénységet mutató klippgyorsaságú rövidsnittjei, végig T-típusú tankok láncaltpcsörömpölése, amint Pétervására irányából eléri Kisterenyét, és a botkormány határozott rántásával sarkosan ráfordulnak a 21-es útra, északi irányba, Salgótarján felé. A réz betűsablonok helyreilleszkedő nyomdai zöreizenéje helyett a tankmotorok joviális medvebrummogása szólna bele a láncaltpak és az aszfaltút konkrétzenéjébe.

Nem várnám meg, amíg kihül az ólom, hanem jobb kézzel nyúlnék érte (balban a kamera!), előtte körömpiszok ellenőrizendő(!), majd egy kézzel eljátszanám – mintha forró gesztenyével Párizsban –, hogy jobb tenyérből balba, balból jobba zsonglörködve hűtöm a megtestesült nevet (NAGY PÁL), aztán mutató és hüvelykujjam közé csippenteném (vigyázat: körömkorona!) az ólomlapot és folyamatosan közelíteném az objektív felé.

Hangsúly a folyamatosságon. Így lenne pillanat, amikor csupán a nevezett tárgy létezése volna érzékelhető, aztán ebből kibontakozna a név, egyre tisztábban, mint a Nagy Armada a Csatorna feloszló kódében, s csak a szüntelen figyelő észlelné a pillanatot, amikor teljes élességgel olvashatóvá válna: NAGY PÁL. De a mozgás nem szakadna meg, hanem *(folyt. folyóiratunk hátsó borítójának belső oldalán)*

Tartalom

<i>Papp Tibor</i> Tökéletlen rálátás a párhuzamosra	297
<i>Albert Pál</i> Kis Fekete Könyvecske	312
<i>Tózsér Árpád</i> Egy avantgárd irodalomtörténet iránt való jámbor szándék... ..	320
<i>Pomogáts Béla</i> Egy pohár bor	321
<i>Czigány Lóránt</i> A kortárs közvetítőeszközök mestere	323
<i>Márton László</i> A(z) (H)öskor	327
<i>Szépfalusi István</i> (Lőrincz) Nagy Pálról félidőtájt... ..	330
<i>Kende Péter</i> Bis hundert und zwanzig	333
<i>Petermák Miklós</i> Szövegromlás	334
<i>Parancs János</i> Köszöntő helyett	346
<i>Béládi Miklós</i> Avantgarde és érték	347
<i>Somlósi Lajos</i> Pantacles de Salomon	352
<i>Ungváry Rudolf</i> Newermore	354
<i>Molnár Vera</i> Képvers	361
<i>Csutak Magda</i> ezer i nand	362
<i>Gáyor Tibor</i> Nagy Palinak a "Palócföld"-be	363
<i>Maurer Dóra</i> Szó-nyomok	364
<i>Megyik János</i> Nagy Palinak... a 60-adikra	365
<i>Haász Ágnes</i> Elektrografika	366
<i>Abajkovics Péter</i> Két oldal Nagy Pálnak	368
<i>Székely Ákos</i> Nagy T-t Nagy P-nek... ..	370
<i>Bari Károly</i> Díszletek egy szinonímához I. II.	372
<i>Simon László</i> N. P.	374
<i>Hegedűs Mária</i> verse	375
<i>Tandori Dezső</i> 7 vers Nagy Pálnak	376
<i>Lipcsey Emőke</i> a korszerűség sajnos/szerencsére nem korszerűség	384
<i>Tóth Gábor</i> Elrabol minket az idő	386
<i>Somogyi Gyula</i> Szöveg	387
<i>Bohár András</i> Fax Poetry	388
<i>Balogh Norbert</i> munkái	398
<i>Molnár Katalin</i> gyere be kedvesem	400
<i>Horváth Elemér</i> Peregrinatio	404
<i>Major Kamill</i> Nagy Pál 60 éves	405
<i>Határ Győző</i> Mellébeszélgetés	406
<i>Cselényi László</i> Sokknyomozó történelem	408
<i>Petőcz András</i> A hatvan éves Nagy Pálnak	411
<i>Kukorelly Endre</i> Nagy Pálnak	412
<i>Kibédi Varga Áron</i> Nagyságok	413
<i>Sörös Zsolt</i> képverse	414
<i>Pető Tóth Károly</i> Címem: mindenütt	415
<i>Esterházy Péter</i> N. P.	421

Nógrád Megye Közgyűlésének
folyóirata.

FŐSZERKESZTŐ
Pál József
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES
Zsibói Béla

FELELŐS KIADÓ
Brunda Gusztáv

Szerkesztőség:
3100 Salgótarján,
Rákóczi út. 192 sz.
Telefon: (32) 314-386, 310-022
Levélcím:
3101 Salgótarján, 1. Pf. 270

Kiadja
Nógrád Megyei
Közművelődési Központ

Készült
az UNIPRINT Nyomda
salgótarjáni nyomdatüzemében
Nyomdai előkészítés
szövegtörzdelés
Csiba Imre

Szerkesztőségi fogadóórák:
csütörtökön 11-15.30 óráig
Számlaszám 750-453523

palócföld
KÖZLEKEDÉSI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

E számunk szerzői:

Abajkovics Péter, Albert Pál, Balogh Norbert, Bari Károly, Béládi Miklós, Bohár András, Cselényi László, Csutak Magda, Czigány Lóránt, Esterházy Péter, Gáyor Tibor, Haász Ágnes, Határ Győző, Hegedüs Mária, Horváth Elemér, Kende Péter, Kibédi Varga Áron, Kukorelly Endre, Lipcsey Emőke, Major Kamill, Maurer Dóra, Márton László, Megyik János, Molnár Katalin, Molnár Vera, Papp Tibor, Parancs János, Peternák Miklós, Petőcz András, Pető Tóth Károly, Pomogáts Béla, Simon László, Somlói Lajos, Somogyi Gyula, Sörös Zsolt, Székely Ákos, Szépfalusi István, Tandori Dezső, Tóth Gábor, Tözsér Árpád, Ungváry Rudolf

*

Terjeszti a Magyar Posta Vállalat. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalban, a posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/A - 1900 - közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással

a HELIR Postabank Rt. 219-9863 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra.
Egyes szám ára 50 Ft., előfizetési díj félévre 150 Ft., egy évre 300 Ft. Megjelenik kéthavonta.

Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 0555-8867.

Index 25925

Papp Tibor

Tökéletlen rálátás a párhuzamosra

Nagy Pállal 1958 nyarán találkoztunk először, Párizsban, az Egyetemváros templomához tartozó épület egyik alagsori termében, a Rezek Román rendezte heti irodalmi-kulturális összejövetelek valamelyikén. Parancs János vitt oda. Itt állt össze a kezdő **Magyar Műhely** kemény háromszöge.

Kapcsolatunk első szakasza három pólushoz igazodott, az egyik Párizs volt, a másik Liege, ahol 1959-től Nagy Pál és Parancs János többször megfordult nálam, és - hála a hollandiai Mikes Kelemen kör tanulmányi napjainak - az éppen soron lévő holland konferenciaterp, mint például Vashartyán (magyarított változata a Maastricht közelében leledző Vaeshartelnek). Minden magára valamit adó Európában élő fiatal írónak, különösen akkor, ha a menekült magyar színskálán a rózsaszínnel rokonszenvezett, kötelező volt a Mikesre elmenni. Az első megmérettetés évei voltak ezek. Nagy Pál a harapós, a rámenős kölyök-ordasok közé tartozott. Az idősebbek és a kezükben lévő **Látóhatár** nagyon hamar elismerték tehetségét, de formálásába beletört minden igyekezetük. Eljárt a Protestáns Szabadegyetem évi rendezvényeire is - bizonyára a családi nevelés volt a vonzódás hátterében, de méginkább Sárospatak, ahol mendikáns kis diák volt. Az irodalmi esteken minden felolvasása kétségtelen elismerést váltott ki hallgatóiból. Biztonságérzetének egyik alapja 1956 volt. Az Egri Pedagógiai Főiskola hallgatójaként cselekvő részese volt a helyi - meglehetősen veszélyes - eseményeknek. A hatvanas évek elejére már letisztázta magának a forradalom szellemi hozamát. Ettől kezdve kormányrúdja mindig 56-hoz igazodott, az 56-ban elképzelt demokráciához, a politikai tisztasághoz, az ideológiától, vallástól mentes országvezetéshez, a valódi egyenlőséghez, a művészetek szabadságához.

Indulásának emberi gyűrűjét a fiatal francia feleség, Emilienne Deschamps mellett a szellemi elkötelezettségben rokon gyermekkori barát és gimnazista osztálytárs, Szakál Imre, s az

Egyetemvárosban megismert Szilágyi Ferenc és Martinique-i felesége, Pierette alkották. A Párizsban lehorgonyzott fiatal írók, költők, művészek kezdetben szélesnek mondható affinitása kávéházakban, többek között a rue de Seine-i Celtique-ben csapatokat verbuvált össze, melyekben különböző erőterek jelezték a távolabbi barátságokat vagy a szoros összetartozást. Ő a Babocsay Lajos, Bér János, Ditrói Ákos, Fehér László, Görög Vera, Harezi József, Hajdu András, Kabók Mátyás, Karádi Viktor, Karátson Endre, Keszei István, Lehoczky Gergely, Liptay Mátyás, Márton László, Nyéki Lajos, Parancs János, Pátkai Ervin, Sipos Gyula, Stein Anna, Stora Judit, Szabó Csaba, Szakál Imre, Szendi Arisztid, Wald Pál, Wiener Pál, stb. nevekkel behatárolható berkekben volt otthonos. A későbbi években a kör szűkült, de az idősebbek és újabbak: Lucien Hervé, Nicolas Schöffer, Molnár Ferenc, Molnár Vera, Székely Vera, Molnár Katalin, Márk Anna, Major Kamill, Somlósi Lajos stb. barátsága révén bővült is.

Polgári foglalkozása – miután kinőtt az ösztöndíjból és megszerezte a Sorbonne-on a külföldi francia tanári diplomát – egy fél, vagy negyednapos állás volt a Szabadeurópa Ösztöndíjosztályának párizsi irodájában a támogatásra mindig kész öreg barát, Albrecht Dezső szárnyai alatt. Első publikációi a *Bécsi Magyar Híradóban*, az *Ahogy lehetben*, a *Látóhatárban* és az *Irodalmi Újságban* jelentek meg. A korabeli fiatal íróknak ezek az orgánusok jelentették a nyilvánosságot s némi honoráriumot. Tudtommal menekülése előtt Magyarországon nem publikált, bár még Pestről ismerte Enczi Endrét, az 56-os (és később a párizsi) Irodalmi Újság szerkesztőjét, akiről nagy jóakarattal beszélt mindig, mert emlékezetében Enczi volt az egyetlen hajdani pesti szerkesztő, aki megértéssel fogadta a fiatal írókat. Szülővárosában, Salgótarjánban Gerelyes Endrével és Szakál Imrével együtt járt gimnáziumba, ott érettségizett, azonban utána nem vették föl egyetemre. Az az anekdota járja, hogy kínjában még orosz szakra is felvételizett, de nem sikerült, mert több évi orosz tanulás után sem ismerte a ciril nagybetűket. Bejutott egy könyvtáros tanfolyamra (Ladányi Mihály és Keszei István társaságában), s ennek elvégeztével Pásztóra került. Innen felvételizett az Egri Pedagógiai Főiskolára, ahol magyar szakos diákként érte utól '56. Ha a véletlen kockája másképpen pörög, már 55-56-ban összetalálkozhattunk volna, mert érettségi után Eger lett az én lakhelyem is, azaz poklom tornáca, ahol segéd- majd szakmunkásként dolgoztam a Lakatosárugyárban.

A hollandiai "Mikesen" összeseregülő fiatal írók körében már 1960-ban felvetődött egy olyan folyóirat körvonala, amelyik harmonikusan illeszkedik a húszas éveiben járó nemzedék megélt élményeihez, irodalmi elveihez, fenntartásaihoz, politikai véleményéhez, elkötelezettségéhez vagy semlegességéhez. A lapalapítás egyik pólusa Nagy Pál volt. Az utolsó, a lapalapítónak nevezhető tanácskozás 1961 késő őszén a Cluny kávéház emeleti különtermében zajlott le. A *Magyar Műhely* első száma – 1962 május 1-i dátummal – 1962. április 14-én jött ki a nyomdából. A lap címe 5, rue Marie-Davy lett, a Papp-Parancs-Pátkai lakta cselédszobák címe, csekkszámháza Nagy Pál számlája, mert ilyesmivel egyedül ő rendelkezett akkor, s mint egyetlen polgárilag rendezett körülmények között élő szerkesztőre, rá hárult a rendőrség felé

kötelező felelősség terhe is. A kéziratok kiválogatása, a közlés megszavazása volt a szerkesztés napos oldala – az árnyékos pedig a lap fenntartásához szükséges anyagiak előteremtése, bár ez utóbbi sem mindig, mert eme gondjainknak köszönhattük a fél Európát behálózó, előfizetőket toborzó irodalmi estjeinket: Párizs, Dymchurch, Genf, Bern, Lausanne, Löven, London, Bécs, Graz, Göteborg, Oslo, Stockholm stb. Nagy Pál a fő utazók egyike volt: barátok kocsiján, vonaton, stoppal egyik felolvasó esttől a másikig, egyik vendéglátó baráttól a másik barátig.

Nyugaton megjelent írásait egészen 1964-ig Lőrincz Pál írói álneven írja alá, azonban a **Magyar Műhelyt** Nagy Pálként szerkeszti. A **Magyar Műhely** első számaiban látványosan tettenérhető ez a kettősség, t.i. a fedőlap második oldalán mindkét neve: a szerkesztőé és – a tartalomjegyzékben – az íróé is előfordul. Az 56-ban menekült fiatalok közül többen álneven kezdtek el publikálni, főleg azért, hogy megkíméljék a hazai testvért, szülőt a zaklatástól. Egyesek, miután úgy érezték, hogy a veszélyfelhők elvonultak, elhagyták írói álnevüket, s a továbbiakban polgári nevükön jegyezték írásaikat (Székely Boldizsár – Karátson Endre, Lőrincz Pál – Nagy Pál), mások (pl. Vitéz György) megtartották. Nagy Pálnál első könyvének, a **Reménység, hosszú éveknek** a megjelenése tekinthető választóvonalnak, ennek a fedőlapján már polgári neve olvasható.

Oldalágon néhány mondatot megérdemel a nyugati magyar diákszövetségben, az UFHS-ben kifejtett tevékenysége. A párizsi magyar diákok képviselőjeként jutott el az évente megrendezett kongresszusokra, melyeken az 56-os demokrácia jobboldalinak egyáltalán nem nevezhető szellemiségét képviselte, s ebből kifolyólag az UFHS-en belül – Bujdosó Alpárral és Szakál Imrével együtt – a radikális szárny egyik oszlópa lett.

Első könyve, a **Reménység, hosszú évek** 1964-ben jelent meg a **Magyar Műhely** kiadásában. A Dávid Kis Mária illusztrációival díszített 120 oldalas könyvben tizenhat novellát adott közre, melyek közül a legkorábbit 1958-ban, a címadó utolsót pedig 1964-ben írta. Íróságának a kamaszkora ez a könyv. Mutál a hangja, mutál a szemlélete. Jól megírt realista novellákkal kezd. Mondatai között egészséges humor vibrál, a történetet biztos kézzel vezeti, s a novellát többnyire rezignált csattanóval zárja. A könyv elején Eger és Debrecen legkivettebb rétegéből áll elő egy-egy alak, morfondírozik, erőlködik és végül beilleszkedik, azaz bele-süllyed a létezőbe. Külföldre kerülve elesett, visszahúzódó ember a novellák főszereplője, vagy talpraesettségét bizonyítgató vagány. Az első korszak írásai közé tartozik a **Konzervgyárban** című novellája is, melynek utóélete, amellet, hogy Nagy Pál kiugró tehetségét bizonyítja, jellemző az elmúlt 30 év magyar irodalmára. A novellát szóról-szóra lemásolta egy miskolci fiatalember, s megváltoztatott címmel beküldte a **Kortárs** egyik novella-pályázatára. A fiatalember a pályázatot megnyerte, a pályadíjat felvette, a novellát a folyóiratban leközölték. Miután kisült a disznóság, Nagy Pál azt kérte (mivel a hetvenes évek elején egy "disszidens" semmilyen méltányos jogorvoslatra nem tarthatott igényt), de azt nyomatékosan, hogy közöljék le a **Kortársban** még egyszer a novellát, pontos címmel, hibátlan szöveggel

és a valódi szerző nevével. A "nagy múltú" folyóirat ezt mind a mai napig nem tette meg. Könyve második felében Nagy Pál hangja komorabbra fordul, felerősödik a magány problematikája és természetessé válik az abszurd helyzet, a világtól való teljes elszakítottság. Stilisztikailag ekkor már a jelzőkkel nagyon óvatosan bántó rövid mondatok, a helyzet fokozását szolgáló kijelentést követő ellentmondások, az ismétlések, a váratlan logikai ugrások prózájának legfőbb jellemzői. A címadó, a könyvet záró novellában egy fiatalember, aki valahol a világ szélén él, próbálja szavakba foglalni a szellemi ziláltságához hasonlulni igyekvő ép test kálváriáját.

Nagy Pál életének egyik tengelye mindig a **Magyar Műhely** volt, amikor Parancs János 1964-ben hazatért Magyarországra, nemcsak egy barátot veszített el, de súlyos megrázkódás érte a **Műhelyt** is. Bizonyára ez is hozzájárult ahhoz, hogy ettől kezdve még nagyobb szenvedéllyel kerestük írói kiteljesedésünknek és a **Műhely** fenntartásának a módját, mígnem 1965-ben egy odesszai zsidó menekült atyáskodó sgítségével, aki szedőmester volt a Béresnik nyomdában, ahol a **Műhely** készült, bejutottunk a CGT szakszervezet által fenntartott nyomdai szedőiskolába. 1966 tavaszán megalapítottuk – ketten – az ARTIS nyomdai vállalkozást, melynek Nagy Pál francia felesége volt a törvénnyel szembeni felelőse. Szedőgépet béreltünk, s a **Magyar Műhely** 15. számát már mi magunk szedtük, tördeltük. Ettől a pillanattól kezdve megváltozott az életünk: kenyérkereső és írói munkahelyünk lett a nyomda. Albrecht Dezső összehozott bennünket Ioan Cuşával, román költővel és tehetséges nyomdatulajdonossal, aki barátságával és cégünket tápláló munkával járult hozzá ügyünkhöz. Miután kisült, hogy az önálló vállalkozás fenntartására fordított energia nem áll arányban az irodalom és a **Magyar Műhely** oldalán elkönnyelhető anyagi és szellemi nyereséggel, bezártuk saját vállalkozásunkat, s ekkor is ő volt az, Ioan Cuşa, aki egyre nagyobbodó nyomdájában, a Compagnie Française d'Impressionban, 1970-től félnapos állásban – sok és sokat érő privilégiummal – alkalmazott mindkettőnket, azaz adott kenyérkereső állást. Ezt követően hosszú éveken át hol közvetve, hol közvetlenül, haláláig a **Magyar Műhely** mecénása volt.

1967 tavaszán a *Fédération Française des Maisons des Jeunes et de la Culture* elnevezésű társasággal karöltve nemzetközi irodalmi tanácskozást szerveztünk – szintén ketten – **Atelier I.** címmel, melyre Európából, Észak-Afrikából és Amerikából hívtunk meg franciául tudó írókat, költőket (pl. Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky Jánost, Lengyel Balázst stb.). A tanácskozásról *Atelier I.* címmel francia nyelvű könyvet adtunk ki. A tanácskozás megismétlését a 68-as párizsi események akadályozták meg.

1968-ban jelent meg a **Magyar Műhely** kiadásában Nagy Pál **Hampsteadi semmittevők** című regénye. Egy saját összeomlásával hadakozó, szellemileg-testileg leépülőfélben lévő fiatalember első személyben lejegyzett hangulat-leletei. A könyvben nincs elmozdíthatatlan támpont, nincs gravitáció, nincs kézzel fogható valóság, csak mondatokba ágyazott létezés-szeletek, melyek labilisak, változékonyak. A szöveg mögül egy Angliában élő, francia tanítás-

sal küszködő fiatal tanárember rajzolódik ki, aki nem tud annyi tanítványra szert tenni, hogy megéljen belőle, s ezért barátjára, az író színészre, Johnyra támaszkodik. Johnny beprotezsálja őt egy élteesebb hölgyhöz, aki rendszeres nemi szolgáltatás ellenében eltartja a hőst. A fiatalember egy gazdag ház tágas szobájában tehetetlenül szenved, de szenvedésének eredete, azaz a helyzetből adódó konfliktusa nem erkölcsi természetű, hanem a világtól való undorodás része, melyet az idősebb hölgy visszataszító fizikuma és a rendszeres lerészegedések a kibíratatlanságig felfokoznak. A regény második felében a gomolygó mondatfelhőkből egy dél-amerikai forradalom reménye illan a szenvedő elé. A lázalom valósággá formálódik, s ezzel megkezdődik a főhős megmentése, aki természetesen, lelkesedik a forradalomért. Johnny is előke-rül. A forradalom azonban megbukik, s talán ebből kifolyólag föllazul a mondatok kohéziója. A mondatok szétesését a szavak megbomlása követi, a betűk önállósodása. Atomjaira hullik a szöveg. Porrá lesz. Jelen van a könyvben a megújuló magyar próza minden alapanyaga: a történet relativizálása, a visszakapcsolás, az önisméltés, idegen szövegrészek bekebelezése, a mondatok menetét megszakító, a szavak formáját megnyeső vizuális effektusok, nyelven kívüli, de jelentést hordozó tipográfiai jelek stb. Ha jön egy nyitott szemű irodalomtörténész, akit ma, amikor már lehet, valóban az irodalom érdekel, nem pedig a jólértécsült körök értérendje, bizonyára mérőföldkönek tekinti majd a **Hampsteadi semmittevőket** a modern magyar próza útján.

Egy évvel később, 1969-ben, a regény franciául is megjelent **Les fainéants de Hampstead** címmel a párizsi Denoël Kiadónál, a szerző és Philippe Dome átültetésében. Philippe Dome 1968-ban érkezett Párizsba, Angliából. Az ötvenes évek végén Liège-ben volt diák, ott szerkesztették együtt a **Dialogue** című francia irodalmi folyóiratot. Nagy Pál ott ismerkedett meg vele. Miután Párizsban meggyökerezett, rendszeresen összejártunk és egyre szorosabb lett a munkakapcsolat közöttünk. Hol Párizsban, hol Chervey-ben, a Nagy-házaspár Párizstól 200 km-re lévő vidéki rezidenciáján elméltünk, fordítottunk vagy vitatkoztunk végkimerülésig. 1972-ben hárman alapítottuk meg a **Magyar Műhely** francia testvérúapját, a **d'atelier**-t és a hasonló nevű könyvkiadót. Később a francia irodalom fiatal és idősebb jelesei csatlakoztak hosszabb rövidebb időre a csapathoz: Bruno Montels, Jacques Roubaud, Claude Miniere, Michel Deguy, Gérard de Cortanze, Mitsou Ronat, Jean Paris stb. Hárman együtt fordítottuk a **d'atelier** egyik lesikeresebb, francia irodalmi berkekben feltűnést keltő kiadványát, az 1974-es dátumot viselő Szentkuthy különszámot. A **d'atelier** egy évtizeden át a francia avantgárd irodalom egyik legfontosabb vizuális fóruma volt. Kiadványainkat mind a mai napig keresik a modern francia irodalom gyűjtői.

Nagy Pál következő könyve, a **Monologium** 1971-ben jelent meg. Ebben a könyvben prózája új arcot ölt, bár korábbi írásaival kétségtelen a rokonság. A testi és szellemi leépülést ecsetelő tartalmi és formai jegyeket itt a szövegbeli összefüggések logikái és nyelvi játéka váltja fel. A könyv darabjai 1966-tól kezdve jelentek meg a **Magyar Műhely**ben, amiből

egyenesen következik, hogy már a hatvanas évek végén bekövetkezett a váltás. Ezekben az írásokban rétegekben kerül egymás fölé a nyelvi anyag. A rétegeknek önálló élete van, de csak együtt rajzolnak ki valamilyen megfogható körvonalat. Az **épülő velencei hajó éjjel** című *"Prae"-palimpszeszt*-ben azon kívül, hogy az egésznek az alapját a *Prae*-ből, Szentkuthy Miklós monumentális regényéből vett szövegek adják, idézetek szerepelnek különböző könyvek-ből, verseskötetektől, nem létező írásokból, és közéjük ékelve különböző felsorolások és szövegtömbök találhatók. A **w-variorum**-ban Stephanus Weszprémi latin nyelvű munkájából kölcsönzi az alapozó réteget, a **földi dolgokról** címűben pedig Apáczai Tseres János *"Magyar Encyclopaedia"*-jából. Palimpszesztjeiben szívesen nyúl a két-háromszáz éves munkákhoz, talán azért, mert a nyelvi rétegezésre ezekben több lehetőséget lát. Néha ál-palimpszeszt is ír, és egy-egy réteget önálló műként kezel, mint például a **(tacite: "en paix avec ses dieux")** című írásában, amelyikben a tételek kohézióját az adja, hogy a szavak alliterálnak. A **Monologium** egyik fontos jellemzője, hogy megbomlik benne a könyv hagyományos sémája. Nincs eleje és nincsen vége, azaz a borítónak nincsen hátoldala. A **(nyílt tér)** című írás a könyv végén normálisan kezdődik, de néhány oldal után tótágast áll, s csak odébblapozva, a könyvet megfordítva, azaz hátulról kezdve olvashatjuk el – visszafelé jövet – a maradék szöveget. Ugyanez elmondható úgy is, hogy a **(nyílt tér)** című írás a könyv elején normálisan kezdődik, de néhány oldal után tótágast áll, s csak odébblapozva, a könyvet megfordítva, olvasható el – visszafelé jövet – a maradék szöveg. Érdemes aláhúzni, hogy ez a séma-bontás nem öncélú játék. Kétezer éves metafizikus világunkban a kezdet és a vég, az egy pontból való indulás és az egyetlen befejezés anélkül volt része a dolgoknak, hogy valaki rákérdezett volna miértjükre: a kánon szerint egy irodalmi műnek van kezdete és van vége; egy könyvnek úgyszintén. Nagy Pál viszont nem elégszik meg ennyivel, rákérdez, nem szavakkal, hanem a tárgyi feltételek, ez esetben a könyv sémájának a megbontásával.

A **Magyar Műhely** szerkesztősége a tizenharmadik számig, 1965-ig, sokat változik, utána némi nyugalmi állapot következik be, három szerkesztő jegyzi a lapot, egészen 1973-ig, amikor Márton Lászlónak a neve, aki foglalkozása mellett egyre kevesebb időt tud a lapra fordítani, lekerül a szerkesztők listájáról. A **Műhelyt** ezután két ember, Nagy Pál és Papp Tibor viszi az 54-ik számig, amikor is a kilencedik számban szerzőként bemutatkozó Bujdosó Alpár a szerkesztőség tagja lesz. A hetvenes évek elején új dimenzióval, a **Műhely-találkozókkal** gyarapszik a lap vonzásában gravitáló szakmai és baráti körök működésterülete. Az elsőt 1962-ben, a folyóirat alapításának tizedik évfordulójára – **korszerűség/kortárs irodalom** címmel – Marly-le-Roi-ba hívtunk össze, a francia Oktatásügyi Minisztérium évszázados fákkal díszített parkot és főúri kastélyt kínáló konferencia-telepére, amihez francia irodalmi kapcsolataink – többek között a költő Robert Marteau – segítségével jutottunk, s ahol a modern kényelem minden eszköze a résztvevők rendelkezésére állt. A találkozók évente-két-évente követték egymást. Az elsőkön a szervezés munkáját Nagy Pállal ketten végeztük, 1975-

től, a Bécs melletti Hadersdorfbán megrendezett harmadiktól kezdve pedig felváltva: a bécsi-eket Bujdosó Alpár és Zsuzsa, Megyik János segítségével, a párizsiakat pedig továbbra is mi ketten. Magyarországon először 1985-ben Kalocsán kerül megrendezésre, 1989-ben és 1991-ben Szombathelyen Székely Ákos szervezésében, majd 1993 óta Keszthelyen a lap munkájába most bekapcsolódó fiatalok segítségével. A nyugaton megrendezett találkozók anyagi fedezetét mindig a szerkesztők biztosították a saját zsebükből. Sokan nem tudják, vagy nem szívesen vesznek tudomást róla, hogy míg egyes kitüntetett jótékonykodók fizetésért végeztek a jótékonykodást, addig Nagy Pállal szombat-vasárnapi nyomdai pluszmunkát kellett felvállalnunk, hogy a hazai és a szomszédos országokból jövő magyar írók, költők és irodalmárok szállását és ellátását fizetni tudjuk. Arról nem is beszélve, hogy a nyugati résztvevők között is akadt olyan, akitől nem tudtuk behajtni a részvételi díjat, aki ingyen, a mi zsebünkre konferenciázta végig a **Műhely-találkozókat**.

1972-ben a **Magyar Műhely** szerkesztősége Kassák Lajos özvegyének és barátainak támogatásával létrehozta a **Kassák-díjat**, melynek zsűrijét Kassák Lajosné, Schöffner Miklós, a **Magyar Műhely** szerkesztői, azaz Nagy Pál, Papp Tibor, rövid ideig Márton László és 1977-től Bujdosó Alpár alkották, illetve alkotják. A díjjal – mely a **Műhely-találkozók**on kerül kiosztásra – egy Kassák szellemét továbbvivő, modern szemléletű fiatal író, művészt, zenészt jutalmaz meg a zsűri. Az elmúlt huszonegy évben kitüntetett Kassák-díjasok névsora a mai magyar irodalom középkorú alkotóinak a javát magában foglalja (lásd: **Magyar Műhely**, 84. szám. 61. oldal). Ezt a munkát, ezt a maradandó kritikusi aktust a zsűri tagjainak, így Nagy Pálnak a művei közé is joggal besorolhatjuk.

Nagy Pál következő könyve, a *Munkanapló 1970-1978* alcímet viselő **korszerűség/kortárs irodalom**, a **Magyar Műhely** kiadásában jelent meg, 1978-ban. A könyv indítása egy hasonló címmel megkezdett előadássorozat volt, melynek első állomása egy hollandiai *Mikes Kelemen Kör-i* összejövétel volt. A modern irodalomról, a modern irodalom problematikájáról, az új műfajokról, az avantgardról szinte semmi nem jelent meg a múlt rendszerben Magyarországon. A nyugaton élő, hivatásosnak nevezhető magyar kritikusok és esszéisták – a legjobbakat is beleértve – konzervatívok voltak. A kritikusi pályán keringő nemzedéktársak, az idősebbek árnyékában, úgyszintén megragadtak a "klasszikus" modernségnél, egy sem akadt közülük, aki az avantgárd irodalmat felkarolta volna, s alkalmasint kiállt volna mellette. Nyugaton élő modern magyar író erre csak azzal válaszolhatott, hogy nyakába vette a kritikus és az elméleti munka igáját, azért, mert az irodalomnak általában, és saját magának is, szüksége volt az elemzésre, az új kérdések megfogalmazására, az új formák behatárolására. Nagy Pál a **korszerűség/kortárs irodalomban** a nyelvről és az irodalomról mondja el a modernség égtáját megcélzó íróknak a legfontosabb tudnivalókat. Leteszi az alapokat. Segítségül hív mindenkit, Wittgensteintől Ezra Poundig, Kassák Lajostól Jacques Derridáig, akinek alapot teremtő gondolatai vannak. A könyv fejezetcímei – ha ebben a hagyományostól szintén na-

gyon elűtő könyvben lehet még fejezetekről beszélni – irodalmi jelzőtábláknak is tekinthetők. A "szó szövet szöveg"-gel kezd, azzal az irodalmi alapanyaggal, amihez vizonyítva könyve távolabbi lapjain jelről, jelentésről, kommunikációról, konkrét költészetről stb. elmélkedik, idéz, elemez, polemizál. A 18. oldalon bejelenti, hogy "tarthatatlan az a divatos megkülönböztetés, miszerint kétféle modernség van: *tartalmi és formai...*" s azzal zárja a bekezdést, hogy "...a modern irodalomban(...) ezek hol egyszerre, hol egymást behelyettesítve, *szétválaszthatatlanul* vannak jelen. A szöveg nem más, mint egy írói módszer színrevitele: megvalósítása...". A következő oldalon pedig azt fogalmazza meg, hogy az "avantgardizmus nem (nemcsak) történeti kategória, hanem mindenkor írói-alkotói magatartás, szemlélet, mely az alkotás értelmének (a kísérletezést szükségszerűen feltételező) *újat-alkotást tartja*". A metafizika fejezetben a metafizikus gondolkodástól lassan távolodó korszerű irodalomszemléletről ír, miszerint az "írás egyetlen »igazolása« : az írás gesztusa, a szöveg kiépülése és felbomlása...". Az önálló jelrendszer fejezetben azt tárgyalja, hogy az irodalom azonosítható-e a nyelvvel, a modern szöveg jelentéstartalma fejezetben pedig a szöveget szervező elvekről beszél, s itt jegyzi meg Maurice Roche alkotástechnikájával kapcsolatban, hogy a "tipográfia nem csupán a reprodukálás technikája, hanem az írói munka szerves része". A percepció és kommunikáció fejezetben az "érzékelési struktúrák"-at vizsgálja, s mondja ki, hogy "az észlelés első mozzanata a térbeli »leolvasás«, s ezután kerül sor az *időbeli* olvasásra (...) a *kettős percepció elve* különbözteti meg a szöveg vizuális jellegét is hangsúlyozó korszerű *textúra-irodalmat* minden más vizuális törekvéstől..". Külön fejezetet szentel a jelhalmaz anyagi hordozóinak: a könyvnek, a sokszorosítási eljárásoknak. Könyve végén a tér-költészet, konkrét költészet fejezetben felméri, összeszedi az általa ismert irányzatokat, röviden jellemzi őket, majd kifejti a róluk alkotott pozitív vagy negatív véleményét s alkalmat talál arra is, hogy a vizuális irodalom évszázados hagyományairól szóljon néhány szót. Formailag, tipográfiaiilag ez a könyve is messze eltér az ismert könyvszerkezetektől: címlapja a könyv közepén, kolofonja a kétharmadán található, s az oldalak rendezettsége is a vizualitáson alapszik, nem a szöveg linearitásán.

A hetvenes évek második felében a francia **d'atelier** csoport egyre több irányban fejtette ki tevékenységét. Performanszok és kiállítások követték egymást. 1977-ben a párizsi Georges Pompidou Központ "Littérature à l'épreuve" címmel állította ki a **d'atelier** csoport tagjainak, közöttük Nagy Pálnak, közös és egyénileg készített munkáit. Ezt követte 1978-ban a Le Havre-i hasonló című, majd a francia Nemzeti Grafikai Alapítványban rendezett "Signe graphique – espace poétique" kiállítás. 1979-ben Amsterdam, 1980-ban Párizs, Utrecht stb. következett. Az azóta eltelt két évtizedben Nagy Pál munkái számos kiállításon szerepeltek, ezek közül említsük meg az első budapestit, az 1982-ben rendezett "Tisztelet a szülőföldnek" címűt, s az ezt követő fontosabbakat, melyek révén munkái láthatók voltak Portugáliában (Poezia viva, 1987), Görögországban (Eros-Eroticism, 1987), a "kép-vers/vers-kép" kiállításon a Petőfi Irodalmi Múzeumban 1987-ben, Belgiumban, Sao Paulóban, Brazíliában, Mexikóban,

San Diegoban (USA), Olaszországban, többször a párizsi Pompidou Központban, a dél-franciaországi Tarasconban, "A művészet ma" kiállításon Budapesten, Vácott, az 1989-es szombathelyi **Műhely-találkozó** alkalmából rendezett "Szabad terület" című kiállításon, a Kanári szigeteken, Sepsiszentgyörgyön, Stuttgartban, Kanadában, Japánban stb.

1977-ben a **d'atelier** kiadásában önálló kiadványként is megjelent a számos kiállításon bemutatott **SadisfactionS** című francia vizuális szövege. A mű címe egy szófonat, az "isteni örgróf" neve: Sade és a kielégülés: satisfaction szavak összefonásából született. A művet hordozó nagy méretű lapon a munkanaplójában említett érzékelési struktúrákról elmondottakat itt megtoldja azzal, hogy az első leolvasás is analizálható elemeket kínál az olvasónak. A nagy lapon két súlypont vonja magára a figyelmet, az egyik egyenes vonalak végén sűrűsödik csomóponttá, spirális irányú szövegmozgás közepén a másik, s kettejük között fekete mezőben Sade neve látható. Az értelmezhető költői anyag bolyhokban kerül az olvasó szeme elé. A bolyhokat a szavak értelmi és konnotációs rokonsága fogja össze, s formailag mindenütt a szójáték, a szófonat, az áthallás, az alliteráció dominál. Egyik bolyhában a test a központi jelentés, a másikban a szerelem likörje, a harmadikban a fájdalom, a negyedikben a szeméremréssel hivatkozó kielégülés stb. Ezt a művet nem elolvasni, hanem olvasni kell, letapogatni, ízlelni, elmélkedni fölötte.

1976-77-ben Nagy Pál két kollektív költői munkában vett részt, az egyik a Pompidou Központ 1977-es kiállítására készített tíz méter hosszú "Faux-drap" című kollektív képvers, Philippe Dome, Bruno Montels, Claude Minière, Nagy Pál és Papp Tibor munkája. A másik az 1977-es hadersdorffi Műhely-találkozóra készített, s ott megvitatott és kiállított "Lányok szeméremajkán csend ül" című vizuális mű, melynek szerzői: Bujdosó Alpár, Kibédi Varga Áron, Nagy Pál, Papp Tibor és Petőfi S. János.

A hetvenes évek második felében a korábbi irodalmi felolvasásokat Nagy Pál is önálló irodalmi műfajjal, a performansszal váltja fel. A performansz olyan mű, amely látványhoz, hanghoz, időhöz és az alkotó személyes jelenlétéhez van kötve, s amely teljes azonossággal megismételhetetlen. Írásvetítőre, magnetofonra és emberi testre készített multimédiális munkáknak nevezi ezeket a műveket. Az elsőt, a **Homo flash**-t 1978-ban mutatta be Párizsban, a Péniche-théâtre-ban rendezett **d'atelier** esten. A francia és magyar darabokat tartalmazó **Journal in-time** című performansz-sorozatát 1979-ben kezdte (**Állj! Ki vagy?, Sécuritexte, Réve-Révolution, Huszonegy perc, Pszicho-dream, Violight, A bas-decasse, Kézről-kézre, Improvizációk**), ekkor vonta be vizuális eszközei közé az írásvetítőt. Írásvetítőre komponált műveivel jól behatárolható, műfajilag elemezhető, formai jegyekkel rendelkező, sajátos nagypáli performansz-változatot hozott létre. Az írásvetítő az érzékelhető, az olvasható anyag kiterjedését növeli óriásivá. A vetített anyagot – előadás közben – az alulról megvilágított üvegsztal elmozdíthatóvá, csúsztathatóvá, alkalmasint homályossá teszi. Dinamikus. Az írásvetítőnek köszönhetően Nagy Pál eme műveiben szerepet kap a harmadik di-

menzió is, többek között a vászon elé álló alak és a vásznon látható szövegkép interferenciája révén. A látványban az alkotó is bennefoglaltatik, az alkotó gesztusai, mozgása, haja, bőre, ruhája, hangja. A performanszok alapelemei között jelentős szerepet kap a hang, amely, eredete szerint, a **Journal in-time** sorozatban kétféle minőségben szerepel: előre felvett anyagok (zene, zörej, párbeszéd, hangvers-részletek) és élőben elmondott szövegek. Ennek a performansz-típusnak egyik jellegzetessége, hogy bárminemű segédeszköz használatát megengedi, anélkül, hogy speciális jellegét, műfaji sajátosságait elvesztené. Nagy Pál az asztalra szórt plasztikbetűktől a vetítősugárban fürdetett kaucsukbabákig számos hétköznapi tárgyat állít a költészet szolgálatába. A **Journal in-time** darabjaiban egy-egy központi mag köré rakódnak le az események. A központi mag egyszer a Bader-Meinhoff német vörösgárdista csoport feltelezhetően rendőrileg siettetett börtönbeli megsemmisítése, máskor a szerző belső tusája a második világháborúban katonatisztként elesett apja emléke fölött, megint máskor a tipográfiaiával kifejezett félelem. Az írásvetítőre komponált performansz többnyire sötét teremben zajlik le, csak az írásvetítő környékén gözölög némi fény. A közönség felől nézve kétségtelen, hogy az aktusnak kultikus jellege van. Elméleti megközelítésben is nyilvánvaló, hogy a költészet ősi, kultikus funkciója kerül előtérbe, azaz új, mai megvilágításba. A performansz középontjában a delejes erő maga az alkotó, a sötétségben ő az egyetlen mozgó, az egyetlen élő alak. Az írásvetítőre komponált műben az emberi együttlétet vallásosságig fokozó aktus emeli ezt a műformát a legfrappánsabb performansz típusok közé.

Először a hatvanas évek végén, 1968-ban jut vissza Nagy Pál Magyarországra, meghívott íróként, szerkesztőként egy budapesti nemzetközi fordítói kongresszusra. A szakma szeretettel fogadja, a hatalom bizalmatlanul. A hetvenes évek elejétől, az enyhülő légkörben, nemcsak többször jár haza, hanem a két világ közti párbeszédben a **Magyar Műhely** szerkesztőjeként, majd az Anyanyelvi Konferencia elnökségi tagjaként részt is vállal. A párbeszédben bennefoglaltatott a Kultuszminisztérium Irodalmi Főosztálya éppen soros vezetőjével (Tóth Gyulával, Bíró Zoltánnal, Molnár Istvánnal stb.) való késhegyig menő vita arról, hogy kit engednek ki Műhely-találkozóra, kit Kassák-díjának átvételére, s ennek fejében a Műhely kit vesz fel az általuk javasoltak közül a meghívottak listájára (soha nem utazhatott Szentjóbý Tamás, nagyon sokáig nem kapott vízumot Galántai György, Kassák-díjuk átvételére nem engedték ki Erdély Miklóst, Tandori Dezsőt, Haraszty Istvánt) és bennefoglaltatott a párbeszédben a nyugaton élő írók hazai közlésének kierőszakolása, az otthon élő írók cenzúrázatlan nyugati közlése stb. Nagy Pál a bőrét kockáztatva könyveket hoz be, kéziratokat visz ki az országból, felszólal, kritizál, követel. A hetvenes évek végén Salgótarjánban tilos fényképezés ürügyével beviszik a rendőrségre. A rendőrautó után sírva szaladó francia feleség és a volt tanár, Marton László mennek érte. A filmet, amelyikre a feleség és a barát mellett a völgy túloldalán látható pártfőiskola is ráéghetett, a rendőrök elvették. A semmitmondó filmszalagot csak évek múltán – heves tiltakozás után – adta vissza a kárvallottnak Párizsban a Magyarok

Világszövetségének egyik vezetője. Magyarországi fórumok a 80-as évek elejétől közlik, meg lehetően gyéren, Nagy Pál munkáit. Ekkor már leírható a neve, de avantgard alkotásai csak kísérszöveggel jelenhetnek meg vidéki folyóiratokban. A fővárosi lapok kapui csupán a polgári ízlés határain belül, a klasszikus modern írásoknak engednek némi rést, ha nyugatról jönnek, de az éra végéig zárva maradnak a nyugaton született avantgard írások előtt. Nagy Páléi előtt is. Ugyanez mondható el a hazai könyvkiadásról, azzal a megjegyzéssel, hogy Magyarországon vidéki irodalmi könyvkiadó nem működött, a mindmáig "nagymúltú"-nak tisztelt kiadók mind a fővárosban székeltek, s a folyóiratokhoz hasonlóan nyitásra képtelenek voltak, ideológiailag esetleg megengedtek maguknak egy-egy kurta félrelépést, még nyugati "emigráns" szerzőket is közöltek, de nem lépték át soha a politikai vagy az irodalmi berkekben kialakított konzervatív tabuk határait. A múlt rendszer utolsó, elpuhuló évtizedében Nagy Pál több hazai irodalmi esten fellépett: Egerben, Szombathelyen, Salgótarjában, Budapesten a Kosuth Klubban stb. Nem sokkal a rendszerváltás után előnyugdíjasként függetlenedett párizsi munkahelyétől, s amikor lehetővé vált, kiváltotta magyar útlevelét. Ettől kezdve egyre többet tartózkodik Magyarországon. 1991-ben kapja irodalmi és irodalomszervezői munkájáért az egyetlen hazai elismerést: a Nógrád Megye Közgyűlése által adományozott **Madách-díjat**.^{*}

1980-tól Nagy Pál egy irodalmilag új terület becserkészésére vállalkozik: a videó szöveggözpontú használatára. Ez az elhatározás, minden valószínűség szerint, egy üzenetközvetítéssel és egy műfaji előrelépéssel magyarázható okra vezethető vissza. A műfaji előrelépést az irodalomban a statikus alakzat, a tartóra rögzített írásképmegmozgatása, dinamikussá tétele jelenti. A dinamikus szöveg egyszerre kép és egyszerre írás, a két fogalmat már nem lehet egymástól elválasztani, s az így kialakuló önálló jelrendszert nevezi Nagy Pál képnyelvnek, konkrét megjelenési formáját pedig képszövegnek. Az üzenetközvetítésben az előrelépést a kor technikájához való igazodás jelenti, az, hogy a műalkotás, azaz az irodalmi alkotás szinkronban legyen a kor legfejlettebb, leghatásosabb technikájával. A leghatásosabb kultúrát sugárzó technikai eszköz évszázadunk utolsó negyedében a televízió. A televízió a képmagnó segítségével fölvetett irodalmi anyag, azaz az elektronikus írás megjelentetésére ad lehetőséget, az anyagtalan szövegnek bizonyos időre életteret biztosít, s mindezt úgy, hogy az olvasó vagy néző hagyományos, szöveghez kötődő viszonyát alapjaiban változtatja meg. Első műve a **Securixte** 1980-as dátumot visel. 1984-ben videófilmet készít **Le Trou Noir** címmel egy párizsi irodalmi kávéházban bemutatott performanszokról. Műveit 1985-től nevezi képszövegeknek, elsőként **Métro-police** című munkáját, melynek tárgyi előzménye a hasonló címet viselő olombetűkből készített munkája volt. Ezt követik a **Szemrebbenés nélkül**, az **Amaryllis**, a

^{*} A díjadományozását a Palócföld Szerkesztősége kezdeményezte. Pál József főszerkesztő fűzött szóbeli kiegészítést az írásbeli előterjesztéshez a közgyűlés döntéshozó ülésén. (– a szerk.)

Molnár Katalinnal, Bruno Montels-lel. Sandra Sarazzin-nel közösen készített **Tapis roulant**, a **Phoné** (1988), **Egy magánhangzó anatómiája** (1989), **Intimex** (1989), **Szködők** (1991) és a **Secret** (1992) címűek. 1987-ben Albert Pál, Dávid András, Major Kamill, Matolcsy Eszter, Molnár Katalin és Somlósi Lajos társaságában megalapítja az első magyar irodalmi és művészeti videó-folyóiratot, a **p'ART**-ot. A folyóirat képszovegeket, interjúból- és val főlépített arcképeket (pl. Ligeti Györgyét) és rövid művészeti riportokat közöl. A **p'ART** 1990-ben megjelent 6-7. számát teljes egészében a **Magyar Műhelynek** szentelte. A különszám kazettáján a **Műhely-találkozókról** készült filmek és a **Magyar Műhely** fényképekből és dokumentumokból összerakott története látható, mely Nagy Pál és Dávid András munkája.

1984-ben jelenik meg a **Journal in-time 1974-1984** című albuma. A nagy alakú, széles könyvben a nyelvi és főleg a műfaji határokat elmosva képverset, szöveget, vendégszöveget, fordítást, esszét közöl egymás után vagy egymásba fonva. A műfaji kaleidoszkópra a cím is okot adhatna (személyes, azaz intim napló), azonban nyilvánvaló, hogy mindez Nagy Pál elméleti alapállásából következik, abból, hogy a modern alkotó a kreatív gesztusokat egyenértékűnek tekinti, abból, hogy a metafizikus gondolkodásban gyökerező műfaji megosztást nem fogadja el, azonban a műfajok bomlásából, egymásrahatásából kicsikarható eredményeket szívesen gyümölcsözteti.

A könyvben a konkrét vers technikáját felhasználó műtől a tipográfiai sémán alapuló képversig, a prózaverstől az esszéig számos műfajjal találkozik az olvasó. Van olyan opus, amelyben egyszerre akár kettővel is találkozunk, sőt, még műfordítással is, például a **maurice roche 1975** című munkájában, amelynek a bevezetőjét azzal a mondattal kezdi Nagy Pál, hogy "Az irodalom végre ledöntötte saját bálványát". Maurice Roche-t, az egyik legmodernebb francia íróat idézve mondja ki, hogy a pikturális (képi, tipográfiai) referenciák "általában az elbeszélés szerves részei, s szerepük éppen az, hogy a szöveg szövegszerű működését segítsék elő". A bevezetőt követő oldalakra az a műfaji megjelölés illene, hogy műfordítás, mivel a francia eredeti Maurice Roche szövege, azonban itt az tűnik egyedül helytállónak, hogy mindkettőjüké.

A konkrét versek technikáját alkalmazza a bevezető oldalakon látható képversekben, ezek között is különösen meggyőző erővel az előző könyvének címét konkrét verssé formáló oldalon, ahol a negatív és a pozitív kép szembefordul egymással, felel egymásnak, mintegy kifejezve a monológ lényegét. A Doberdóra rimelő **zolderdó**-ban a szöveges bevezetés után úgyszintén a konkrét-vers technikájára utal a két sematizált fal rajza alatt a földalattinak minősíthető járatokban cirkuláló két szó: a halál és az álom. Jellegzetesen konkrét vers a **táj (hiányzó figurával)** sorozat, melyben az elmaszatolódott, óriásira kinagyított írógépbetűkre ruházódik át az "aranyeres táj" minden tulajdonsága, olyannyira, hogy a végén már a betűk sem láthatók, csak a papíron lévő fekete és fehér mezők, melyek magukra veszik a táj szerepét. A konkrét-vers technikája jellemző a **betegnaplóból** címet viselő fejezetre is, ahol szavak

erősítik a minden porcikájában kórházat idéző látványt: a lázgörbét, a sebész munkáját szimbolizáló ollót, melynek késén megnyilazott Szent Sebestyén látható, a csontok röntgen-képét, a beteg ágya végére kiakasztott, görbékkel kifejezett betegnaplót. A fekete oldalakon sorjázó elvágott szavak a csont-szövet vetületei, semmit nem mondanak, csak láttatnak, legfeljebb azt kenhetjük rájuk, hogy az önkívületet jelképezik. A fejezet címéből következtethetünk a személyes élményből fakadó indítkra, a szerző gyerekkora óta elviselt, a többszöri operációval járó betegségre, de a mű messze a magánszféra fölé emelkedik, sokkal általánosabb az egyéni szintnél.

A városok elidegenített tipográfiai sémákat állít az irodalom szolgálatába. Olyan töltést ad a szavaknak, amit korunk térképen közlekedő embere, emelkedettségéről mit sem tudva, magáénak és ugyanakkor költőinek érez. Az utcák nemcsak a síkban visznek valahová, hanem szellemileg is, például a Boulevard Malesherbes a "ma leszámolunk az irodalommal"-ba torlik. A látvány sémájára és áthallására támaszkodik **egy éjszaka az aacheni pályaudvaron** című képvers, ahol az állomás síneit, a sínpárok keresztezését jelentő vastag fekete vonalak a szöveget megelőzve, első rápillantásra kiterítik mondanivalójukat.

A könyv gerincét a labirintusok alkotják. Központi fejezete a kimondottan és látványosan labirintusoknak szentelt **imago! (elaborintus)** ciklus. Zsilka Tibor szerint itt a "kaotikus, összekuszálódott rend áll össze valamiféle egésszé". Ezeken az oldalakon is a szöveghez viszonyított prae-konceptuális vizualitás, a már létező (kvázi-létező), létezésükkel tartalmat sugalló szerkezetek terelik erővonalaik hálójába a szöveget. Amit a labirintusban fellelhető szavak jelentenek, azt még meg kell toldanunk azzal, amit a labirintusról, a labirintus ellen vagy mellett mondanak a szövegkörnyezetüktől függetlenül. Az összekuszálódott rend a szellemileg leépített, a múlttá lebontott világ rendje, a szöveggel konfrontált vizualitás viszont a most felépített, az új rend. A labirintus szimbolum is, egyszer "az anya testében töltött" idő, azaz a születés és halál ("az anyaföldben töltött idő") szimboluma, máskor meg a dadogó lété, megint máskor az alkotó fal melletti életet élő magányáé, vagy az élet neuraszténiás játékaé. A labirintus-rajz a ciklus több darabjának a vázát alkotja, egyik-másik lapon viszont csak jelzésszerűen van jelen, mint például a Mallarmé tiszteletére készített műben. A ciklusban találunk egy-bejáratú, azaz lineáris szövegvezetésű és több-bejáratú labirintust. A labirintus "profán *imago mundi*", mondja Nagy Pál, ahol a "szó zsákutcában fut", ugyanakkor "a labirintus nemcsak életveszélyes bolyongás – kellemes időtöltés színhelye is". Labirintusnak tekinthetjük a **déli fekvésű házban (álom négy hangra)** című lineáris szöveg-kompozíciót is, méghozzá számlabirintusnak, melyben a bejárható utakat a számok egymásutánja helyettesíti, a négy hang tipográfiai megoldása (verzál, kurzív és két elütő típusú félkörvér-verzál) pedig a rétegek közötti átjárhatóságot. Első ránézésre a költői szövegben elhintett számok összeviszva, rendszertelenül követik egymást: 3, 137, 204 stb. de szövegelemeikkel kiemelhetők és sorbarakhatók: "- 0. a fog - 1. jövőidőben - 2. hurokban született - 3. jövőidőben" stb. Ha

ugyanaz a szám többször szerepel, akkor másik sor is kirakható: – 0. a fog – 1. lám a hóhér szőlőt karóz – 2. hurokban született – 3. autodaphne mezereúm”. Az is kislül, hogy 4-es szám nincs a szövegben, azaz a most felsorolt két út nem folytatható; ahhoz, hogy beljebb hatoljunk a labirintusba, más bejáratot kell keresnünk. A számoknak köszönhetően ebben a műben is megtöri Nagy Pál a linearitást, ebben is lehetővé teszi, hogy a szöveget gyakorlatilag bárhol el lehet kezdeni, s bárhol be lehet fejezni. Az elolvasott rész is lehet teljesség. Itt is a mű metafizikus origójával hadakozik.

Alkotói tevékenysége mellett Nagy Pál tetemes időt fordít az elméleti munkára, ennek függvénye talán, de mindenképpen ezzel is összefüggésbe hozható pedagógiai tevékenysége. Először 1985 októberétől 1986 márciusáig a párizsi College International de Philosophie-ban **Látómezők – Az irodalom mint audio-vizuális kommunikáció** (Champs visuels – La littérature en tant que communication audio-visuelle) címmel vezetett szemináriumot, melyen főleg a nyolcvanas évek közepén honos új irodalmi műfajok: vizuális performansz, hangvers és a szeminárium középpontját képező videó-szöveg stb. megismertetésével és elemzésével foglalkozott úgy, hogy az elméleti oktatást összekötötte a gyakorlattal, azaz felkérte a művek szerzőit, hogy darabjaikat eredetiben mutassák be a szeminárium hallgatóinak. 1994-ben pedig Budapesten, az ELTE Bölcsészettudományi Kara Magyar Irodalomtörténeti Intézete felkérésére február elejétől május végéig speciális kollégiumot tartott, **A posztmodern eklektikától az elektrovizuális képszövegig** címmel. Ezen a szemináriumon a képszöveggel kapcsolatos elméleti alapozás és a gyakorlati bemutatók mellett a posztmodern irányzathoz pozitívan vagy negatívan viszonyuló legfontosabb gondolkodókkal foglalkozott és az irányzat filozófiai és irodalmi területét tárgyalta, különös tekintettel a jelenlegi helyzetben minden oldalról támadott avantgardra. A tanév utolsó negyedében a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen is tartott a fenti témáról hat előadást.

1993-ban jelent meg **”Postmodern” háromszögelési pontok: Lyotard, Habermas, Derrida** című tanulmánykötete. Könyvében a jelenleg egyik legdivatosabb, szélteben-hosszában használt és valójában soha tisztán nem értelmezett fogalomról, a posztmodernről mondja el az általa fontosnak vélt tudnivalókat. Eszmefuttatásának legfontosabb tényezője, hogy mindig, mindent az avantgard író szemével néz, az avantgard író szemszögéből tárgyal, s hogy mindig levonja az irodalomra vonatkozó tanulságokat is. Témáját a könyv címében említett három filozófus posztmodernről írt szövegeinek értelmezéséből bontja ki. Jean-Francois Lyotard-ral kezd, aki 1979-ben kiadott *”La condition postmoderne”* című munkájával meghirdette a posztindusztriális kor bekövetkeztét, s aki az 1985-ös párizsi *Immatériaux* kiállítás idején már vállalja a *”posztmodernséget”*, azonban Lyotard egyik 1986-os cikkéből vett idézettel rámutat arra is, hogy a posztmodernnek Lyotard szerint sincs *”semmi köze azokhoz az irodalmi mozgalmakhoz, amelyek az elbeszélés hagyományos formáihoz térnek vissza.”* Jürgen Habermas a marxista múltú szocio-

lógus és politikai gondolkodó a posztmodernizmus első kritikusai. Habermas meggyőződése, hogy "a mai modernitás legbiztatóbb eredményeit a kultúra, s ezen belül a tudomány és a filozófia területén produkálta. Az esztétikai modernitás radikális kísérletei is a kultúra radikalizálódását segítették." Jacques Derrida, a dekonstruktív filozófia megalapozója, akit, főleg amerikai kritikusai, posztmodernnek minősítenek, a posztmodernizmust és a körülötte folyó pszeudó-vitát divatjelenségnek tartja. Derrida központi problémája a dekonstrukció, mely a metafizikai gondolkodás végére utal, de a gondolkodás ettől még "nem szűnik meg, ellenkezőleg: újra kezdődik." Derrida, írja Nagy Pál, "a mutáció filozófusa, a poszt-indusztriális kor (...) legjelentősebb gondolkodója." A könyv utolsó fejezetében a művészet jelenlegi helyzete: destrukciója, dekonstrukciója foglalkoztatja a szerzőt. Véleménye szerint "korunk autonóm művészete számára létfontosságú, hogy dekonstrukciója: változása, átalakulása, adaptálódása a 21. századi új felvilágosodás szellemében, az újítás, a kísérletezés, ugyanakkor a fokozatosság és a folyamatosság jegyében menjen végbe." A kötetet egy Jacques Derridával az 1992-es budapesti látogatása alkalmából folytatott beszélgetés zárja. Ennek a könyvnek a szerkezete is elüt a hagyományos könyvsémától azzal, hogy a könyv oldalain három vízszintes mező fut végig: a legfelső, mely az oldal felénél valamivel többet foglal el, a főszöveg mezeje; az alul-felül léniával keretezett középső sáv a szöveges vagy képi idézeteké, megjegyzéseké, melyeknek betűi kisebbek a fenti betűknél; a legalsó sáv pedig a jegyzetek sávja.

36 éve futnak nagyjából párhuzamosan sínjeink. Az eddig elmondottak mellett sok minden másról is szólni kéne, többek között az elmúlt két évtizedben velünk együtt futó harmadik sínről, a bécsiről, mulatozásról, piálásról, utazásról (például arról, amikor 1962-ben osztrák felségterületű vonaton átesusszantunk a soproni csücskön), barátnőkről, haragokról, a szépeplékű Chervei-i napokról (Cselényi Lacival, Emilienne-nel, Zsuzsával és Marie-Louise-zal), az élők sorából elköltözött barátokról (Németh Sanyiról, Pátkai Ervinről, Erdély Mikiről, Bakucz Jóskáról), meg azokról, akik cserben hagytak bennünket, a múlt rendszer hatalmasaival folytatott csetepatékról, a "szedés-javítás-tördelés" soha nem szűnő diktatúrájáról, a lap körüli örökös pénzügyi gondokról, a hazai fogadtatásról, a körülöttünk feltűnő új emberekről, a fiatalokról. Sok mindenről kellene, de nem most; mindennek eljön az ideje. Eljön a betakarítás, eljön az összegzés, az elszámolás, és eljön az ünneplés. Azaz ez utóbbi máris eljött: a 60 éves Nagy Pálnak boldog születésnapot kívánok!

Párizs, 1994 június-július.

Albert Pál

Kis Fekete Könyvecske

Hol kellene kezdenie, elmélkedését mibe beleágyaznia, mily fölkinált távlatokat figyelembe vennie a recenzornak: az idestova negyedszázada egy városban, Párizsban élő nemzedéki társnak, olykor persze kétkedő, barátian értő, s hümmögő vagy gyengéden maliciózus tanúnak, ha a **Magyar Műhely** szerkesztőjének és motorjának, Nagy Pálnak **Korszerűség/kortárs irodalom** című, **Munkanapló (1970-78)** alcímű új kötetéről, nyilván durva műfaji egyszerűsítéssel: tanulmány- s manifesztum-gyűjteményéről szigorú méltányossággal és a szerző s az olvasó között is haszonnal közvetítve óhajtana szólni? Messziről indulva idézhetnők a távoli-távoli kezdeteket, az avantgárdista választás és buzgólkodás előtti éveket, midőn a tanítóképzőt elhagyó 56-os diák, hazafias hevületű és konok jelemű ifjú a kivetettségben is Németh Lászlót tekintette példaképének, szorgos önképzésében szellemi vezetőjének, első szépírói próbálkozásaiban pedig a népies hangvételű naturalizmushoz igyekezett alkalmazkodni; s dehogy kajánul, ma már inkább elégikus ellágyulással, s főként: a húsz esztendő során megtett út jelzésére. Emlékeztetnünk kellene azután ennek az útnak állomásaira: a **Magyar Műhely** című folyóirat tizenhét esztendejére meg az egy ideje még szórványosabban megjelenő s a helyi szerkesztőtárs, Papp Tibor mellé egyenrangú vagy tanítványi franciákat is bevonó **d’atelier** című francia kiadványra, s persze Nagy Pálnak a hagyományos irálytól egyre inkább a **texte**-irodalom, majd egy sajátos tipográfiai-vizuális kísérletezés felé elrugaszkodó alkotói törekvéseire, három kötettel demonstrált eredményeire. Tünődhetnének közben azon is, mi talán járulékos: a táborra is vágyó dacos aktivista szerepen, a kérlelhetetlen ambíción meg váltságdíjain, a félreérthető (s hol itt, hol ott a lényegi jószándékot, az önnön ügyet meghaladó ügyre is tekintő buzgóságot, áldozat-vállalást méltatlanul rossz hírbe hozó) "irodalompolitikai" tevékenységen, elvégre mindez, ilyen vagy amolyan megkötésével, kényszerű

választásával, önigazoló berzenkedéseivel, a megmaradó kötetlenség hívogató ígéretével, a béklyókat rázó türelmetlenséggel, mozgalminak tudott előrefutással és terrorizmussal meg a helyszínen éberen elsajátítható s a másik: a honi közegben még merészebbnek, még eredetibbnek tetsző "modernitás" rítusaival és játékszabályaival árnyalta vagy váratlanul határozott irányba terelte az írás gyakorlatát s a gyakorlatot olykor előhívó, máskor pedig kísérő, igazoló és értelmező esztétikai, bölcséleti, nyelvfilozófiai elmélkedést; s elgondolkozhatnánk végül hosszú várakozásunk talányos jutalmán: a Nagy Pál tollán összefüggően és magyarul először megfogalmazott "ars poeticá"-n, alkotói programon: egy új műfaj, új írásmód, művészi közlésmód, tágítva még a célok perspektíváját: az "Új Irodalom" utópiáján is.

Méltó recenzióknak ilyenféle távlata és kerete lehetne; kár, hogy betöltésére nyilvánvalóan elégtelen, műveltségét, bölcséleti hajlandóságát, a különböző szakmák technicista ismereteit tekintve a – Nagy Pál szavával – "kritikát író kritikus": a modernitás harcosságának értékeléséhez gyarló az érzelmes emlékező, az újdonságot a folytonosságban gyakorta csak "újrafelfedezésként" köszöntő irodalomtörténész, a más utópiákat (is) tápláló szoba-irodalompolitikus, a más anyagon más elveket és módszereket is próbára tevő szöveg-értelmező, a kizárólagosság aszkézisére nehezen kapható, élvetegen gyűjtögető olvasó. Ennyit előre bocsátva vállaljuk persze a közhöz szóló házifeladatíróra hármló feladatot: hogy, akár redukciók és formális megszélesítés árán, de jóhiszeműen s nem is csekély megbecsüléssel közvetítsünk az elvonatkoztatás, a divatos finomkodás és a kísérletező türelmetlenség régióiban szálalást verő szerző meg a hozzánk hasonlóan tanulékony közönség között; eljárásunk mentségként csak a makacs elvre hivatkozva, hogy bármely szövegről, ha nem csal, a heterogén szöveg a megvilágosítóbb, némi bátorítást találva rá a szerző utasításában is, tüstént az első lap aljáról: "(tetszés szerint rakja össze!) (tetszés szerint!)"

* * *

Nem feledjük a leckét, egy szellemi emlőn nőttünk föl elvégre, hogy a közlendő s a közlés formája nem elválasztandó, hogy mily hígításra, ellentétek látszat-fölöldására készítet a "diskurzív" szelidítés, s azt se persze, hogy a "könyv" hagyományos jellegének kétségbe vonása, új olvasásra készítő új "külsőségek" kihívó fölmutatása mily erővel képes az emígy csak még eredetibbnek, meghökkentőbbnek tetsző új gondolatra irányítani a figyelmet: az egyszerű olvasóra tekintve hántanánk le most mégis Nagy Pál Kis Fekete Könyvecskéjének "külsőségeit", hogy magunkra vállalva a didaxist, hamarabb, biztosabban jussunk el véle a mélységesen komolyan vett s kívülről nézve is komolyan veendő maghoz, a játékos vagy önillusztráló formában is nyomatékos, megfontolandó közléshez.

Nagy Pál könyvének címe például nem ott található, hol megszoktuk: sem a fekete védő-

papíron, sem a címlapon: részlegesen, de negyvenötször ismételve az 52/53. oldalon, egészében az 59.-en; s a kolofón sem a mű végén, hanem - térképpel kiegészítve - a 87. lapon, ha jól számolunk persze, mert a lapszám sincsen mindig föltüntetve, és ha mégis, hol egyik, hol másik sarokban, hol számmal jelölve, hol betűvel kiírva. A "modernitás" ismérve (avagy modernossága) a fura központosítás: pont után kisbetű következik, s azzal íródnak a tulajdonnevek vagy a meglepően szapora német idézetek főnevei. Megfejtésre vár olykor némely szó-torlasztás, tömörítés, elgondolkasztató, ál-etimológiai szó-elválasztás; más jelek, egyéni "írásjelek" (nyilak, emblémák, aláhúzó vagy szünetet, logikai ugrást jelző vonalak) logikája náluk nem is megbízhatóbb. Lényeg vagy dekórum, "hommage" vagy betájolás? - nyilván ez is, az is az értekező szöveget meg-megszakító számos "vendégszöveg" (Ezra Poundtól vagy Maurice Rochetól, Kassáktól, Dérytől vagy Szentkuthytól, Erdély Miklóstól vagy Szentjóbý Tamástól), esetleg ön-idézet, hangulatilag beilleszkedő napló-részlet, borotvapengés kivágás: ablak a lapon egy tavaszi, lírizáló futamban; hozzájuk képest az "illusztrációk" (Misztótfalusi Kis Miklós nyomtatványa, Ferdinand Kriwet vizuális embléma-verse, Kocsis Imre hieroglifa-sora, két tükör Kassák Má-jából, egy kabalisztikus kéz, egy Hórus-szem stb.) jobbára úgy funkcionálnak, mint bármely más, szabályos könyvben.

Lehántható, pedagógus céllal, könnyítésre ez a "külsőség", még ha tiltakozik is közben játékoságunk; s nem is lehántandó, mert még ennyire sem külsőség, hanem lényegi hivatkozás, érv, s emígy inkább a pontos betájolást segíteni külön fölmutatandó a céltudatosan önművelő szerző alig évtized alatt fölhalmozott, a kor és az újítás kíváncsihoz igazított irtatlan műveltség-anyaga. Mert Nagy Pál a hetvenes években pokolian sokat olvasott: magyarul, franciául, Joyce-ot (a *Finnegans Wake*-t például) s másokat angolul, nyilván németül is (hiszen eredetiben idézi a bölcselőket), s a szövegében elszórt szómorzsákból hinnők, még a görögbe s latinba is belekóstolt. Fárasztó a lista, de jobb értésére a következőknek érdemes összeállítani szerzőnk kézi-könyvtáráról! Filozófus akad rajta számos: Platón és Hegel, Bergson, William James, Dunon és Eucken, a Materializmus és Empiriokriticismus Leninje, Husserl, Nicolai Hartmann és Carnap, Lukács György és Hanák Tibor, Heidegger s nagy súllyal Wittgenstein, Michel Foucault az újabb francia iskolából meg a megannyi parafrázisba átemelt, de magyarul is jócskán talányos Jacques Derrida, színfoltnak pedig Pico della Mirandola, Paracelsus és Johannes Reuchlin. Egy másik kutyanyelven nyelvészeket, szemiotikusokat, az információelmélet tudósait meg néhány művészetbölcselőt, kritikust, sorolhatnánk: De Saussure-t, Hjelmsøvet, Sapirt, Peirce-t, Jakobsont és Chomsky-t, Damourette-et és Benvenistét, Lotz Jánost, Péterfalvyt és Kassai Györgyöt; Sklovszkijt, Lotmant, Greimas-t; Umberto Ecot, Julia Kristevát, Christian Metz-et és Roland Barthes-ot; Max Bensét és Abraham Moles-t, Szabolcsi Miklóst és Miklós Pált. Néhány lélekbúvárt azután, Freudot, Lacant, Szászt; tipográfia-történeteket, akadémiai kiadványokat, értelmező szótárakat. Írókat, költőket persze szintén, szen-

teket és aprószenteket, a szürrealistáktól örökölt protokoll-táblázaton elosztva őket; hevülékenyebb preferenciával Artaud-t, Breton-t, Dantét, Faulknert, Góngorát, Hölderlint, Joyce-ot, Kassákot, Lautréamont-t, Mallarmét, Proustot, Ezra Poundot, Raymond Rousselt, Sade márkait, Szentkuthyt, Weörest; másodsorban: Apollinaire-t, Baudelaire-t, Cervantes-t, Céline-t, Flaubert-t, Hlebnikovot, József Attilát, Majakovszkijt, Nerval-t, Queneau-t, Rabelais-t, Rimbaud-t, Sterne-t, Villont és másokat; Beckettet, Robbe-Grillet-t, Sollers-t, az "új regénynek" meg a "telquelianus" "új-új-regénynek" művelőit; egy képversről szóló futamban tíz-húsz hivatkozást, tucatnyit-kéttucatnyit a térköltészet és a konkrét-költészet panorámájában. Együttvéve legalább másfélszáz nevet, az ismétlésekkel oldalanként kettőt-hármat. Sapiienti sat, komoly intonációval: kinek hasonló a kézikönyvtára (s tudunk ezért ilyenről nemcsak Párizsban), útjelzője is van már Nagy Pál szellemi tartományában; ismertetésünk következőpasz szusan gyorsabban söpörhet végig tekintete.

* * *

Vágjunk viszont egyszerű csapást annak, aki csak hiányosan, felületesen ismerné Nagy Pál auktorait; s véle ne találgassuk azt sem, az eklektikus egybeolvasztásban, "interdiszciplináris" átkapcsolásokban mi idézőjeles vagy rejtett idézet, mi összefoglalás vagy átírás, rezümé vagy parafrázis; "munkanapló", mondja megnyerő szerénységgel, a napi jegyzetelést, cédulázást erénnyé nemesítve az alcím; s ami ebben a naplóban az irodalomra vonatkozik, nem csupán ömlesztett aforizma: hitele is van, személyes; az írás gyakorlata s a kétkezi, nyomdászi munka igazi fedezete. S még elismerőbben: anyaga lehet napi olvasmányok "hordaléka" ennek a "munkanaplónak; lapjait azért még a tipográfus játékosság, modern különködés is úgy rendezi, hogy nem is megvetendő didaxissal disszertációk, kiselőadások állnak össze belőlük; némelyik "fejezetet" valóban olvashattuk is cikként, hallhattuk előadásként.

Évekkel ezelőtt egy hollandiai kerekasztal-találkozón például a *Szó, szöveg, szöveg* című, emitt kötetet nyitó írást. Nagy Pál a dán nyelvész, Hjelmslev sugallata s méginkább napjaink becsült francia filozófusa, Jacques Derrida 1966-os, Párizsban nagy port fölvert dolgozata (*De la Grammatologie*) nyomán fejtegeti, hogy nem idealistán, plátonistán, metafizikusan, a szüflát, a "spiritus"-t, az ideát, a hangot elsőbbségben részesítve holmi "szubsztanciaként", hanem formaként kell fölfogni a nyelvet; a jel, a "nyom", az írás egyidejű, avagy – termékeny paradoxonnal – akár korábbi, mint a szó hanganyaga, s emígy a "beszélt nyelvrendszerrel" legalábbis egyidejű az "írott nyelvrendszer"; kicsit sejtelmes és finomkodó "materializmussal": más, netán elsődlegesebb, mert agykéregbe, viaszra, papiruszra "bevéshető" az "írott nyelv". A másik kiinduló tézis, hogy az ideákat mintegy "leképző" beszélt nyelvben (s persze a hasonló alapvetésű irodalomban) az írás aktusát megelőző, az írásban csak szolgailag tükrözött "mon-

danivaló” hatalmasodott el, holott “az irodalom elsősorban a kifejezés művészete, formát próbál adni folytonosan alakuló, változó érzéseinknek, mikro-rétegeinek gazdagságát feltáró gondolkodásunknak”; gyorsan általánosítva: “az irodalom önálló jelrendszer”, sajátos “szervező elveivel”, kísérleti javaslatokkal és játékaival, az olvasó közreműködésére is váró megtervezett “többértelműséggel”. A nevéhez méltó irodalom nem lehet más, mint “kísérletező irodalom”, a jelentés fölfüggesztésének mindig új kalandja: a történelmi előzmények és hasonlóságok ellenére is mindig lényegileg új avantgarde-irodalom.

Tudóskodva és kissé kusza indulattal a divatos nagy ellenséggel, a **Metafizikával** viaskodik a következő dolgozat. Mellőzzük most belőle, mi megismétlése a bécsi iskola és Foucault vagy Derrida téziseinek, csupán az irodalomnak szóló normatív tiltásokat említsük: hogy az új irodalom ne legyen többé a “metafizikai gondolkodás egyik jellegzetes terméke”, afféle “vulgáris teológia vagy ontológia”; az író szabaduljon meg a “logosz”, a “telosz” és az “eidosz” nyűgétől, az “antropocentrizmus” és “antropomorfia”, sőt az én, a személynek, nem pedig névmásnak, funkciónak feltüntetett alany idealista illúziójától. S ha így van, így lesz, akkor: “az irodalom ‘igazságának’, ‘valóságának’ semmi köze a bizonyítás, ellenőrzés, igazolás, mérték-hitelesítés egzakt világához; ezt az igazságot nem lehet **valamivel viszonyítva** bizonyítani, ellenőrizni: az írás gesztusa, a szöveg kiépülése és felbomlása, az egymáshoz hasonló vagy egymással ellentétes elemek összekapcsolása, szétválasztása – az írói munka”.

Nem közvetlenül a metafizikával, hanem egy nyelvészeti és esztétikai vélekedéssel hadakozik az **Önálló jelrendszer** című eszmefuttatás, amely szerint helytelen élesen megkülönböztetni “informatív” illetve “költői funkciójú” nyelvet; az un. “költői funkciókba állítás” elégtelen az irodalom magyarázatára, hiszen az irodalomnak külön “kódja” van, s léte “elgondolható a nyelven (azaz: költői vagy nem költői nyelven), a ma rendelkezésünkre álló nyelvi nyersanyagon kívül is”.

Nyomdász-írókról lévén szó, a **tipográfia** kínálta kísérletező lehetőségeket is figyelembe véve hasonló gondolatokat fejteget az “idiomorfikus irodalomról” **A modern szöveg jelentéstartalma** című fejezet: “a tipográfia nem csupán a reprodukálás technikája, hanem az írói munka szerves része; a rendező elvek a sokfelől származó, heterogén elemeket végtelen (nyílt) jelhalmazzá – szöveggé – szervezik; mivel a modern író számára a szónak nincs jelentése, csak szóhasználat van, nincs a priori jelentés, az egyes szövegek jelentés-hálóját, értelmi rétegeit maga a halmaz, a szöveg hozza létre; ilyen értelemben szokták mondani, hogy a szöveg önmagát teremti”. Itt történik hivatkozás Szentkuthy Miklós eszményére, a “szétszórás klasszicizmusára”, Derrida szöveget mintegy robbantó, szétfreccsentő “disszemináció”-elképzelésére, a néven ezúttal nem nevezett Bahtyin és Kristeva “karnevál”- és “kaleidoszkóp”-metafórájára, szöveg-utópiájára; s itt, újabb, **Magyar Műhelyes** elvet, gyakorlatot, napiparancsot igazolandó: a “közös írói munka” végülis termékeny problémáira.

Történeti áttekintéssel kezdődik a **Felület/dimenziók; percepció/kommunikáció** című rész: a könyv különféle megjelenési formáiról (selyemtekercs, pergament stb.) és észlelési rendszerünkről. Változó volt ez a viszonylat, új változatot kínál ma is, az újabb technikákkal új, eddigig kellőképpen nem kihasznált lehetőségeit az irodalomnak. Elképzelhető például olyan mű (s Nagy Pálék köre egy ideje ilyeneket is produkál), mely, bár fölhasználja a nyelvet, de nem hagyományos szöveg, s föl a vizuális ábrázolást (jeleket, emblémákat stb.), de nem képzőművészet, hanem, úgymond, külön kóddal rendelkező "scripto-vizuális egység", melynek érzékelése, felfogása, "fogyasztása" kettős lépésben, a "kettős percepció" elvével s gyakorlatával történik: előbb térbeli formaként, *Gestalt*ként, majd időbeli (ám nem feltétlenül lineáris és célirányos menetű) olvasattal.

Nyomdai (és részint kiadói, terjesztői) tapasztalatokat általánosít a következő elmélkedés: **A jelhalmaz anyagi hordozói; könyv; sokszorosítás/terjesztés**; dícsérete a nyomdász-írónak, ki maga "realizálja szövegét"; épeszü, talpraesett bírálata néhány korábbi vagy kortársi rokon-törekvésnek: dadának, concept-art-nak, redundás és illusztráló kaligramma-költészetnek. Hasonló ismertető és bíráló szellemben szól azután Nagy Pál a **Tér-költészet**ről és a konkrét költészetéről. Végezetül a **Nyelvi minta? Nyelvi nyersanyag!** című záró-dolgozatában igyekszik részint téziseit összefoglalni (a nyelvi és nem nyelvi elemek összeegyeztetéséről, a nyelvet, a nyelvi mintát meghaladó irodalomról stb), részint pedig néhány utópisztikus sejtést lebegtetni az irodalmi többértelműségben és szerény bizonytalanságban egyre szaggatottabb utolsó tiszta szöveg-töredékben...

* * *

Ismertetést ígértünk, nem bírálatot; nehezen is menne. Hiszen Nagy Pál elveiből, nézeteiből számosat mi is vallanánk, nem csekélyebb indulattal elutasításait: a didaktikus, a moralizáló, az okoskodó, a "lokál-szentimentális", a naturalista hitelűnek mondott stb. irodalom megvetését, zsigeres gyűlöletét; érdeklődő rokonszenvvel figyeljük kísérletező gyakorlatát s még a gyakorlatot alátámasztó egynémely teóriát is; legfeljebb több kétellyel és humorral szemlélnők önmagunkat is, ha olykor-olykor, kamaszosból görcsösbe, majd szenilisbe váltó fontoskodással mi is cifrázzuk a franciás modernizmus kánonját, elegáns, de más közegben, nyelvben lelepleződő közhelyeit, elmés paradoxonjait, gondolatébresztő szofizmáit; ráadásul, mardosó büntudattal bevallottuk már bepótolhatatlan járatlanságunkat a bölcséletben, nyelvészetben, szemiológiában: oly tudományokban, melyek kisujjában vannak a **Munkanapló** írásról is egyidejűleg gondolkodó polihisztor szerzőjének. De még hivatottan sem volna kedvünk rágalmazni: hogy talán darabos vagy kurta emitt a gondolatmenet, hiányzik másutt egy érvelés a láncszemből; hogy van-e mindig kikezddhetetlen tézis a citátumban, a tekintélyrev

mögött, s alkalmasint nem eklektikus-é a több helyről gyűjtött tézisek barkácsoló összeillesztése? Ezért volna szintúgy felesleges holmi hiányokat emlegetni, hiszen mi mindent kellett volna még belezsúfolni ebbe a karsú kis kötetbe, mely azért, okkal, nem "kiskaté", mindent tudó könyvecske. Jelzés, fölhívás legyen inkább csak emlegetése annak, hogy mire várnánk még választ Nagy Páltól: hogy retorikai és poétikai megközelítésben nevezné meg retorikáját és poétikáját; hogy elárulná: van-é, s akkor milyen értékelmélete; mit kezd, ha nem is a marxizmussal, de a történelemmel s a korral, a külhoni kisebbségben mégiscsak elszigetelt alkotóként olvasójával, a kommunikációban a címzettel, a mű, a "produktum" funkciójával, hatásával, a befogadó, értelmező, olvasatban "újra-realizáló" közeggel; s néhány jelzésen, Freudra, Ferenczire, Lacanra való gyors hivatkozáson túl nem érzi-e igényét szembesíteni alkotói módszerüket a pszichoanalízis sugallatával: tűnődni, hogy mi nékik a papír s rajta a jel, a "nyom", a "bevésés"; mily valódi tárgy a szó, mily játékos és libidinális, regresszív vagy utópikus öröm a jelölő és a jelölt kodifikált egységének széttörése, ajándékként, büszke fölmutatásra: barkácsoló új összerakása?

Így, félénken, csupán egy nagy dilemmára s ellentmondásra céloznánk. Nagy Pált olvasva ugyanis úgy érezzük, hogy legfőbb ellensége a kategóriákban való gondolkodás meg a rögeszmés mumussá növesztett metafizika; pontosabb definíciósorozattal is ezúttal, de azért szinonimájaként sok mindennek, nem kedveltnek: romantikának és realizmusnak, idealizmusnak és pragmatizmusnak, hagyománynak és az övékétől eltérő újításnak, finomkodásnak és érzelmességnek, zürzavarnak és arisztotelészi logikának. Érdektelen s méltánytalan volna persze szövegéből kihalászni néhány fordulatot ("eredeti tehetség"; az irodalom mint "expresszivitás"; "kifejezés"), melyet helyi mesterei, a párizsi metafizika-gyomlálók bizony fejét föllüthetnek. De mert a Metafizikával vívott harc az itteni legjobb bajnokok szerint is hosszú-hosszú harc, s egyenlőre csak bévülről, magának a metafizikának fegyvereivel lehet vívni (kb. így Jacques Derrida): tűnődhetünk, meghaladta-é a metafizikát Nagy Pál, avagy, néha, nem nyakig csúszik bele vissza; hogy nincs-e ilyen veszélye a jelölő (a **signifiant**) abszolutizálásának, s a nyelv belső mimezésébe vetett vak bizalomnak; vagy hogy nem lesz-é nála az író épp úgy, még inkább, **demiurgosz**, mint a legromantikusabb felfogásban: a kegyelem véletlenéből és az egyedül igaz alkotói gesztussal a semmiből, soha nem látottat, nyelven is túlit teremtő? Kiseprűztük az ajtón, jön vissza csöstül az ablakon feladat, küldetés, erkölcsi tartás, apolitikusan politikához súrlódó mozgalmi célzatosság, tanítványt sóváran toborzó s végülis az olvasót legalább igencsak didaxissal tanító szándék. S hiába gúnyolódik a "prófécia fekális terhén" a **Munkanapló** pedagógusa és manifesztum-fogalmazója; elutasításai, makacs s talán beszűkítő választásai, az úti rendjükbe vetett hívő bizalom (vagyis nemcsak szektássága, de ereje is minden mozgalomnak, konok újító igénynek, még nyájasabban: öntörvényű tehetségnek) prófécia is: **Irodalom** csak egy lesz, az övék; írásképpel nem mi tréfálkozunk, mert kis-

betűs tipográfiájában ezt az egyet, kizárólagosan és szent áhítattal, nagybetűvel gondolja a szerző. Ily határozott állításra, egyetemes igényre nem is sértés nem a recenzornak: benne is az olvasónak bátortalan kételye: nem túl merész-e az egész Irodalom nevében fogadni s egy speciális irodalom valószínűbb esélyeiben bízni, de lemondva közben mindarról, mi századokon át legalábbis járuléka, játékosan kijátszott, **minthaként** integrált fedezete volt az irodalomnak; lemondani egyszerre "logoszról", "téloszról" és "eidoszról", le a "jelentésről", s emígy: a "mimézissel", a "referenciával" való inceselkedésről, a történésről, ál-történésről, illúzió-játékokról, fikcióról, a nő fantazmáiról is; s elég-e helyükre az, miből az új szöveg, jószereivel csak kurta texte, emblémába fogott fröccsentés, körülmetélt, kimetélt palimpszeszt épül: a szöszedet, a pontosan soha meg nem nevezett "kód" és néhány nem kevésbé homályos vagy túllontúl egyszerű "szervező elv": néha csak metaforikusan máshonnan kölcsönzött fogás?

Ezt azonban mégse most fessezessük: az ócskán hagyományos műfaji elválasztással: a Nagy-Papp-Bujdosó-trojka egyikének szépirodalmi terméke ürügyén, máskor. Dicsérjük inkább Nagy Pált, ő jobban tudná, mily mértékben tettük eddig is: komolyságáért, józanságáért és alkati materializmusáért, téríthetetlen következetességéért. Őszintén szeretnők, ha Munkanaplójának számos olvasója lenne; magyar író szakmájáról ritkán ír ily tudós merészsséggel. Olvasója: idősebbje, nyelveken tudója fogja érteni hivatkozásait; fiatalabbja pedig, élvezve is a játszadozó hermetizmust, ebben-abbban, sokban saját világ- s irodalomszemléletére ismerhet: övék legyen jelesül ez a Kis Fekete Könyvecske, **vademecum** bizonyos avantgarde meredek kaptatóján.

Egy avantgárd irodalomtörténet íránt való jámbor szándék Nagy Pál születésnapja alkalmából

A magyar irodalom téridejében egyre nyilvánvalóbb, hogy a 60-as és 70-es évekbeli párizsi Magyar Műhely szerepe és fontossága csak az egykori Kassák-lapok, sőt a legendás Nyugat szerepével és fontosságával mérhető. S ha ez igaz, akkor ebben a szerep- és fontosságrendben a most 60 éves Nagy Pál számára több mint elismerő összehasonlítások, párhuzamok kínálkoznak. De ismerve az ünnepelt szerénységét, hadd ne emlegessük vele kapcsolatban a Nyugat és a Ma nagy neveit.

Egy dolog viszont a konkrét párhuzamok nélkül is nyilvánvaló: Nagy Pál imponáló elméleti tudása, szerkesztői ízlése és igényessége, s nem utolsósorban saját műalkotásai, provokáló és ihlető fonikus és vizuális kompozíciói kezdettől fogva meghatározó és máig fontos koordinátái a Magyar Műhelynek, a magyar avantgárd és neoavantgárd e magasiskolájának.

Mindez nyilvánvaló, ugyanakkor mégis félő, hogy a mai magyar irodalmi élet osztracizmusa mellett ez a nyilvánosság csak egy szűk körben hat. A különböző magyar irodalmi iskolák ma csak saját magukat képesek és hajlandók észrevenni, s a születő kézikönyvekből az avantgárd és neoavantgárd irodalom szerzői sorra kimaradnak vagy legalábbis nem súlyuknak megfelelő terjedelemben vannak jelen. S így kimarad, nem súlyának megfelelő terjedelemben van jelen stb., stb. ünnepeltünk Nagy Pál is. (Ez utóbbi példajaként lásd Kulcsár Szabó Ernő nemrég megjelent irodalomtörténetét!)

De ilyen vonatkozásban nem ígér radikális korrekciót egy esetleges avantgárd nézőpontú irodalomtörténeti szintézis sem. Mert ezt a szintézist meggyőződésem szerint éppen a magyar avantgárd Osvátjának (mégiscsak kicsúszott hát egy név a számon!), Nagy Pálnak kellene megírnia, s egy irodalomtörténetben ugye elvben mindenki szerepelhet, csak egy valaki nem: maga az irodalomtörténet szerzője.

Kívánom, hogy a fiatalon 60 éves (s éppen ezért a szokványos jó kívánságokra nem rászoruló) Nagy Pált megihlessze születésnapj jámbor szándékom.

Tőzsér Árpád

(úgyis, mint a testvéri Irodalmi Szemle főszerkesztője)

Pomogáts Béla

Egy pohár bor

Címszavak egy barátság történetéhez

/Három évtized/ Nagy Palit három évtizede ismerem. 1964 nyarán jártam életemben először nyugaton, s természetesen Párizs volt a célállomás. Tudtam a Magyar Műhelyről, láttam néhány számát az Országos Széchenyi Könyvtár jóemlékű "zárt osztályán", ahol az olvasási engedélyhez kötött könyveket, folyóiratokat őrizték. Egyetemi évfolyamtársam és ötvenhatos kollégám volt Márton László, ugyancsak a Műhely szerkesztője, vele szórva-nyosan leveleztem is. Ő hívott meg bennünket feleségemmel együtt a szerkesztőség kis Broca utcai helyiségében - lakni: akkoriban ott lakozott a fél magyar irodalom, előttünk, úgy emlékszem, Mészöly Miklós. Akkor ismertem meg személyesen Nagy Palit, Papp Tibort, Parancs Jánost. Hamarosan magam is a Műhely szerzői közé kerültem: Pap Károlyról, Nemes Nagy Ágnesről, Marsall Lászlóról jelentek meg akkoriban írásaim. (Itthon kaptam szemrehányásokat és fenyegető megjegyzéseket, például Pándi Páltól, aki Aczél György tanácsadói közé tartozott, és a belvárosi Jégbüfé előtt, az utcán egy listát emlegetett, amelyre, ugye, a Műhelyhez csatlakozva, felírtam a nevem...) Egyszóval, akkor lettünk barátok Palival.

Ez a barátság kitartott három évtizeden át. Sokszor egyetértettünk, még többször vitatkoztunk, talán egyszer veszekedtünk. Én nem mindig tudtam követni Pali merész avantgarde száguldásait: "chevauchée fantastique", mindig "új s új lovat" (Ady). Ő többször bizonyára professzorosan konzervatívnak vélt, igaz, nem mutatta nagyon. A barátság azonban, számomra és számára: számunkra, más, talán több mint az irodalom. Nagyszerűen tudtunk irodalomról és könyvekről beszélgetni, politizálni, és vörösbort inni, ezt lehetőleg nagyobb társaságban. Többnyire Pali lakásán, Montrouge-ban, ami ugyanúgy magyar irodalmi találkahellyé és vendégszállássá vált utóbb, mint a rue Broca-beli kis lakás. Magam is laktam ott egyszer, egy hollandiai Mikes-összejövételre utaztamban. És persze voltunk együtt Budapesten, Keszthelyen, Kalocsán, Marly-le-Roi-ban és Hadersdorffban. Ez utóbbiról különösen szép emlékeket őrzök: mintha fiatalabbak lettünk volna. Egyszer újra el kellene menni oda, és rendezni egy "ismerkedési estet", ahogy ez Műhely-összejövetelek alkalmából el nem maradhatott: Pali töltögette a kesernyés burgenlandi bort, és Bujdosó Zsuzsa, Papp Zsuzsa kenegette a pástétomos kenyereket. Sokan megvénültek, eltűntek, elhülyültek, politikusok lettek azóta, Nagy Pali ugyanaz maradt.

/Enfant terrible és remete/ A magyar avantgarde író hagyományosan mindig "enfant terrible": kiszámíthatatlan lény, a szörnyeteg és a világfi különös lelki vegyülete, merész szabadságharcos és dogmatikai szigorral fellépő kánonalkotó, aki igazából sohasem enged, meggyőzni nem lehet, de nem is érdemes, mert mint jelenség így szép és érvényes igazán. Ilyen volt Kassák, ilyen Tamkó Sirató, ilyen Erdély Miklós és ilyen Nagy Pali. Van abban valami megejtő és megható, hogy egy korban, amikor hovatovább alig érdekelt valakit az irodalom, és mindent, mindenkit elsodor, leteper, megerőszakol, kárhozatba taszít és elbűtít a politika, akad néhány ember, aki anyagi ártatlansággal és pimaszsággal képes hirdetni az irodalom fontosságát, üdvöztető voltát és elküldeni a politikát oda, ahová való. (A helyet csak azért nem nevezem meg közelebből, mert ez itt a moderált palócföldi nyilvánosság, és nem a Magyar Műhely zártkörű összejövele.)

Egyszóval az avantgarde író "vásott kölyök", egyszersmind szelíd remete, aki elvonultan dolgozik, elmerül önmagába és elméleteibe, lelkének jobbik (rosszabbik) felével társalog, felemelkedik a csillagokhoz, és beéri kenyérrel, vízzel (borral). Igazából minden avantgarde mozgalom, mindenekelőtt Kassák Lajosé, egyféle szerzetesrend volt, önmegtartóztatással és kemény regulával, ugyanakkor felszabadult képzelettel és alkotókészséggel, amelyet nem tartott kordában a hagyomány, az illem, az esztétika. Az avantgarde a szabadság szerzetesrendje, és az avantgarde műhelyei a függetlenség remeteszállásai. Ilyen remetelak Montrouge és ilyen a Magyar Műhely: a rue Broca, a rue Pascal, a Berglerstrasse - kis világító pontok egy térképen, amely egyszersmind mappája a moder magyar szellemiségnek is.

/Lázadó és tudós/ Nagy Pál született lázadó: főiskolás korában az ötvenhatos magyar forradalom harcosa Egerben, a hatvanas években a független szellemiség harcosa Párizsban, a hetvenes években az új magyar avantgarde organizátora, a nyolcvanas években a modern művészeti médiumok merész kezdeményezője, a kilencvenes években a korszerű művészelfilozófiai elméletek népszerűsítője. Mindig fellázadt valami ellen: szembefordult a kommunista diktatúrával, az emigrációban tapasztalt jobboldali konzervativizmussal, a hazai irodalmi vaskalapossággal. A lázadó mindig féktelen és izgatott, s valóban láttam nyugtalannak és engesztelhetetlennek Nagy Palit is. Amikor nem érdekelték az érvek és a megfontolások, és szinte provokatív módon helyezkedett szembe mások tekintélyével, nézeteivel.

A szellem embere azonban nem pusztán forradalmár: építeni is kell tudnia, és ez kitartó munkát, megfontoltságot, igen: bölcsességet követel. Nemrég néztem át Nagy Pali könyvét a posztmodern kulturabölcsélet apostolairól: Lyotard-ról, Habermasról és Derridáról; egyszerre alapos és invenciózus, gondolatébresztő és meggyőző munka. Hallom, a budapesti bölcsészkaron nagy népszerűségnek örvendtek szemináriumai. Most olvastam tanulmányát a Kritika című folyóiratban Derrida Marx-könyvéről: ez is elgondolkasztó, egy olyan tárgyról, amit mostanában nem volt szokás komolyan és figyelmesen megközelíteni. Igen, Nagy Pali: tudós ember, akinek kezében az elmélet nem pusztán önigazolásra való. Amit elolvasott, azon elgondolkodott, és meg tudta ítélni, ha kellett kritikusan, a teóriát.

/Egy pohár bor/ Végezetül, gondolatban, magasra emelek egy pohár vörösbor és fölköszöntöm őt: barátom hatvanéves, a barátságunk harmincéves, Isten éltesse Pali!

Czigány Lóránt

A kortárs közvetítőeszközök mestere

Valamikor, hajdanában, több mint harminc évvel ezelőtt, Londonban a British Museum-ban Krassó Miklós (az időközben szintén elhunyt Krassó Gyuri zseniális testvérbátyja) késve érkezett szokásos délutáni közös kávézásunkra, amikor a világ megváltását érintő dolgok közül legszívesebben Feuerbachról vagy a fiatal Marxról prelegált nekem, én viszont kitartóan Wittgenstein igazát (amiről nem tudunk beszélni, arról hallgatni kell) és Bertrand Russel főlényes iróniáját (Hegel azt bizonyította be, hogy miért kell a porosz rendőrnek *önként* engedelmeskednünk) igyekeztem a saját szellemének tüneményes görögtüzetől elkáprázott filozófusjelölt tudatának fókuszába eljuttatni.

Miklós tekintete ez alkalommal a megszokottnál is kissé fényesebben csillogott, s ezt egészen biztosan nem a novemberi időjárás által előidézett (akkoriban még gyakori) angol füstköd okozta. "Képzeld Lóránt, ma vagyok harminc éves!" - mondta közömbösséget mímelve, bár kissé mégis csak elfogódott hangon. Nagyfeszültségű áramütés ért: hogy lehet valaki harminc éves, s még nem hunyt el aggkori végelgyengülésben? Gratuláltam neki, hiszen már a dantei "emberélet útjának" feléhez közeledett (*Nel mezzo del cammin di nostra vita*), s azt már az akkori, huszonötéves fejemmel is tudtam, hogy amikor harmincon túl jut az emberfia, prédikálni kell. Nagyon készülletlen voltam, nagyon féltem. Elgondolkoztam az évtizedfordulók jelképes értelmén. *Negyven*. Addigra tehát valamit már le kell tenni az asztalra. *Örven*. Perspektívára kell szert tenni, kell hogy legyen mire visszatekinteni. *Harvan*. Muramista, Muramista, hiszen ez már a *hetedik évtized* kezdete. A hivatalos öregkoré. A római szenátusban ilyenkor kerül a *civis Romanus* a *senex*, az öregek közé... A dombról lefelé menet már látható, hogy mit hagyunk hátra, hogy mi marad meg utánunk. Elhatároztam, nem hagyom magam

ijesztgetni a kerek évszámoktól egészen a hatvanadik születésnapomig, hiszen az a vízváltató, az az igazi cezura, addig részesülhetünk türelmi időben.

Amitől tartottunk, abban már benne vagyunk, állapította meg Mikes Kelemen, amikor a vezérő fejedelem meghalt Rodostóban. Igen, benne vagyunk mi is, ha Nagy Pali hatvan éves lett (*Isten éltesse sokáig!*), akkor nyakunkon a hatvanadik születésnap. Egy egész nemzedéknek. Mint kortárs és sorstárs mit is tehetek? Talán annyit, hogy segítek Nagy Palinak visszatekinteni, hogyan láttuk életútját innen a szomszédból, Londonból.

Maradandó módon a párizsiak bontottak elsőnek zászlót 1962-ben az ötvenhatos nemzedékből, hiszen az oxfordi *Eszmélet* (1958) a második szám után megszűnt. A *Magyar Műhely* viszont él és virul, s nagyon várom, hogy megérje a századik számot. Ilyen hosszú ideig soha sehol avantgarde folyóirat nem jelent meg. Ráadásul az emigráns folyóiratok közül egyedül ők voltak képesek tovább adni a stafétabotot hazai fiataloknak, amikor ennek eljött az ideje. Ezen kívül is jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a formabontás, a kísérletező irodalom hazai talajban is szárba szökkenjék, hogy idehaza is hozzászokjanak az ikonoklaszta irodalom létjogosultságához. Ez irodalomtörténeti tény, s ha jobban meggondolom, már ez elég lenne egy életműnek.

Másodsorban az autonóm nyugati magyar irodalomban ők képviselték legkövetkezetesebben azt, amit Szabó Zoltán *lépéstartás*nak nevezett: rajta tartották szemüket nem csak a hazai irodalom dandárján, hanem különös figyelemmel kísérték a bontakozó fiatal írókat, sokuknak ők adták meg azt a kezdeti lökést (például Kukorelly Endrének vagy Petőcz Andrásnak), mellyel pályájukon elindultak. Kevesen tudják, Esterházy Pétert is ők közölték elsőnek. Következetesen harcoltak az itthon félreállított nagyokért: Kassák Lajostól Weöres Sándoron, Szentkuthy Miklóson Pilinszkyig és Nemes Nagy Ágnesig terjed az értékszelekció íve. Jelen-tősen hozzájárultak tehát ahhoz is, hogy a hazai irodalmi tudatban terjedjen a valós értékek megbecsülése. Ez is irodalomtörténeti tény.

Harmadsorban, ők voltak az emigráció trójai falova, mindannyian ebben a falóban lopakodtunk be az országba. Ők voltak az az "érthetetlen" irodalmi irányzat, melytől a hazai apparatsíkok a legkevésbé tartottak, hogy az anyanyelvi konferenciák gondosan megtervezett forgatókönyvében zavart keltenek, hogy jelenlétükből belpolitikai bonyodalom keletkezik. Rosszul számítottak, mert Nagy Paliék nem voltak szűkkeblűek, mások is elbújhattak a trójai falóban. Nekünk is helyet szorítottak benne. Mit kaptak cserébe önzetlenségükért az emigrációtól? Legjobb esetben is csak sunyi vádaskodást, hogy lepaktáltak a rendszerrel, hogy Pestről "irányítják" őket. Letörölték a sarat és félreálltak. Végezték az önmaguk vállalta dolgukat.

Csak most veszem észre, hogy állandóan többes számú alanyt használok. "Róluk" beszélek, a műhelyesekről, csak úgy általában. Tünődve gondolkozom, miért. Mert Nagy Pali tiszteletreméltó szerénységgel sohasem tolakodott az előtérbe (Papp Tibor sem!), nem tudom, nem

tudjuk, hogy az eddig felsorolt érdemeknek hány százaléka illeti meg személy szerint Nagy Pált. Töprengök, jól van-e ez így. Jól van, mert Nagy Pali életművének csupán egy részét képezi ez az odaadó kitartással, saját személyének tudatos háttérbeszorításával végzett következetes irodalompolitikai tevékenység az elmúlt harmincegynéhány év során.

Beszélni kell ugyanis az alkotó művésről, most már csak egyes szám harmadik személyt használva. Nagy Pál, mint minden igazi művészember, gyötrődve, kínlódva harcol az önkifejezésért a közvetítő eszközökkel (*media*). Örökös harcban áll saját kételyeivel, töretlen erővel keresi ma is a legmegfelelőbb eszközöket, hogy arról beszéljen, amiről egyenes beszédben nem tudunk hírt adni. A szakadatlan kísérletezés olyanfokú igényességet takar, ami csak a legnagyobbak sajátja.

Honnan is indult? Mint hagyományos prózaírót ismertem meg, aki erőteljesen megírt novellákban mondja el, amit el kell mondania. A hangváltást a hatvanas évek közepén vettem észre, a *Hampsteadi semmittevők* (1968) minden kétségemet eloszlatta, hogy Nagy Pálban egy újfajta írói identitás született. Illetőleg születik, hiszen munkássága a permanens művészeti forradalom jegyében zajlik. Izgalmas irodalomtörténeti feladat lenne nyomon követni azokat az alkotáslélektani folyamatokat és mozzanatokat, melyek kategorikus imperativusként előírják hogy a kommunikáció közvetítőeszközeinek alkalmas voltát nap mint nap megvizsgálja. Egyrészt azért, mert az a szokásosabb alkotói magatartás, amikor a fiatal író lázad *Sturm und Drang* korszakában az irodalmi konvenciók ellen (bár Picasso is a figurális művészettől jutott el az absztrakt alkotói magatartáshoz), hogy azután lehiggadjon (mint például Vas István). Nagy Pál permanens formabontó kísérletezését alaposan elemezni tudori értekezés tárgya lehetne, nem pedig alkalmi, köszöntő írás része.

Végül személyesebb hangnemben. Siklós Istvánnal az első perctől kezdve figyelemmel kísértük a Magyar Műhely tevékenységét, s talán nem túlzok, ha azt állítom, hogy a Szepsi Csombor Kör megalakulásában, Londonban, szerepet játszott az a mozzanat is, hogy a párizsiak megteremtették saját, független fórumukat. Hogy mikor találkoztam először Nagy Pállal? Nyilván az egyik korai párizsolásom alkalmával valamelyik balparti tükrös kávéházban. Egy alkalomra határozottan emlékszem: a Luxembourg-kertre néző teraszon ülünk, körülötünk hömpölyög a párizsi tömeg, az *Új Látóhatárban* tanulmányom jelent meg a korai magyar-angol irodalmi kapcsolatokról. Mivel már akkor rühelltem az ünnepélyességet, valami olyasmit írtam, hogy amikor Kazinczy értesült az első magyar költői antológiáról angol nyelven (1830) "visongott örömeiben". Ezt kérte rajtam számon egy komoly tekintetű prózaíró, bizonyos Nagy Pál. Hogy írhatok ilyen tiszteletlenül a széphalmi szent öregről? Hüledeztem, mi csoda komolyság itt, az életvidám Párizsban.

Ha a pásztázó tekintet ön maga felé fordul, felmerül annak a kérdése is, hogy mivel tartozom én Nagy Pálnak? Nemcsak jónéhány francia frankkal (hogy megintcsak időtlenkedve

kezdjem), amit neki kellett kifizetnie azokért az interurbán telefonbeszélgetésekért, amikor a Broca utcai szerkesztőségben több mint harminc évvel ezelőtt az ifjúság másokat semmibe vevő, felelőtlen könyörtelenségével Karátson Bandival fel-felhívtuk Londont, ezzel hálálva meg hogy szállást és szimpátiát kaptam Párizsban (bár vélném, ezt a pesti látogatók is megtették, ők persze azért, mert otthon hozzászoktak, hogy "szerkesztőségekből" ingyen telefonál a magyar író. Nekem tudnom kellett volna, hogy Párizsban nincs jóságos Állam Bácsi, aki belenyúl a feneketlen bukszába és hogy vendéglátóim talán még ágrólszakadtabbak mint a londoni vendég.)

Komolyra fordítva, Nagy Palinak tartozom azzal is, hogy az irodalom olyan tartományaiba kalauzolt, ahová saját (ma már tudom) konzervatív alkatom és hajlamaim szerint csak kötelességszerűen és később jutottam volna el. Később vettem volna észre, hogy a hagyományos irodalomszemlélet titokban összekacsint a marxistákkal, ha arról van szó, hogy a korai kísérletező irodalmat (tehát Kassákékat) ajakbiggyesztéssel intézze el. Ebből következett, számomra legalábbis, annak a felismerése, hogy nem a Nyugat mozgalom volt a *jour*-ban a kortárs nyugat-európai irodalommal, hanem a magyar avantgarde. És hogy a kísérletezésre ma éppen úgy szükség van mint mindig, hiszen a komputertechnológia a művészeti közvetítőeszközök olyan szintű forradalmát készítette elő, amit egy-két évtizeddel ezelőtt elképzelni sem bírtunk volna, s ami nélkül be sem tehetnénk a lábunkat a 21. századba.

Ma tehát sziklaszilárdan vallom, hogy az olyan irodalmi életben, melyből a kísérletező irodalmat kisemmizik, kitagadják, kirekesztik, nem kívánok részt venni. Mondom én is Voltaire-rel, az unos-untiglan ismételt *mon mot*-t: készen állok (én is) életemet adni azért, hogy a Nagy Pali által (is) képviselt kísérletező irodalmat ne csak megtűrjék, de tudomásul is vegyék.

Halálának évében Béládi Miklós vendégünk volt Londonban, s noha feszesre fogalmazott mondatokban szép esszét írt a magyar avantgarde-ről, a hajnali vita hevében elkezdte a térdét csapkodni: "Ezek a fiúk! Ezek a fiúk! Inkább *sorsirodalmat* írának!" Akkor nem válaszoltam, nem akartam Béládi protestáns prédikátorokra emlékeztető gerjedelmét lehűteni.

Csak most válaszolok:

Nagy Pál is *sorsirodalmat* ír. *Csak másként.*

Márton László

A(z) (H)őskor

A Magyar Műhely története avval kezdődött, hogy Nagy Pali eladta írógépét. Az első szám nyomdaszámlájának kifizetéséhez ugyanis nem volt elég pénzünk... és sok más eladnivalónk sem: Pali volt a leggazdagabb közülünk, ennyiből állt vagyona?

Talán nem szükséges az abszurd helyzet jelképét túlelemezni. Akkor, 1962-ben, a Magyar Műhely indulásának esztendejében, az emigrációban, kezdő magyar író csak úgy juthatott nyomdafestékhez, ha lemondott önmagáról, azaz írószerszámáról. A pénzből később is csak csuriant-cseppent, talán három-négy esztendeig. Azután semmi. A folyóirat arra sohasem számított, hogy olvasói tartják el, ez a feladat végülis szerkesztőinek jutott. Nagy Pál és Papp Tibor kitanulta a nyomdász mesterséget: a Műhely bázisa gyakorlatilag még ma is ez: a linotype-ből hamarosan fényszedő, majd számítógép lett, de a befektetett munka mennyisége nem változott, az első eladott írógép kamataiból táplálkozik a harmincharmadik évét taposó folyóirat.

De mi indokolta, hogy hat, koldusszegény magyar menekült egyetemista lapalapításba vágjon? Czigány Lóránt a kortárs és történész így emlékszik:

"Az utak elválását... a forradalom élményének hatása mellett az irodalmi ízlés divergenciái tették szükségessé. Az avantgarde, vagy ahogy ők nevezték inkább, a kísérletező irodalom igézetében a párizsi fiatalok bontottak zászlót 1962-ben. A (nevében Németh Lászlói ihletésű) Magyar Műhely időtálló vállalkozásnak bizonyult, szemben az oxfordi (József Attila vers bővöletében fogant) Eszmélettel." Ez utóbbit három esztendővel előbb, magam szerkesztettem, gépeltem és sokszorosítottam. A társszerkesztő Mészáros István esztéta Olaszországban élt és inkább csak eszmei segítséget nyújtott. A vállalkozás éppen azért fulladt ki két szám után, mert egyedül voltam. Folytassuk Czigánnyal: "Eszerint a kísérletező kedv kohéziója erősebb volt a politikai csoportosulás igényénél. A fiúk, ahogy egymásközt neveztük pajtáskodva in-

kább mint vállveregetően Márton Lászlót, Nagy Pált, Papp Tibort és a később hazatelepült Parancs Jánost, apolitikus magatartásukban következetesek voltak. A konzervatív ízlésű idősebb korosztály... sohasem nézte jó szemmel, hogy a tiszta irodalmat kívánták művelni.”.

Czigány Lóránt fejen találta a szeget, pontosan erről volt szó, bár a történet kissé bonyolultabb. Akkor mi elsősorban a szocialista realizmust utasítottuk vissza, mind hazai, mind Nyugaton feldajkált változatát. Mert ilyen is volt. Szerény képességű, de jó politikai érzékű emberek kiszámították, hogy a Rákosi rendszer szörnyűségeit leleplező, a forradalom dicsőségét hirdető, az emigráció szellemi szerepét mérhetetlenül eltúlzó mégoly gyatra írásműveknek piaca van. Nekik jutott hosszú ideig olvasótábor és szubvenció. Ez a látszat-irodalom volt az első ellenfél, akivel szemben kiállhattunk.

Ezekkel a fél vagy egész dilettáns, de annál agresszívabb sintérekkel szembem mi nem a "tiszta irodalmat", vagy a politikamentességet, hanem az irodalom és a művészi alkotás öntörvényességét hirdettük. A Kádár rendszerről ugyanaz volt a véleményünk, mint ellenfeleinknek. Nagy Pál Egerben, Papp Tibor Debrecenben vállalt aktív részt a forradalomban, jómagam pedig a budapesti egyetemisták lapját szerkesztettem. A különbség, meglehetősen számottevő különbség az volt, hogy esztétikáinknak nem a kommunizmus leleplezését vagy ehhez hasonló badarságokat választottuk, hanem az önkifejező alkotást, amelyben adott esetben a politika is helyet kaphat. De az irodalomnak, művészetnek kívülről más célokat adni, mint amit önmaga követni kíván már akkor, egészen fiatalon, elképzelhetetlennek tartottuk. Ez volt különállásunk első oka.

A második volt az emigráció vezető egyéniségeinek ókonzervatív ízlése. Ma szinte elképesztő arra gondolni, hogy például, a Nyugat második nemzedékéhez tartozó, majd az onnan levált és a kor leghaladóbb eszmeiségét kifejező Szép Szót alapító Ignó Pál, a Jung belső köréhez tartozó Kerényi Károly, a Horthyval majd Rákosival szembeszálló bátor és tisztességes forradalmár Kovács Imre első kísérleteink perzekutoraihoz tartozott. Más volt a helyzet Cs. Szabó Lászlóval és Szabó Zoltánnal, akik ugyan tisztas távolban maradtak, de figyelmüket, baráti támogatásukat sohasem tagadták meg. Az előző nemzedékből gyakorlatilag egyetlen alkotó közösködött velünk, gondosan ügyelve arra, hogy ne érezzük sértő leereszkedésnek: Határ Győző.

Magyarországon gyorsabban és könnyebben megértettek minket, mint Nyugaton. A hatvanas évek közepétől kezdve nemcsak magánlátogatók, munkatársak is érkeztek hozzánk, nem kis kockázatot vállalva. Először a fiatalkori jóbarátok, évfolyamtársak, Pomogáts Béla, Timár György, Mezei András, majd az őket követő nemzedék. Meglátogatott bennünket és életreszóló örökséget hagyott ránk Kassák Lajos. A hetvenes évek elejétől feloldódott az ez-zárlat, mi azonnal éltünk a lehetőséggel, hogy otthon is kapcsolatokat keressünk, hiszen az első perctől kezdve tudtuk és hirdettük, hogy a magyar irodalom nagyobb és fontosabb része Magyarországon lakik. Ezért is, vagy két évtizedig, rágalmakban volt részünk.

A többi, a Műhely harminchárom évfolyamát, a szervező tevékenységet, a találkozókat, a Kassák díjat az irodalomtörténet ismeri, és már jórészt elemezte.

De mi volt mindebben Nagy Pál sajátos, mások életpályájával össze nem hasonlítható szerepe?

Nem sértés kimondani, ő messzebből indult és messzebbre jutott, mint jómagam. Sem családi környezete, sem az egri pedagógiai főiskola nem volt különösképpen termékeny talaj arra, hogy valaki avantgarde művésszé, a modern művészeti irányzatok párját ritkító esztétájává váljék. Mindez valószínűleg nem, vagy sokkal később következett volna be, ha a forradalom szele nem veti Nyugatra és ha a környezetváltás sokkjára Nagy Pál, mint annyi társa, öngyilkos módon reagál.

Első novellái, a magával hozott naturalizmus jelét hordják: mint indulásunkkor mindannyian, ő is valahol Móricz Zsigmond és Nagy Lajos között tájolta be a modern irodalmat. Kíváncsisága, befogadóképessége mozdította ki a holtpontról. Szerencséjére, szerencsénkre, a hatvanas években a francia próza is irányt váltott, megjelent az új regény, majd a strukturalizmus. Nagy Pál testközelből figyelhette meg egy új iskola kialakulását, és rövidesen szemlélőből résztvevővé is vált.

Ezen a ponton következett be, a magyar irodalom eddigi történetében eddig példátlan felismerés: Nagy Pál, mint nemzedéktársainak jó része, tudatosan lemondott arról, hogy visszatérjen, pontosabban, hogy életét egy hipotétikus visszatérés jegyében rendezze be. Tizenöt év után ismét megismerhette az országot, amelyből távozni kényszerült, pontosan felmérhette a távolságot, amelyet áthidalni akkor reménytelennek tetszett. Ezek után tudatosan az emigráció helyett az integrációt választotta, azaz a befogadó ország nyelvét, irodalmát, társadalmi habitusait úgy sajátította el, hogy közben sohasem mondott le arról, amit a magyarságban fontosnak tartott. Nos, ezért integrálódhatott Papp Tiborral együtt a francia szellemi életbe, ezért válhatott a különböző mozgások tevékeny részesévé.

Az új regény, majd a strukturalizmus hamarabb kifulladt, mint az elején látszott, de ez Nagy Pál további pályáját nem befolyásolta: a lényeg nem az iskola vagy mozgalom eszmetára volt, hanem az a tény, hogy egy magyar író, éppen kétlakiságának hála, jelen lehetett, egyenrangú félként résztvehetett benne, és amikor eljött az idő, túlléphetett rajta. A hetvenes évek közepére, másfél évtizeddel a Műhely indulása után Nagy Pál alkotó autonómiája is kialakult, ettől kezdve tudta merre halad és milyen eszközökre van szüksége - életmódját alkotó tevékenységének szolgálatába állította.

És a harminchárom éve kezdődött kaland még nem ért véget...

Szépfalusi István

(Lőrincz) Nagy Pálról félidőtájt...

Amennyiben nem csal levélrendezőm emlékezete, nem kallódik valahol rendetlenül levél, esetleg jegyzetfoslány, Párizsban, 1961 tavaszán ismerkedtünk meg Pátkai Ervin jóvoltából. Őt kerestem a diáktanyán, Parancs János lett néhány napra a szobatársam. Ez az első találkozás röpké bemutatkozás lehetett csupán, Ervinke baráti köréhez tartozott Ő is.

A dymchurchi tengergáton, ahol az öregedés megindult...

A nyugat-európai magyar diákmozgalmak közül az egyik, az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia Angliába készült. Bécsből autóbuszjáratot indítottunk Basel-Párizs érintésével. A fennmaradó helyekre, majdnem autóstoppos áron, Párizsból be lehet nevezni. Az ár: egynapos párizsi idegenvezetés volt. A franciaországi csoport megszervezését Pátkai vállalta. Meg is gyűlt a baja, főleg barátaival: "Tudod, ezek nagyon nehéz fiúk és még maguk se tudják pontosan, hogyan is képzelik el az utazást. Végre azért valahogy rendbe szedtem őket" (1962- 03-22).

Lezajlott a találkozó, jelen voltak valamennyien, hozták magukkal az akkor éppen nyomdafestékes *Magyar Műhely* első számát. Az volt ám narancs színű, megirigyelhetné minden későbbi magyar narancs. A párizsi szerkesztőség megtartotta második, *de első külföldi* irodalmi estjét. Parancs János Valomás-sal kezdett, Papp Tibor vette át tőle a szót, aztán következett – akkor még *Lőrincz Pál* álnévvel! – Nagy Pali Vasárnap délután című írásával, utána jött (Harczi) Czudar József, majd Cs. Szabó László, Keszey István és végül ismét Parancs János. Meglehet, magam konferáltam, megmaradt az est sorrendjét vitató, összevissza nyilazott cédula.

(Boldog, régi szép idők! Könnyű volt akkor Magyar Műhely estet tartani, hiszen jelen voltak a szerzők. Bezzeg később. Megtörtént, hogy Zágrábból, az Ady Endre Kör-ből jövet pontosan illett volna érkezni a bécsi Pálffi-palotába. De lekésték az estet. A Bornemisza Péter Társaság közönségének Bujdosó Alpárral és Kocsis Gáborral hárman mentettük meg a műhelyeseket, akik aztán magyarázkodtak: jugoszláv határellenőrzés, stb. Ugyan kérem, kifelé?)

Nagy Pál vasárnapi harangozójának történetét közölni akartam. Más írás érkezett: "Mélékeltlen küldök egy Dymchurchiádot. Egészen elérzékenyültem írás közben. Úgy látszik, öregszem" (1962-05-11).

Az első Műhely-est Magyarországon, gépfegyveresek árnyékában...

Az angliai konferenciázásunkat szerkesztőségi, szerkesztőségközi levélváltások követték. Nem volt pénzünk, olcsó nyomdákat kerestünk, klisécserekről tárgyaltunk, előfizető gyűjtéssel, s ha lehet címeserékkel foglalkoztunk, kapcsolatokat építettünk. Közben sohasem feledkeztünk el a magyarországiakról.

"Vélenényem szerint érdemes lenne a Széchenyi Könyvtárba is küldeni Magyar Műhelyt" írtam Palinak. Meg is jött később a csattanós válasz: "Neked mindig voltak ilyen keleti kapcsolataid...", nekem?, hozzájuk képest...(?). Könyvesempészem sikeres budapesti útjáról beszámoltam "a nehéz fiúknak" (1962- 06-09).

Azonos esztendőben Bécsbe és Grazba hívtuk őket. A grazi est előtt "átmentünk" Magyarországra, pontosabban átutazunk. Schachendorfban hátrahagytuk a kocsikat és felültünk a GYSEV-re. A trianoni békeszerződés értelmében ez Sopron érintésével átvitt minket Deutschkreuzba. Ott leszálltunk a vonatról, a pályaudvaron kitűnő tormás virslit kaptunk ebédre majd azonos útvonalon, az ellenvonattal visszatértünk Csajtára. Doborján, Őrisziget, Felsőőr, Graz következett.

Magyarországon irodalmi estet is tartottunk. Papp Tibor ötlete volt. A hang, a csak negyedrészt kinyitott vonat ablakon keresztül szivárgott ki, s azt akkor - a széljárás engedélyével - feltehetően csak az utolsó vagon két hátsó, oldalsó lépcsőjén lógó géppisztolyos határőrök követhették figyelemmel. Meggondolandó és talán az irodalomtörténet számára még feldolgozandó - Pomogás Bélának ajánlom szeretettel -, vajon kik is lehettek a határőrök (1962-11-15-én a déli vonattal utazunk!), hogy azután az első magyarországi Műhely-estnek akkora híre ment az országban, hogy ennek mindmáig nyoma van!

Fellapoztam a korabeli vendégkönyvet. Kik is jártak akkor nálunk: Ferdinandy György, Nagy Pál, Papp Tibor és Parancs János. Bécsben még Tasnády Tamás is jelen volt. Papp Tibor írta a kimért szöveget, Nagy Pál élcelődött: "Szép falusiéknak a csúnya városiak". Urbánusok voltak? Lehet, hogy akkor, jókedvükben, huncutkodva.

A négylevelű lóhere egyik ága: a párizsi

Természetesen másként beszéltünk egymással tíz, húsz, majd harminc év múltán. Az irányváltások és változások azonban sohasem érintették annak tudatát, hogy a nyugat-európai magyar irodalmi társaságok és körök között a párizsi Kassák Lajos Kör (Magyar Műhely), a londoni Szepsi Csombor Kör, a hollandiai Mikes Kelemen Kör és a bécsi Bornemisza Péter Társaság mindig is egyetemes magyar irodalomban gondolkodott. Részben volt csak eltérő a műsorpolitikánk, a legkritikusabb és olykor feszült időszakokban sem szűnt meg az előadások és meghívások időpontjainak egyeztetése, az előadó-passz (gondolok különösen is az erdélyiekre /"az Utunk-gárda érdekelne bennünket, jöher"/, de Pilinszkyre, Rónay Györgyre, Hanák Tiborra vagy Mészöly Miklósrá, stb.). Nem volt ez a négyesfogat exkluzív, s olykor másokkal is együttműködött, de ez a "négylevelű lóhere", a nyugat-európai magyar irodalmi körök négylevelű lóheréje, a hatvanas évekkel kezdődőleg – kapcsolattartási vitáink ellenére is – ezt az egységet mindig is vallotta. Nagy Pál ismere-

tében azt hiszem rögzíthetem: erre az időszakra emlékezve ezt *közösen, ma is* így valljuk. Akkor is, ha az utóbbi években Magyarországon többek emlékezete, tán helyezkedésből, érvényesülésből, stb., ki tudja, felejtéssel, behelyettesítéssel változtatni szeretne a történelmi tényeken.

Miért hangsúlyozom ezt Nagy Pál kapcsán? Nem azért, mintha a többiekéről - a párizsi "nehéz fiúkról" és a hozzájuk csatlakozókról - mást kívánnék mondani, hanem mivel meggyőződésem, hogy a párizsiak közül mégiscsak ő volt a leginkább megértő, kompromisszumra hajló, tárgyalóképes. Művészek között ezek ritka tulajdonságok (ebben a korszakban Bujdosó Alpár még csak "kültag" volt!).

Visszatérve az ünnepelthez, mert ünnepi alkalomra íródna e sorok, ezzel akarom ma visszaadni Nagy Pál egykori, félidejében hozzám intézett sorait: "Csodálom türelmedet és kitartásodat, mindenkori hajlandóságodat a békés, csendes megoldásokra..." (1964-05-16). Ezt akkor írta, amikor még a következőket is közölte: "A novella címe: Reménység, hosszú évek. A kefért visszaküldtem (Molnár) Jóskának." Reménység, hosszú évek..., ezt kívánom a 60. születésnap alkalmából!

Ünnep a Café de la Paix-ben Pátkai Ervinnel

Az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia egykori Intéző Bizottsága franciaországi tagja volt Nagy Pál. Sokat segített a tiszteletreméltó, de mozgalmi szempontból túlzottan konzervatívok meggyőzését célzó igyekezetemben (életkor, felekezeti kötődés, műsorpolitika). Párizs mindig biztos pontom volt. Akkor is, amikor csak a háttérből segítettek, mert leprás lettem, meg lehet, a kapcsolattartásban tehettem.

Enczi Endréhez, az Irodalmi Újság egykori szerkesztőségébe ő vitt el. Közvetítésével ismerkedhettem meg Gara Lászlóval, Márton Lászlóval és Méray Tiborral.

Szelíden koccantunk St.Moritzban az UFHS-kongresszusán, vagy műhelytalálkozókon Marlyban és Hadersdorfbán, valamint antológia-kiadások (átkos műfaj) kapcsán. Segíthetünk egymásnak rokonok, ismerősök utaztatásában, lakott nálunk, laktam nála, Pátkai Ervin kiváltságosaiként és jóvóltából együtt ünnepelhettünk vele, élete talán legnagyobb napján. Francia nagydíjat kapott, számunkra akkor, de részben még ma is, elképesztően sok pénzzel. Meghívott a Café de la Paixba, első ízben tehetjük be oda a lábunkat! Hogy mulat egy magyar úr? Főleg ilyen díj birtokában? Szegény Ervinkét - a díjkiosztásról érkezett! - majdnem kinézték, nem is mehettünk be a terembe, csak az utcai asztalok egyikénél fogyaszthattuk el "a legdrágább francia vöröst". Ervin öltözete nem volt Café de la Paix-beli... Utána jól belaktunk "az ismerős arabnál", akkor ismerkedtem meg a kuszkuusszal...

Akárhogy is számolom: Nagy Pál 60 évéből 33-at, kimondani is nehéz, harmadszázadot valahogyan együtt éltünk Európában. Talán ez a korai, nagyon kezdeti, a lapszerkesztés évében létrejött első találkozás tett barátokká.

Barátság, amit ma is vállalok.

Örisziget, 1994. július 27.

Kende Péter

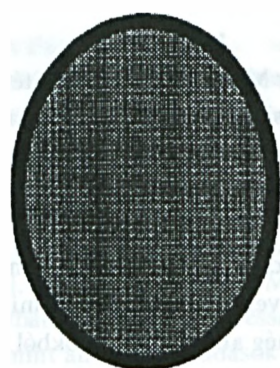
Bis hundert und zwanzig

A névsógorság okán a Magyar Műhelyt olykor összetévesztették a – szintén párizsi – Magyar Füzetekkel. Ebből (a párizsi honosságon kívül) csak annyi igaz, hogy hosszú éveken át a Füzeteknek is Pali volt a szedője, vagyis Pali meg Tibor. Ezt nem kötöttük az akkori budapesti kultúrhatóságok orrára – hogy aztán tudtak-e erről, arról meg nekem nincs tudomásom.

Palival nemcsak "munkaviszony" hozott össze engem, hanem barátság is. Szimpatizáltunk egymással, úgy is mint "ötvenhatosok", úgy is, mint az emigráció zátonyaira vetett magyar értelmiségiek, s talán még abból a titkos okból is, hogy mind a ketten kis növésű emberek vagyunk... Paliban, az érdekes és eredeti humorú írón túl, figyelmes barátra és élvezetes beszélgetőtársra találtam, s külön becsültem, hogy keze munkájából él. (Szedői szaktudása végül költészetének is eszköze lett, de ez követelmény volt, nem ok.)

No és persze – majd elfelejtettem – szomszédok is voltunk, szegről-végről. Montrouge és Malakoff, mint ez köztudomású, határosak.

Ennek a szomszédságnak a szabadság kitörése vetett véget. Noha egyikünk sem költözött el, de otthon sem vagyunk soha. A Füzeteknek, mely a Századvégben múlt ki, nem kell többé szedő. A Műhely tovább él, ami nagy teljesítmény, de azt remélem, hogy Pali, ki még csak hatvan éves, mindannyiunk műhelyeinél tovább fog élni.

[Tudomány és művészet határán
(új médiumok)

Kandidátusi értekezés tézisei

Peternák Miklós, 1993.]

SZÖVEGROMLÁS

1994 MÁJUS 5.

(nagy pálnak, barátsággal)

I.

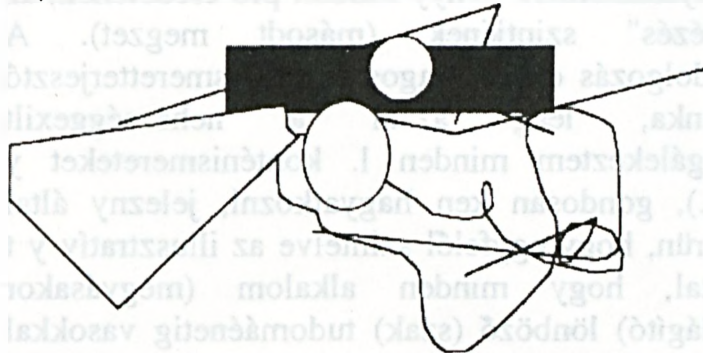
E tanulmányban arra vállalkoztam, hogy átfogó, történelmi képekkel szemléltesem a lehetőséget, mely nem azzal tűntet, hogy vélt vagy valós újdonsága

toboz, révén elhatárolj helyét, megmutatva ezzel egy képtípus technikai képeket a tradíciótól, hanem arra mutat hogy az új mérő, diumok jellemzőinek és jésének megértéseelent csak előzményei feltáráseresztül lehetséges án k-s itt előzményeken már csupán a feltaláláshoz nem vezetőéleti kontextusban tegyem láthatóvá a technik közvetlen p, hanem korban távoli jelensályaégek és gondok is értendők.lato

Természetesen nem jelenti,ez hogy érzékelhetetlen e "tá" kontextus nélkülügabbl az új médiumok-technikakpek által hozotti ké döntő fordulat, azt viszogen - s erre knt ívántam rámutatni - hogy ptörténet együttltátásaa ké (a kép "előtti", már érzékelhető állapotóltnem máig) mutatja meg,rt, mi miatt is jelentős ez a miéváltozás és mi enaz iránya. Mindenekelőtt nek a kép szempontjábósgáltam az új mérő vizdiomok jelenségét, kitünt helyet biztosítva a metettűvészeti vontakoknak. Hiányzik így főként a szocozásiológ, de például a lehetséges

pszichológiai, vagy lingvisztikai nézőpontok sokasága, úgyépp ana, ha gyakran csak háttérként tűnik is igen lkkorényeges szerep jut lő,

iamindenkori (termé-) tudományszet mint vonatkozási r

Felmerűn kérdések, ek ímint a kép "eredet "feltalálá" kelesa - pontosabban,a, hogy mi ennyire kevés, még mzinten is kevs-legés "hír" gyűjtheti, vagy: mi a határ l a f'nézés" és "látás és megértés, fogalo tudm vagy illetve fogalmi gondolkodás kifejezés között? Lehetséges-etermészeti törvények és a képjeleött a tudományos "visszacsatoltlenül is, illetve milyen tapasztalatokrmészet) tudományos megismerés sére a képpel kapcsolatbantszik, hoon, mikor odáig jutott, hetetlenné igi divált e területen ipek használata (fraktáloszúk-kutatás, szimuláció, virtuálisvalósérdések megválaolása nem volt feanulmának, mivel mindenek előtpjelengek és az új anakkor képfí kapcsoljellegének megmuta-

egyres vagy szakkívánó atöinformációk felhasználten és areglévő koigyaszná E csapdesetbegve ezdato, hogmal jelentéokátrmtst tulajdonítotusra tényy módon pró eredetének, az "idézés" szintjének (másodt megzet). A feldolgozás oldani -lagos forrás, ismeretterjesztő munka, leag azzal a nehézséggexilt megálekeztem minden l. konténismereteket y stb.), gondosan ken hagyatkozni, jelezny által merün, hogy egyfelől szintelve az illusztratív y t azzal, hogy minden alkalom (megvásakor milágító) lönböző (szak) tudomáénetig vasokkal tányt és demonstrációs (bizonyító) karakterű túntam az idézett hely vagynszenző tényanyagokat,elemek egymásba csúsztatásának lehetőségét által ugyanakkor a is. (Így pl. az emberi látás-folyamat teljességébegy könnyen parttalanná n ma sem feltárt, az a viszonylag újkeletű felfedezés azonban, hogy - legalább - három különböző pályát vehetünk észre, melynek mindegyike más jellegű információkat dolgoz fel, igen érzékletes keret lehet a képalkotás, mint megértéssel analóg folyamat feltárásához. Vagy: Lehetséges, hogy a görög látáselmélet vitatott terület, ám az tény, mely szerint többfélét különböztethetünk meg, önmagában is használható segítség egyes mítoszértelmezésekhez, vagy az antik képfogalom megértéséhez is).

A bevezető és záró részt leszámítva a tanulmány hat jól elkülöníthető fejezetekre van osztva (I. A "természet ceruzája", a kamera-töltőtoll és a videó-ecset; II. Az első festmény; III. Árnyék; IV. Lenyomat; V. Tükör; VI. A tekintet útja: a) A szem és a látás; b) A kép a camera obscurától a komputerig), mely egyúttal megadja az anyaggyűjtés tárgyköreit is.

A tanulmány az új médiumokat a természetes képjelenségekkel és a hagyományos képfajtákkal közös szellemtörténeti összefüggésrendszer részeként mutatja be. Ez az eljárás általános orientációs pontokat nyújthat, illetve inspirációs forrás ve a lehet azok számára, akik az egyes technikaületeki képek művészeti használatával, történetiGond helyével vagy médiumelméleti megközt und elítésével kívánnak foglalkozni. für

A magyar nyelvű szak füirodalom mind fent említett vonatkozásban mifrancianimális és törékes - ugyanakkor legalább tó páriíz-tizenöt éve yre fokozódik s mind széleseb azb körű az érdeődés a tárgykör iránt. Ezzel ö).sszefüggésben arület megjelent - megjelenik tünh - a felsőoktatban (legalább 8-10 különböző sokk szakalatási kérelemről tudok, mely ide kapcsolhat de bizonyos fokig a közép- sőt alapfokú oktatáskerül ban is, gyakorlatilag anélkül, hogy a tanterv götsseli, ti "fedezet" átgondolt lenne - minden esben fői kútként a fent említett magyar nelvű szakiro Electrdalmi háttéranyag hiányában.

tudcent, de adataival s a feltáradül lesek rendszerével alátámasztha, és hasonló kérdések mint lehetslalatási munkahipotézisek érvényegdsze

Fentiből látgy a képpelára is h való foglalkozás eddszciplináris keretei bül, bár nizonyos fokig bizonyultak - a tanulmány egmegközeyszteinek szinkább endsze. mektranszdiszciplináris nykaraktere sé

tűnhet fel, - ugynyilvánvalólhetngy oly,at hogy a művészettörténet mány e", tkezése", nyújtotta a králtutatáshoz az egyetséges k hogyis az okapaszkodót. Ez az eggéyetlen tyág, mely a képpelítikuendás s történetileg fog ikoezenológiai és ikonográfiai ő errőázisrózó segítségével más kodiszciplinák számasználtás", atos látható mintákkal szolgálhassét, s végem utoképalkotás, lsó sorban az interpretációs lítésiek lehetsés képi égek gazdagsága miatt. kapcsolat a

Ugyan a művészettörténetnségek köz - tudomány helyzetét az utandónak ítéltékástól" függge (v.őőbbi időben többen - legszelídebben fogR állnak a (teethinking Art alkalmazva is - újragondol.rendelkeze pl. Donald Preziosi:Press, New Haven & - azon a pon History. Yale

University London, 1989), mégogy
kikerülhkerülhetetlen forrgis mással szolgál
bármilyes a kénl kapcsolatos kutatás szempontú
képpéhez, nekk, káosz igaz, hogy a művészet
közvetlenül" is elér áes rég). E kmég akkor is,
hahetők.ladata a t
tényei/produktumai "t
az alap-kéajták között
II-III.otására kon
ht összefüg
tja udománk

Mint fentiekből sejthető, a vzik,éges
kutálasztott témával kapcsolatos források
egyfelőlreiét. igen kevésbé hozzáférhetőek (ha pl.
a kép "születését" vesszük: nincsenek), másfelől
viszont az mondható, hogy szinte parttalanul
"érthetünk ide" forrásnak tekinthető anyagokat
(ha csak a technikai képekkel kapcsolatos
szabadalmak sokaságára vagy történeti
vonatkozásában a feltalálás sajtójára, a
"fogadtatásra" gondolunk, már előáll ez a
helyezen túl módszertanill kellett szembenézze
"tálcán" kínálják a külerületek a fontosnak ezek
felhasználásadiskurzus nemcsak, hode szinte
minden oldalról támadhatóvá is válhat, hiszen
nincs mód arra, hogy az orientalisztikától a
néprajzon át a matemformatikáig minden
felhlapításttényt a szaktudomákívánt
szingumentációs szogatva mutasson feát olbáltam
atikgy az inkikerülni - vagy e felaáltalában az

Mdható ugyanakkor, hogy átfogó, elméleti kérdéket is tárgyaló s nem csupán valamely részterület törtéte. arneti feldolgozására vállalkozómű nemzetközil Postfeg is ritka (ilyen pl. Vilém Fsser munkássága, e közö vagy S. Zielinski: Audiovisien enc. könyve), Verss így ma is McLuhan sőt, lter Benjedamin n undtalán a legtöbbet hivatkozott srzők.eg

A felsőokkltatás, illetindebve általában ve a kutatás Nyugat-Euró tepáznosításában is az elm 1-2 évben jutott, illetözáseljövgramjaóban jut a a szintre, hogy e ter súlpíyuknak örténemegelően jelenjenek meg. (olok itó),t a karlaktuálisruhei Zentrum für KunsMedientatechnologie, a frankfurti Institut Neue Mediemön, a Kunstönzéthochschulr Medien Köln megnyitására, a orati - oszági La Fresnoy-re, az 1993-yban nyitzi új Éy elkécole des Beaux-Arts-onra vagy új amszterdami Rnyszaijsakademseie-re

Meglepőemeket, hogyzt a te ezen új intézményi alakuláal párhuzamosan az elitési új médiumok "archeológiáluja" a kutatás centrumába (elég talán a kaonFriedrich Kittler vezette médiumelmWaéletató csoport működésére vagy a linzi Arszeonicára utalnyköréom). Ez a tendencia egévyúkonkrét lehetőségtnék ueket jelent valódi "interciplináris" programoktárán. - kutatás, kiállítás s-szervezésére. (Példája kezdeennek a Német

elamúzeum és az Új udapeMédiumok Intézets
frankfurti kiállítása és kiadvmagyaánya:
Vomchwinden der Ferne. Telekommunikatio
Kunst. DuMont, Köln 1990.)

Következik mből talán, hogy a tanulmány
hassát elsősorban a felsőoktatás új proi
vonatkozásában, ezen túl a művészet(tt-)
tudomány kutatási szempontjainak s bővítésében
s a transzdiszciplináriskutatói mentalitás
erősítésére való özsben látom. Úgy vélem,
közvetlen gyakorlktatómunkában való -
hasznosítása éppúgpzelhető, mint ahogy a
választott tudomák belső fejlődését is segíti,
gazdagítva achnikai médiumok egy lehetséges
megközmódjával.

IV.

A dolgozat tárgben publikációim közül az
alábbiakra szereteln:

- Új képkorszak haA számítógépes grafika és
animáció tei Magyarországon. SZÁMALK, Bst
1989. (Az első magyarországi r nyelvű könyv e
tárgykörben, különösen a bevezető szöveg
tartozik ide.)
- Bemerkungen zur Theorie destt vál
Computerbildes. Entgrentzte Grenzen. Künstlerf
thhaus, Graz 1987.
- F.I.L.M. A magyar avant-gardUndee film
története és dokumentumai. Képzőművészeti
Kiadó, Budapest, 1991.(Előzménye a
SyFilm/művészet c. kiállítás, Budapest Galéria

apít1983, a könyv bevezető tanulmánya rövidsmánen német nyelven megjelenik, rövidítetozata angolul:)

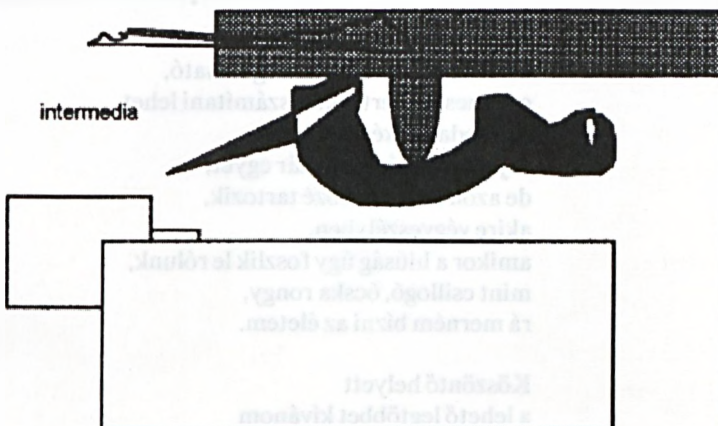
- A Short History oe Avant-Garmkulde in Hungarian Cinema. rcut No 18. Autumn 1.)989. (London)
- Új képfajtákról. Újmposion 1arno989.11-12. (Az MTA Soros Alvány által 19 k88-ban kapott ösztöndíj nyo készített tanulgus, mány első két fejezete).ér.)
- Új képfajtákról. Filtúra 19merk87.11. (Fenti dolgozat előzményeden
- Bódy Gábor. Műcsk, BudapeJonast 1987. (Beke Lászlóvalözösen készített monnfénografikus kataló mely Bódy elméleti munkássátúragára is kit
- Licht und Klang. Beungen zur motíGeschichte des Intermedia in zwanziger Jahren. Wechselwirkungen. s Vrlg. Kaszpubsel 1986.
- László Sándor, a szíyzene épzőés a Magyar Triangulum. Filmkul 1990. va6. (Az előző tanulmány egyik vumánnolóak részletes kidolgozása.), B
- A videóról (több réslikáció, így az 1980-ban és 1983-ban a Kművészeti Viláalamghéten tartott előadásaim,lamint a magyar v57-19ideó művészet krogiaja, utóbbi: SUGalérB VOCE, Műcsarnokudapest 1991). Ida me kapcsolható még:szok

- A "vizuális vi". Médiahelyzet vidMagyarországon 1971. Hatvanas évek. Magyar történelmi Nemzeti ia, Budapest 1991. Megemléltendő, bár médium tudományos kontextusban talm pránatlan, hogy 1989-ben két óra hosszúságú-ót készítettem a magyar fotográfiaénetéről. (Aés m fény képeiről, IPV-MIT). Mis

Jelen tanulmányooblémakörét először felvető írásom: Mit nevezünk dokumen étumfilmnek íért? Dokumentum és fikció. ELTEkolá FTDK - kolci Filmfesztivál, 1979.

Az elmúlt kétvben a Magyar Képzőművészeti Főisn több tanulmányt és tervezetet készítettem az ott létesített Intermedia művészeti szakkal kapcsolatban.

Budapest, 1992. május 12.

1994.5.5.

Parancs János

Köszöntő helyett

Megértük hát ezt is:
Nagy Pál hatvan éves

Hívószavak:

Párizs, Antony, Montrouge,
Emilienne, rue Jean Jaurès,
novellák és regények,
magyarul és franciául,
Sulyok Vince és Szakál Imre,
"a malacok mennyországa",
szervezkedés, Magyar Műhely,
alapzatul a népiek, majd a modernség,
a vágtató, keserű avantgárd,
"Reménység, hosszú évek",
szövegek, képversek, videók,
alkotói, elméleti kompilációk,
Kassák-díj, Molnár Kati, Hévíz,
kiscserkész és próféta,
öregedőben a porondon

Mi tagadás, kedvelem őt,
a nehéz helyzetben is megbízható,
egyes embert, akire számítani lehet.
Az irodalmi kérdésekben,
sajnos, nem értünk már egyet,
de azon kevesek közé tartozik,
akire végveszélyben,
amikor a hiúság úgy foszlik le rólunk,
mint csillogó, ócska rongy,
rá merném bízni az életem.

Köszöntő helyett
a lehető legtöbbet kívánom
neki (és magamnak is):
a gyötrelmes élet minden pillanatában
legyen övé a választás joga.
S amíg élni kíván,
segítsék őt az istenek!

Béládi Miklós

Avantgarde és érték

Az irodalomtudomány számára az avantgarde alapkérdése az, hogy mi is voltaképpen maga az avantgarde? Bár közmegegyezésértékű meghatározás nem született, a több oldalról megkísérelt válaszadás megnyugtató módon körvonalazta a 20. századi irodalomnak ezt az áramlatát. A különféle megoldási kísérletből levonható a következtetés: az irodalomtörténet azt az ajánlatot alkalmazhatja eredményesen, mely nem egyetlen szempontot emel ki a többi rovására és a történeti elhatárolás keretén belül igyekszik maradni; az avantgarde-ot nem a mozgalom saját tudata, önszemlélete felől, más irányzatokkal csupán szembeállítva próbálja elhelyezni, hanem a folyamatosság és megszakítottság egyszerre érvényesülő erővonalai között vizsgálja. Avantgarde mint olyan soha nem létezett, ez a gyűjtőfogalom egymástól olykor nagyon elütő irányzatokat, csoportokat foglalt magába, ezért kíváncsok, hogy az avantgarde-nak egy-egy adott időszakban (és irodalomban) feltűnő jelenségét iparkodjunk minél szabatosabban, összetettebb módon *leírni*, majd sajátos jegyeit összetett, bonyolult változataikban meghatározni. Erre pedig azért van nagy szükség, mert a 20. századi irodalomban e mozgalom köré szövődött a legszínesebb legendárium: a kihívó lázadás, az esztétika törvényeinek szétrobantása, a csoportos fellépést követő hangos botránysikerek sorozata az avantgarde-ot hosszú időre kivonta a tárgyilagos megfigyelés köréből, és ebben a közhangulatban a mozgalom sodrában keletkezett műveknek nem olvasói, hanem elszánt hívei és nem kevésbé elszánt ellenzői támadtak. Az avantgarde immár az irodalomtörténet része, s bár újrafelfedezése vitákat, indulatokat kavart, el kell kezdeni mostmár az avantgarde művek olvasását, hogy megírhassuk, kellő távlatból, az avantgarde történetét.

Az irodalomtörténetre kettős feladat hárul, és egyik elől sem térhet ki. Fel kell térképezni az avantgarde mozgalom irányait, csoportjait – önmagában és összefüggésben a kor más

áramlataival (ebből a hatalmas munkából eddig Bori Imre végezte el a legtöbbet). Ez a történeti szempontú áttekintés sem térhet ki az értékelő megállapítások elől, célját téveszti azonban, ha vizsgálódását előzetesen tételezett esztétikai értékítéletek irányítják és ezek szabják meg a mozgalom egészének szemléltetését, hiszen egy több elemből összetevődő és bonyolult egészet alkotó irodalmi korszak irányzatsorozatja s ezen belül valamely stílustörténeti jelensége – amilyennek az avantgarde-ot is tekinthetjük – nem föltétlenül, kizárólagosan több, értékesebb az előtte vagy vele párhuzamosan, esetleg utána következő és hasonlóan összetett másik irodalomtörténeti képződménynél. Ennek az eljárásnak akkor válik eredménye kíváltképp ingataggá, ha az értékítélet alapja néhány esztétikai általánosság. Nálunk egymás után lépett fel, majd egy-másfél évtizedig egymás mellett élt a Nyugat képviselte modernség és avantgardizmus, s ha akár egyiket, akár másikat értékesebbnek, korszerűbbnek állítjuk – meglehet, hogy az irodalomtörténeti anyag felett lebegő tételezett általánosságok jegyében terméketlen értékrend-viták zsilipjeit nyitjuk fel. Az avantgarde irányzatai nagyon valóságos, konkrét irodalmi képződmények, ám maguk a különböző izmusok is meglehetősen általános, tág kereteket jelölnek. Az irányzatokat egyesítő avantgarde meg különösen általános jelentésű műszó; történetileg konkrét jelenségeket egybefoglaló absztrakt fogalom. Éppen úgy, ahogyan a modernség is az. Ezeknek a részint irodalomtörténeti, részint pedig irodalomelméleti tartalmakat hordozó absztrakcióknak értékrangsorba állítása vezethet kétséges eredményhez is. Legalábbis mindaddig, amíg a deduktív irányát nem egészíti ki az induktív irányú vizsgálódás.

Eddig jobbra az avantgarde mozgalom rendkívül időszerű és nélkülözhetetlen deduktív irányú áttekintése, feltárása történt meg. Így igen hasznosnak bizonyult a történeti-szociológiai megközelítés: a mozgalomalapítás, folyóirat-szervezés, programadás körülményeinek a tisztázása. Az avantgarde-ot a csoportos fellépés, az iskolateremtés, a manifesztumok kibocsátása, a radikális programok közzététele kezdettől megkülönböztető jegyekkel ruházta fel; története az olasz futuristák kiáltványától a szürrealisták manifesztumáig az egymást követő programok szövegéből is kiolvasható. Az izmusok kezdettől végig harcban álltak a hagyománnyal, a közvetlen elődökkel, a jelen intézményeivel, értékrendszerével – és még annyi mással –; a szakítást, tagadást, lázadást írták zászlóikra. Az irodalom fejlődését erőszakosan megtörő és a hagyománnyal új viszont teremtő irányzatok megalkották a saját intézményeiket s ezek létrehozásának körülményei, a más – nem avantgarde vagy épp avantgarde – csoportokkal folytatott vitáknak, ellentéteknek számbavétele és tüzetes leírása nemcsak hasznosnak, hanem az avantgarde-ra vonatkozó feltáró munka alapvetésének bizonyult. Nem kevésbé lényegbevágó eredményeket hozott az avantgarde elméleteinek, programjainak, követeléseinek eszmetörténeti feldolgozása. Mindegyik irányzat érintette a bölcsélet, esztétika, ideológia területét; megkísérelte felépíteni a maga külön esztétikájának elveit, kinyilvánította ilyen irá-

nyú szándékait, s ha mást nem, legalább újszerűen ható életfilozófia megalkotását tűzte ki célul maga elé. Az izmusok mozgalma az elméletalkotásban kezdeményezően, vagy a kiáltványok ellentmondást nem tűrő erőszakosságával lépett fel, és olyan alaposan megbolygatta az irodalomról való gondolkodás tartományát, hogy hatása máig érezhető. Végül a kifejezési eszközök használata kínált még az általánosítható következtetések számára nélkülözhetetlen anyagot, hiszen az izmusok – ha mindig nem is a kiáltványaikban hangoztatott elvek szerint – az irodalom formanyelvét, a kifejezés technikáját, a stílus egész rendszerét is átalakították.

Ezen a ponton lehetne a jobbra deduktív irányú irodalomtörténeti rendszerezést az induktív kiindulású elemzéssel összekapcsolni. Az irodalomtörténet egyszersmind irodalomkritika is: nemcsak a nagy összefüggéseket igyekszik eredeti helyzetükben visszaállítani, hanem a műveket, életpályákat egyúttal mérlegre is helyezi, kritikai vizsgálat tárgyává teszi. Az irodalomkritikai célzatú elemzés, noha nem vesztheti szem elől a történeti összefüggéseket, s méltányolón tudomásul veheti az irányzatok történeti szerepét, érdemét, felszabadító hatását, nem elégedhetik meg azzal sem, hogy az egyes művet mintegy a mozgalom, irányzat egyenes lecsapódásának tekintse. A két megközelítési mód között kölcsönösség áll fenn, s egyúttal azt hangsúlyozzuk, hogy el kellene kezdeni az avantgarde körében fogant művek tüzetes olvasását, irodalomkritikai szempontú vizsgálatát. A művek felől indulva is el lehet jutni az általános képhez, és nagyon valószínű, hogy ezzel a módszerrel némely esetben másféle eredményekre jutnánk, mint a deduktív módszerrel, amely teljesen soha nem tudja magát közböcsíteni az avantgarde önszemléletéből érkező erős hatástól. Az avantgarde-kutatásnak ez a soron lévő – második – feladata, s ha kitérünk előle, szembenézhetünk avval a veszéllyel, hogy új legendáriumot költünk a régi mellé.

Az nem tárgya a vitának, hogy az avantgarde értékteremtő mozgalom vagy sem. A válasz: egyértelmű igen, melyet minden megszorítás nélkül jelenthetünk ki; a magyar irodalmi avantgarde mozgalmának felszabadító hatása, az irodalom szemléletmódját, formanyelvét megteremtékenyítő ösztönzése – oly nyilvánvaló tény, hogy rövid lélegzetű hozzászólásban elegendő csupán utalni rá. Érdemes azonban egyetlen megjegyzés erejéig az avantgarde másik – mostanában ritkán emlegetett – oldalával is foglalkozni. Az avantgarde irányzatai – ahogy Breton írja – különböző módon, de egyforma hevességgel vettek részt a realista szemléletmód perének tárgyalásán. Keresték a gyökeresen új kifejezőmódokat, kitágították a műfajok határait, a hagyománytól elütő szemléletet, stílust honosítottak meg. Ám nemcsak ez az irodalomtörténeti értékű cselekedet tartozik hozzá a mozgalom történetéhez, hanem az irodalom közlésjellegének összezsugorítása, kétségbe vonása, szélsőséges esetekben a megszüntetése is. Az avantgarde irányzatainak alkotói módszere teret enged, sőt helyenként kihívóan követeli is a közlésjelleg átalakítását, és egyedüli mércének az alkotói személyiség pillanatnyilag érvényes kivetítését ismeri el. Az avantgarde egész története folyamán mindig érintkezett a rom-

bolásnak, szűkítésnek, elvonatkoztatásnak azzal a nemével, mely a művészi alkotást nemcsak hagyományos megjelenési módjában tekinti fölöslegesnek, hanem mint olyat kérdőjelezi meg, ítéli elvetendőnek és merőben mással – közlésre csekély mértékben alkalmas szövegekkel helyettesíti. Az avantgarde irányzatai át-átlendülnek a művészet határain túlra vagy pedig, igen logikusan, be sem lépnek a területére. Az efféle kísérlet az avantgarde történetében is inkább kivételes és nem általánosan elterjedt jelenségnek tekinthető. Az viszont széleskörűen jellemző ténye az izmusoknak, hogy az irodalom ábrázoló és kifejező funkcióját, miközben új stílust akarnak létrehozni, tágitás helyett gyakran szűkítik. Az irodalomhoz hozzátartozik a tárgyábrázolás, a jelentéstartalom közvetítése – amennyiben elfogadható, hogy az irodalom anyaga, a nyelv, az emberi érintkezés eszköze. Az életszerű valóságábrázoló művet éppúgy mint a legegényibb módon önkifejező alkotást az emberi tudat alkotja; s a nyelv nemcsak az irodalomban, hanem azon kívül is kapcsolatban áll a létezéssel, az emberrel, a valósággal, létezésének értelme, hogy elválaszthatatlan tőle a közlés, a továbbítás, a kapcsolatteremtés funkciója. Közhely, hogy az irodalom, a költészet nyelve nem azonos a köznapi beszéddel. Jacobson megállapítása szerint a köznapi beszédben a referencia uralkodik, a nyelvi jelek a jelrendszeren kívüli valóságra vontkoznak, ezzel szemben a költői nyelvhasználatban a szöveg a fontos, mely önmagára irányítja a figyelmet, és ezzel a kontextus szerepét erősen csökkenti. Mindez azonban – tehetjük hozzá – nem vonja talán kétségbe, hogy nyelv és világ, message és referencia között létezik kapcsolat, összefüggés, egymásra vonatkozás.

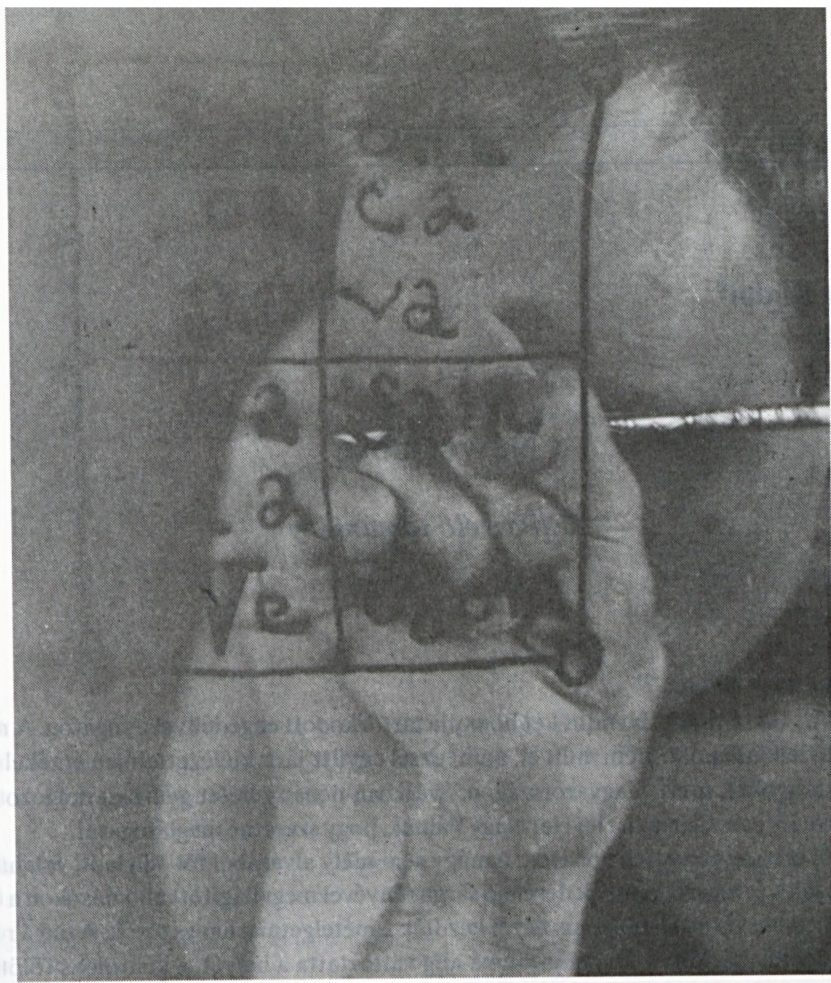
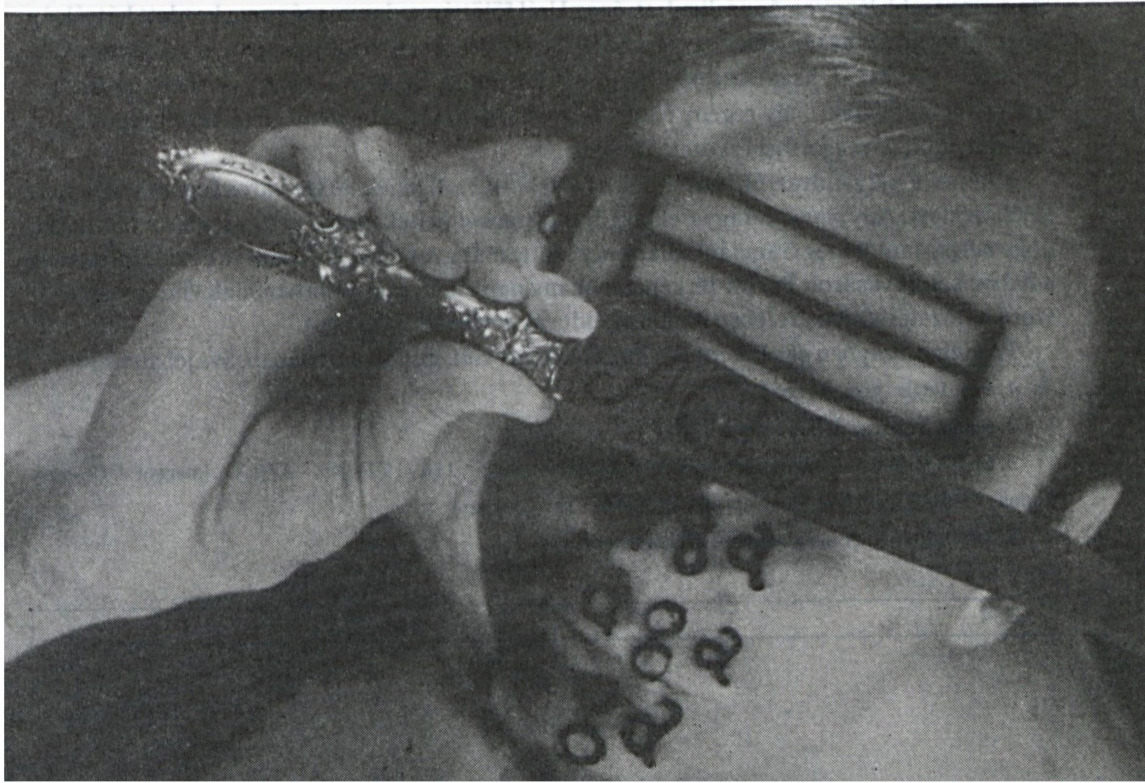
A nehézség annak meghatározásában rejlik, hogy az írói mű milyen mértékig távolodhat el a referenciális köznapi nyelvtől, ami ezáltal persze nemcsak nyelvet, hanem befogadást, megértést is jelent. Hol húzódik a határ, mely a kétféle közlést elválasztja egymástól? Tudunk-e erre a kérdésre csak megközelítő érvényességgel is válaszolni? Néhány szélsőséges esetben a válaszadás elé nem tornyosulnak áthághatatlan akadályok. Egy-egy dadaista vagy szürrealista szöveg olvastán bízást beszélhetünk negatív közlésről, amikor is a szöveg létrehozója teljesen kikapcsolja a referenciát, megszakítja az információt, irodalmi alkotás címén betű-, szótöredék-, szó-, jelhalmazt állít elő. Az efféle jelhalmazok tetszés szerinti mennyiségben készíthetők, ideig-óráig hatáskeltőek lehetnek, egy-egy példányuk antológiába is bekerülhet – mégis inkább gesztusnak, életmegnyilvánulásnak, semmint irodalmi alkotásnak tekinthetők. Tovább menve az is bizonyos, hogy bármily erősen próbálunk magára a szövegre figyelni, a megszokott nyelvi normáktól, tapasztalatainktól, világról szerzett ismereteinktől nem függetleníthetjük magunkat teljesen, mert erre egyszerűen képtelenek vagyunk. S épp ezért, saját belső ellenőrzésünk nyomására, figyelmeztetésére hallgatva és legalábbis a magunk számára, megállapíthatjuk, hogy az író hol szakad el a költészetben engedélyezett szabadság gyakorlása közben tapasztalati világunktól, és tűnik el szemünk előtt a nyelvi kaland homályos útvesztőiben. Bár a művek olvasásakor egyéni tapasztalatainkat soha nem kapcsolhatjuk ki tel-

jesen - legfeljebb hallgathatunk róluk - nem alkothatjuk meg belőlük a megértés ismervét is, mert akkor elméletileg megalapozatlan módon járnánk el.

Ha a kétféle közlés között nem tudjuk is az elméletileg elfogadható módon alátámasztott hatást meghúzni, annyit a tapasztalati kritika mérlegelése nyomán mondhatunk, hogy a magyar avantgarde-ot az irodalom jelentéstartományának kitágítása, de csökkentése, összeszűkítése is jellemzi. S ezt azért kell nyomatékosan szövé tenni, mert ez az összeszűkítés nem csupán az irodalom közlésjellegének elméleti érdekű kérdéseit érinti, hanem úgyszólván merőben gyakorlatiakat: az irodalomtörténeti leírás körébe vágó gondokra hívja fel a figyelmünket. A magyar avantgarde-nak nagyobb az új utakat, lehetőségeket nyitó jelentősége és kisebb a mű-teremtő képessége. A mozgalom több volt a hátrahagyott műveknél. A programok, az esztétikai elvek újrafogalmazási szándékából eredő ösztönzések, az európai aktualításra ablakot nyitó folyóiratok serkentően hatottak az irodalom szemléletmódjára - máig ható erővel. Ugyanez csupán az avantgarde körében tevékenykedő legjelentősebb írókról mondható el. Belátjuk természetesen, hogy egy irányzatot nem dilettánsai, hanem teremtő alkotói minősítnek, ám ennek az irodalomtörténeti alapigazságnak az ismerete nem cáfolja, hanem megerősíti az avantgarde sajátos kettéhasadásának tényét, mert nem azt állítjuk, hogy nem mind arany, ami avantgarde, hanem azt, hogy a teremtő avantgarde irányzatok árnyékában megszületett az avantgarde sematizmus. Az aktivizmustól a szürrealizmusig mindegyik irányzat az általánosságok, elvontságok körében mozgott, s az elvont kifejezésmóddal viszonylag könnyű visszaélni, mert azokat a közvetítő fokozatokat számolja fel, mely a műalkotásban az ember és a világ sokrétű kapcsolatát érzékelteti. Az aktivizmus leggyakrabban használt motívumai - mint a végtelenbe derülő ember, a kollektív individuum; a nagyváros, a technika világa; a tömeg látványa, az erő érzete stb. - szimultán, színezteziás, harsogó, dinamikus stílusban, egyszersmind vértelen jelképek formájában elevenültek meg. Ez a jelképeség éppúgy szűkítette, sematizálta a művek közlésszintjét, mint másfelől a szürrealizmus elmosódott képrendszerű, irracionális ráhallása, paradoxonokat csillogtató stílusa. Az avantgarde irányzatainak alkotó módszere a teremtő kísérletezéssel egyidejűen teret nyitott a tömeges méretű utánzásnak, s a valóban úttörő érdemű művek uszályában soha nem látott méretű epigon-irodalmat hívott életre. Ezért napjaink avantgarde-kutatásának egyik legidősebb feladata az, hogy a történeti áttekintés, a nagy vonalak felvázolása után elkezdődjék a művek mérlegelése, a mozgalom irodalomkritikai módszerű vizsgálata.

Somlósi Lajos : PANTACLES DE SALOMON

Ungváry Rudolf

Newermore¹

Elbeszélő tanulmány

Hogy is... hogy is volt....?²

Rudolf U. akkor már több mint két hónapja tartózkodott engedéllyel nyugaton. A mámorra hasonlító lelkiállapota³ nem múlt el, s ami ezzel együtt járt: kiélezettebben érzekelte a színeket és a szagokat, mint Magyarországon. Svájcban néhány hetet gyárban dolgozott, hogy valami pénze legyen. Onnan írt levelet Nagy Pálnak, hogy szeretné meglátogatni.

Bázelből érkezett az éjjeli vonaton. Amúgy sem mély alvásából föl-fölriadt, valahányszor a vonat megállt, és a peronlámpák derengő sárga fényével megvilágított állomásokon a térképről ismert francia városok dallamos nevét kezdték ismételtetni a hangszórók. Azon a reggelen az Azori szigetek barometrikus minimuma alig változtatta a helyét, a kontinens fölött hetek óta a magasabb légnyomás uralkodott, és az Urál fölötti maximum még nem kezdett hátrálni a tengeri levegő nyomása előtt, hogy elkezdődjék a ködösebb, őszi időjárás és a lassú, szemerkélő eső, mely Rudolf U. hazatérésekor majd beköszöntött. Egyszóval és egyszerűen, ugyanúgy, ahogy azt már valaki⁴ egy regény elején fél évszázaddal korábban megírta: közönséges nyári nap volt, amikor reggel megérkezett Párizsba.

Kilépve a pályaudvarról, zsúfoltnak és áttekinthetetlennek látszó város fogadta, nehezen tájékozódott. Anyjának koragyerekkori francialeckéi keltek életre az agyában s a büntudat, hogy mégse tanult meg franciául. Hiába nézegette már gyerekkorától kezdve a szülei által még a háború előtt vásárolt Párizs-térképet, néhány nap eltelt, míg a főútvonalak viszonylag egyszerű hálózatának ismeretében rendezni tudta az érzéki benyomásait.

Franciaországban egyébként is nehezebb dolga volt, mint Ausztriában, Svájcban vagy Né-

1. Poe, Edgar Allan: A holló

2. Mann, Thomas: A Buddenbrock-ház.

3. Ungváry, Rudolf. Anschwellende Freiheit. In: Kursbuch., Nr. 116., 1994. jún. - 47-67 p. [magyarul: Ungváry Rudolf. Erősödő szabadság. In: Nappali ház, 1994. 1.sz. - 3-13.o.]

4. Musil, Robert: A tulajdonságok nélküli ember

metországban. Ismeretlen meghittséget érzett, melyet csak sejthetett, de közvetlenül nem élhetett át, hiába volt ott fizikailag. Amíg németül beszélhetett, ha csak pillanatokra is, de elfoghatta az érzés, hogy hazaérkezett gyermekkorra és a szabadság álmvilágába, ahol anyjának nyelvét beszélték. Ünnepként élhette át, hogy otthon lehet, akár csak Magyarországon, de ahhoz mégsem hasonlíthatón, mert annak határán tányérsapkás, fegyveres katonák őrzik kétoldalt a peronon egymástól 5-10 méterre felállva a vonatot, és útlevelét meg csomagjait gondosan átvizsgálják. Ő pedig hazatérése után megint – szinte már ösztönből – ahhoz tarthatja magát, hogy gyűlöletét hazája politikai rendszere iránt gondosan elrejtse.⁵

Holott Párizs Budapestre emlékeztette. Szürkébb volt, mint a svájci vagy német városok, az emberek viselkedése fesztelenebb, jobban hasonlított arra, amit Magyarországon megszokott. Mégis, állandóan érezte, hogy a német nyelvterületet elhagyva láthatatlan határon lépett át, és akármilyen csodálatos volt, nem tudott már mindent felfogni abból, amit tapasztalt, és nemcsak azért, mert nem értette annyira a nyelvet.

A második vagy harmadik napon kerített sort a látogatásra. Nagy Pál elég messze lakott a macskaköves, régies Rue de Clichytől, ahol barátainál megszállt. Estébe hajlott, amikor kiért a betonelemből épült lakótelepi városrészbe, és megtalálta az utcát meg a lakást.

Csak évtizedekkel később, véletlenül derül ki, hogy nyolc évvel e látogatást megelőzően egyszer már találkozniuk kellett. Egy ködös novemberi reggelen, két nappal azelőtt, hogy a szovjet páncélos ék a hajnali sötétségben tűz alá vette a vidéki magyar város egyetemének épületeit,⁶ egyikük bement abba a terembe, amely előtt a másik állt. Az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanács tartotta alakuló ülését 1956. november 2-án. Erről a napról ak-

5. Ungváry Rudolf: id. mű.

6. "A kora hajnali órákban a rádidióhallgatók jelentik a Diákszemélyzetnek a szovjet csapatok Magyarországi beavatkozását. Liptai százados figyelmeztetni akarja a diákszállókban alvó hallgatókat... Ketten indulnak el a tanulmányi épületből, még sötét éjszaka van. A néhány száz méteres út a pusztaságon kihalt, de a négyes diákszállót már golyózáporban érik el. A dél felől Hejőcsaba falun át érkező motorizált szovjet egység páncélosai már akkor elérték az erődítményt. Az első diákszálló előtti térség szélén elhelyezett őrség csak annyit lát, hogy a sötétben homályos alakzatok közelednek, akik a felszólításukra nem válaszolnak. Figyelmeztetésül a levegőbe lönek és parancs szerint azonnal visszavonulnak. Az oroszok - feltehetően támadásnak véelve a lövéseket - azonnal tűzzel válaszolnak és löni kezdik a hozzájuk legközelebb eső I. diákszállót. Erre az ottani őrség kezd vizsgálni a tüzet, amibe hamarosan bekapcsolódnak a szobákban felriadó hallgatók, akik az ablakokból lönek ki mindaddig, amíg a harcokoságyuk be nem avatkoznak a küzdelembe..."

[Ungváry Rudolf: Utána néma csend. A miskolci egyetem 1956-os diákszemélyzetének krónikája. - Budapest: TIB; 1956-os intézet, 1991. - 244.o. ff. 136-146.o.]

kor még nem tudták, hogy a forradalom utolsó előtti napja lesz. Nagy Pál az egri főiskola képviselőjeként érkezett autóval; vele volt egy államigazgatási hivatalnok – akkor éppen a Heves megyei nemzeti tanács küldötte – és az egri munkástanácsot képviselő sofőr. Az aulán kellett keresztül menniök, hogy az ülésterembe jussanak. Rudolf U. azokban a percekben többedmagával a forradalmi hírszolgálat bejárata előtt tartózkodott. Talán látták is egymást, de a hosszú távú emlékezet egyikükben sem őrizte meg a másikat.⁷

Az ajtóban alacsony, szikár férfi fogadta, abból a fajtából, amelyik feltehetően sokáig látszik majd fiatalnak. Nemcsak a mozgásában, hanem a hangjában és a beszédmódjában is volt valami takarékoság. Rövid haja, szürke szeme és egyszerű öltözeke is ezzel volt összhangban. Az első benyomás alapján egyaránt lehetett ravasz hivatalnok, szorgos szakmunkás, vagy a nyugati magyar irodalom egyik folyóiratának szerkesztője.

Akik azon az egykori novemberi napon vele voltak, hónapokkal később a bírói ítéletre vártak a megyei börtön celláiban. Akkorra a *legtöbbjük* ézszer megbánta már, hogy belekeveredtek a forradalomba, s mindent elkövetett a kihallgatások közben és a bíróság előtt, hogy kiderüljön: a lehető legjelentéktelenebb szerepet játszott az eseményekben, s csak valami fatális véletlen okozta, hogy jelen volt azon az alakuló ülésen.⁸ Nagy Pál már nem volt köztük. November vége felé átlépte a nyugati határt. Akkor már az utolsó puskalövések is elhangzottak.

7. "Az ülésen kb. 17 fő volt jelen, többek között Hevesből Korompai, egy egyetemista és a gépkocsivezető."

[Jegyzőkönyv. Készült a demokratikus államrend elleni büntett miatt Mihala Ferenc és társai ellen indított bűnügyben, 1957. aug. 17/18. - 7.o.)

"...az Egri Városi Forradalmi Tanács egyik vezetője... közölte velem, hogy nem jön, hanem maga helyett Nagy Pál MEFESZ vezetőjét küldi, aki a miskolci helyzetet ismeri, őnála lesznek a megbízó levelek. Szabó Tamás sofőrrel elmegyünk... aki szintén tagja volt a forradalmi bizottságnak. 1956. november 2-án 7 óra 30 perckor indultunk el Egerből Pobjeda személygépkocsival, s kb. délelőtt 10 óra körül érkeztünk Miskolcra, az Egyetemvárosba... Amikor megérkeztünk, kaptunk teát és zsíroskenyeret. Nagy Pállal kerestük, hogy hol lesz az értekezlet, úgy nézett ki, hogy a tanári klubban volt. Még nem érkeztek meg minden megyéből, – míg a gyülekezés tartott, addig beszélgettünk.

[Jegyzőkönyv. Készült a demokratikus államrend elleni büntett miatt Mihala Ferenc és társai ellen indított bűnügyben, 1957. aug. 17/18. - 7., 18-19.o.]

8. "Én egyetértettem sajnos vele, hogy a Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanácsot... megalakítsuk."

"Nógrádból volt egy diák, aki hozzászólásában támogatta, hogy egységesen kell szervezni."

"Fekete Simon volt a vezető mindenben... sajnos, akkor az ő utasításait végrehajtottuk mindannyian. Ő csak mint egy utolsó éves hallgató volt, de sajnos úgy nézett ki, hogy még a tanárok is hozzáfordultak egyes dolgokban..."

tak, s legfeljebb a teherpályaudvarok környékén szólalt meg éjszakánként egy-egy rövidsorozat, hogy a veszteglő vagonok tartalmától tartsa távol a fosztogatókat.

A félhomályban egymással szemben ültek, egyikük az ágyon, látogatója pedig egy széken, vagy fordítva. Később kis lámpát gyújtottak és az irodalomról, a külföldön életről, a Magyar Műhely szerkesztéséről, a nyomdai előállításról beszélgettek. Nekik akkor, e beszélgetés idején természetes volt, hogy Magyarországon ilyen lapot lehetetlen kiadni, ezért erről a lehetetlenről nem is mondtak semmit.

Akik annak az alakuló ülésnek a résztvevői közül Magyarországon maradtak, nagyrészt azért nem mentek el, mert nem tudták igazán elképzelni, mi fog néhány hónap múlva következni. Hogyan öröklődik fel a helyreállított hatalom árnyékában a fegyveres ellenállás után a civil ellenkezés is, hogy végül a lélek ellenállása is jórészt megtörjön vagy a tudat leghátsó szegletébe húzódjék. A Nemzeti Tanács tagjai egy ideig folytatták polgári tevékenységüket: ki tanított az egyetemen, ki pedig tanult, aki pedig hivatalnok volt, ott folytatta az irodákban, ahol

"Elnök kérdésére: Sajnos, akkor úgy néztem a helyzetet, most át tudom gondolni az egészet. Azt gondoltam, hogy azok a célkitűzések, melyeket az akkori kormány kitűzött, hogy mind helyesek, s úgy gondoltam, hogy a munkásosztály érdekét szolgálják."

"...Én magam csodálkozva néztem az egész dolgot eleinte, mert azt határozottan merem állítani, hogy az egyetemi ifjúságnak semmi oka és joga nem volt abban, hogy egy ilyen dolgot kezdeményezzen. Ők olyan oktatást kapnak, amit mi sohasem kaptunk meg... és a tanársegédekhez majdnem térdencsúszva mentünk, mfg tanácsot adtak, mfg ők minden segítséget megkapnak tőlünk."

"Hogy ezekbe a dolgokba bekapcsolódtam, azért nagyon bűnösnek érzem magam."

"Most már 1957. év közepén látjuk, hogy nem volt helyes a bekapcsolódásunk, de akkor a forradalom idején, a nagy viharban helyesnek láttuk a cselekedetünket. A határozat egyik pontjában volt szó arról, hogy ellene vagyunk minden kapitalista restaurációnak."

"Azt gondoltuk, ha segítjük Nagy Imre kormányát, akkor segítjük a népi demokrácia megtartását."

"Mi csupán javaslatot hozó szervnek képzeltük a Nemzeti Tanácsot."

[Jegyzőkönyv. Készült a demokratikus államrend elleni bűntett miatt Mihala Ferenc és társai ellen indított bűnügyben, 1957. aug. 17/18. - 7., 10., 23., 24.o.] [Az idézett részleteket többnyire különböző vádlottaktól származnak.]

"Enyhítő körülményként értékelte a bíróság valamennyi vádlott ténybeli belismerését, társadalmi megbánást tanúsító magatartását, az ellenforradalom előtt és után végzett jó munkájukat, mellyel igyekeztek az elkövetett hibákat kijavítani. Az első és másodrendű vádlottaknál külön, hogy a nemzeti tanács megalakulása után, bár egy nap rendelkezésükre állt, nem tettek semmiféle intézkedést."

[A miskolci megyei bíróság ítélete, 1957. aug. 29. -12.o.]

a forradalom előtt abbahagyta. Magáról az ülésről talán azt gondolták, feledésbe is merül: hisz milyen jelentősége lehet valaminek, ami csak fél napig tartott?⁹

Lehet, hogy amikor megpillanatotta Nagy Pált a párizsi lakás kinyíló ajtajában, valami mégis emlékezett benne? Azért érezte úgy, mintha valami gyökeret látna a sötétben, valami feketeséget az emberi alak helyén, amely valahonnan jön, nem fenyegetőt, de felfoghatatlant? A nem-émlék képét, amely az emlék egyik fajtája? Melyet nem a részletek határoznak meg, nem a tekintet, a haj, vagy az erős, rövid fülek, hanem az alakvonal egészének sejtelve?

Arca beszéd közben nem változott, talán szerénységet fejezett ki, talán valami távolságtartást. De mindabból, amiről beszélt, nem következett semmi tartózkodás: szavaival nem zárt le további gondolatmeneteket, s kérdésekre közlékenynek mutatkozott. A szájnylás belsejéből indított hangja miatt tűnhetett úgy, mintha a fej egésze szólalna meg. Ez az inkább határozott, mint kemény hang olyan emberről árulkodott, aki a számára legfontosabb dolgokat eldöntötte már, s nem érzi szükségét annak, hogy ezekről beszéljen.

Hét évvel e látogatás előtt Nagy Pál már Franciaországban élt. Se akkor, se a látogatás pillanatában, és még néhány évtizedig semmit sem tudott s nem tud majd arról, hogy neve Magyarországon időnként elhangzott a kihallgatásokon, nyomozók kérdezzetnek róla röviden,

9. "Mind a négy terhelt tényben beismerte a bűncselekmény elkövetését, bűnösnek azonban egyedül Mihala Ferenc érezte magát. Darin Sándor, dr. Korompai János [a Nagy Pállal együtt érkezett Heves megyei küldött] és Jankovics Lajos a Nemzeti Tanács megalakításával kapcsolatos tevékenységük miatt még ügyészi kihallgatásuk alkalmával sem ismerték el bűnösségüket.

...A fentiek alapján... [nevezetteket] vádolom... a népidemokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének büntetével.

...a nevezettek 1956. november 2-án az északi és keleti megyék küldötteivel együtt megalakították az Észak- és Kelet-Magyarországi Nemzeti Tanácsot, amely... a helyi kormány szerepét lett volna hivatva betölteni és mint ilyen az ellenforradalom 'vívmányait' továbbfejleszteni, azonban ebben megakadályozta őket az 1956. november 4-én... bevonuló szovjet hadsereg."

[Borsod megyei ügyészség vádirata, 0076/1957, 1957. aug. 13.]

"A bíróság... azt a jogi következtetést vonja le, hogy vádlottak, bár ellenforradalmi követeléssel léptek fel, amely az ellenforradalom célkitűzéseit segítette elő, azonban még ebben az időben nem volt szándékuk külön kormányt alakítani, a működésük inkább a különböző forradalmi bizottságok egybehangolása, irányítása volt... Közvetlen veszélyt jelentett többek között a semlegesség követelése, a szovjet csapatok kivonásának követelése, a többpártrendszerrel kapcsolatos állásfoglalás, a választások megtartásának követelése, a kormányban levő kompromittált (kommunista, nem szakember) miniszterek eltávolításának követelése."

[A miskolci megyei bíróság ítélete, 1957. aug. 29. 9-10.o.]

azonosítják a vallomásokat akkori adataikkal, majd napirendre térnek fölötte, mert nyilvánvalóvá válik, hogy kikerült abból a körből, amelyen belül előbb-utóbb utolérhetnék. Bizonyára megpróbálkoztak vele, míg feladták, s valamelyik akta végére odakerült a bejegyzés: "az országot engedély nélkül elhagyta", vagy egyszerűen csak "disszidált". Csak sárguló kihallgatási jegyzőkönyvek és ítéletgépiratok őrzik majd a nyomát annak, hogy egy ideig szerepet játszott más emberek életében, noha távol volt tőlük. Ő maga semmit sem tudott arról, hogy ő maga kettő volt, nem egy: az egyik, aki most itt van, ebben a szobában és a látogatót fogadja, és a másik, ami lehetett volna, ha nem ment volna el.

Elég sokáig beszélgettek. Nagy Pál idővel oldottabb lett. Amikor érvelt, ujjával, mintegy vonatkoztatási pontot keresve, olykor megérintette az arcát, egész közel az orrtővéhez, majd ezt az ujját gyors mozdulattal függőlegesre fölegyenesítve eltolta magától, mintegy egész enyhén felfelé mutattva, így adva időnként nyomatékot a szavainak. Az ilyen pillanatokban szinte bohókás volt, akármilyen komolynak is látszott, s akármilyen komoly dologról is volt szó. Talán ezzel függött össze, hogy később is, egész életében örömet lelte a legvadabb irodalmi irányzatokban és olyan művészeknek adott teret, akik előszeretettel csináltak bohócot mindenből, ami szent és sérthetetlen. Viszonylag kicsi feje okozta, hogy ha elmosolyodott, szája szinte a fülig ért; talán azért is, mert erősen felfelé húzta a szájszegletét. Még alig észrevehetőek a szarkalábak a szeme sarkán, melyek később, az ilyen mosolyok alkalmával erőteljesen érvényre jutnak.

Akik hét évvel ezelőtt a nyomozóknak meg a bíráknak a nevét emlegették, védekeztek. Abban reménykedtek, hogy aki elment, annak már nem árthatnak, s amit lehetett, rákentek.¹⁰ Minden árnyalatnak, a legkisebb részletnek jelentősége volt – hónapokat és éveket jelentett az

10. "Az egri küldöttek nevében Nagy Pál MEFESZ vezető is hozzászólt, aki hangsúlyozta, hogy nem időszerű még a pártok közötti versengés, most összefogásra van szükség, s majd a forradalom végső győzelme után kell a pártok kérdését tisztázni.,,

"Az egri küldöttek nevében én írtam alá a határozatot, valamint 1 példányt a később előkerülő Nagy pál vett magához."

[Jegyzőkönyv. Készült a demokratikus államrend elleni büntett miatt Mihala Ferenc és társai ellen indított bűnügyben, 1957. aug. 17/18. - 22.,23.o.]

"A [Nemzeti Tanács] határozatának meghozatala után a határozatban foglaltak végrehajtására az I.r. és a II.r. vándottak nem tettek semmit. A III.r. vádlott, valamint a IV.r. vádlott, amikor az értekezletről haza mentek, az értekezlet lefolyásáról nem számoltak be. Egerben például az értekezleten résztvevő Nagy Pál Számolt be. A III.r. vádlott az értekezletről csupán egyes személyekkel beszélt, a IV.r. vádlott sem számolt be az értekezletről, hanem Szolnokon Kocsár József tanársegéd ismertette a határozat tartalmát és a gyűlés lefolyását.

A bíróság a fenti tényállást a vádlottak beismerő vallomása, a tárgyaláson kihallgatott tanúk vallomása, a tárgyaláson ismertetett okirat alapján állapította meg és vette bizonyítotttnak."

[A miskolci megyei bíróság ítélete, 1957.aug.29. - 9-10.o.]

ítélet megállapításakor. Hogy ki miről kiknek mit beszélt! Az életükért harcoltak, azért az időért, hogy mennyit tölthetnek majd újra szabadlábbon, ha egyszer letelt a rájuk mért idő. Átvették a hivatalos szóhasználatot, vádlottként maguk is ellenforradalomról beszéltek, egyesek talán még azt is komolyan gondolták, hogy megtévedtek, és talán még olyanok is lehettek közülünk, akik elhitték, hogy bűnselekményt követtek el: hogy valamiről, valakiknek valamit mondtak! Hogy valahol, valamilyen ügyben valakikkel összejöttek! Hogy akkor azt, úgy és azért gondolták! Sőt, hogy meg is tették!¹¹

Hét évvel ezelőtt látogatója, Rudolf U. remegve várta a következő ütést a kihallgatás közben, mert nem ismerte el valamit, amit el kellett volna ismernie. Az orrából kifolyó vér a már jóval előbb elkezdődött sírásának taknyával keveredett. A nyomozó asztalával szemközt ülve egy bérház udvarára és függőfolyosóira látott ki az ablakból, melynek a civilruhás kihallgató tiszt háttal ült. Valószínűtlen látvány volt, hogy miközben ott, a messzeségben egy nő áthajol a gang korlátján és minden jel szerint beszélget valakivel a többemeletes bérház nem látható udvarán, a nyomozó újra feláll az asztal mellől, közeledni kezd megint hozzá, és az, aki a széken ül, az újabb ütés előtt még pontosan látja, amint a gang korlátján áthajoló nő éppen integetni kezd, ő pedig a széken megpróbálja az arca elé emelni a kezét.

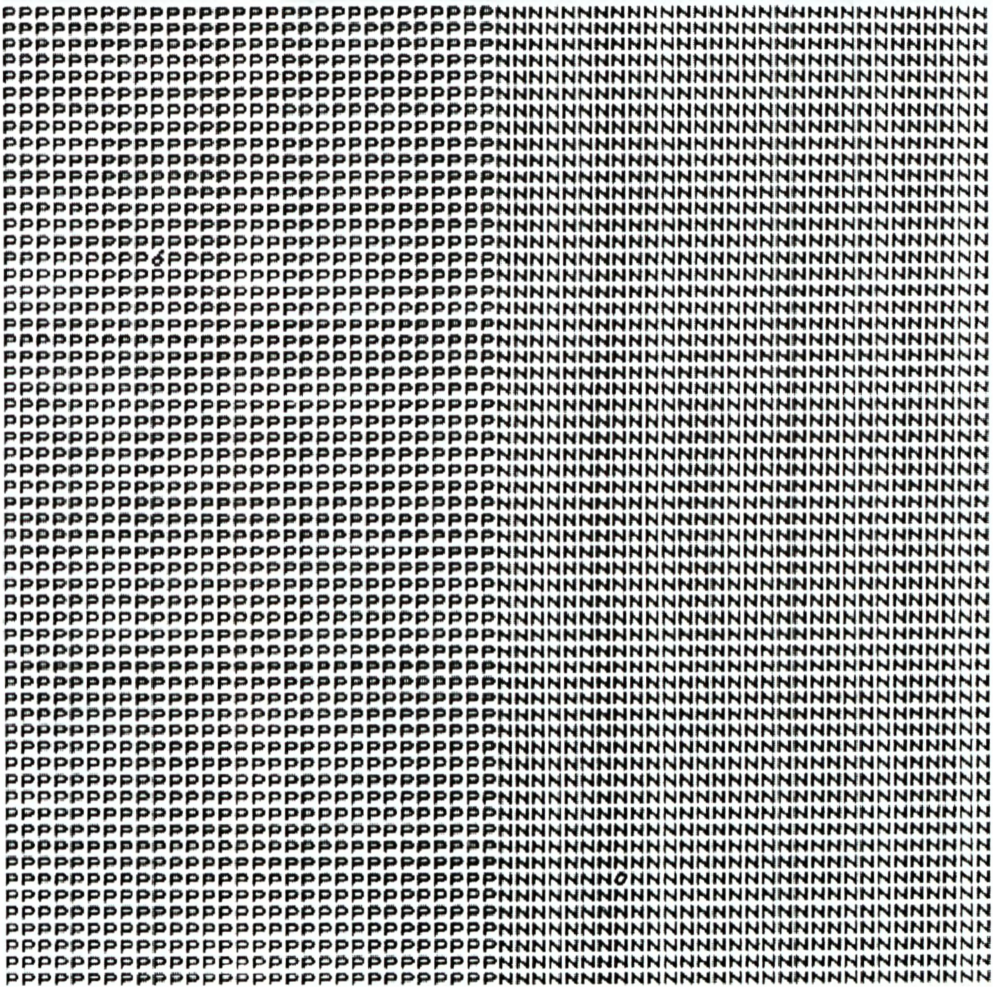
Hét évvel ezután az emigráns irodalmi folyóirat szerkesztője és Rudolf U. lassan befejezték a beszélgetést, anélkül hogy mindezek az emlékek szóbakerültek volna. Több évtizednek kellett eltelnie, míg a világ Magyarországon megváltozott, és hogy néhány évvel a változás után Nagy Pál megtudja, milyen iratokon szerepelt a neve és találgathasson, mi lehetett volna még a sorsa. Most, azon a nyári napon már éjfél felé járt, amikor elbúcsúztak, és csak évtizedek múlva látják egymást újra.

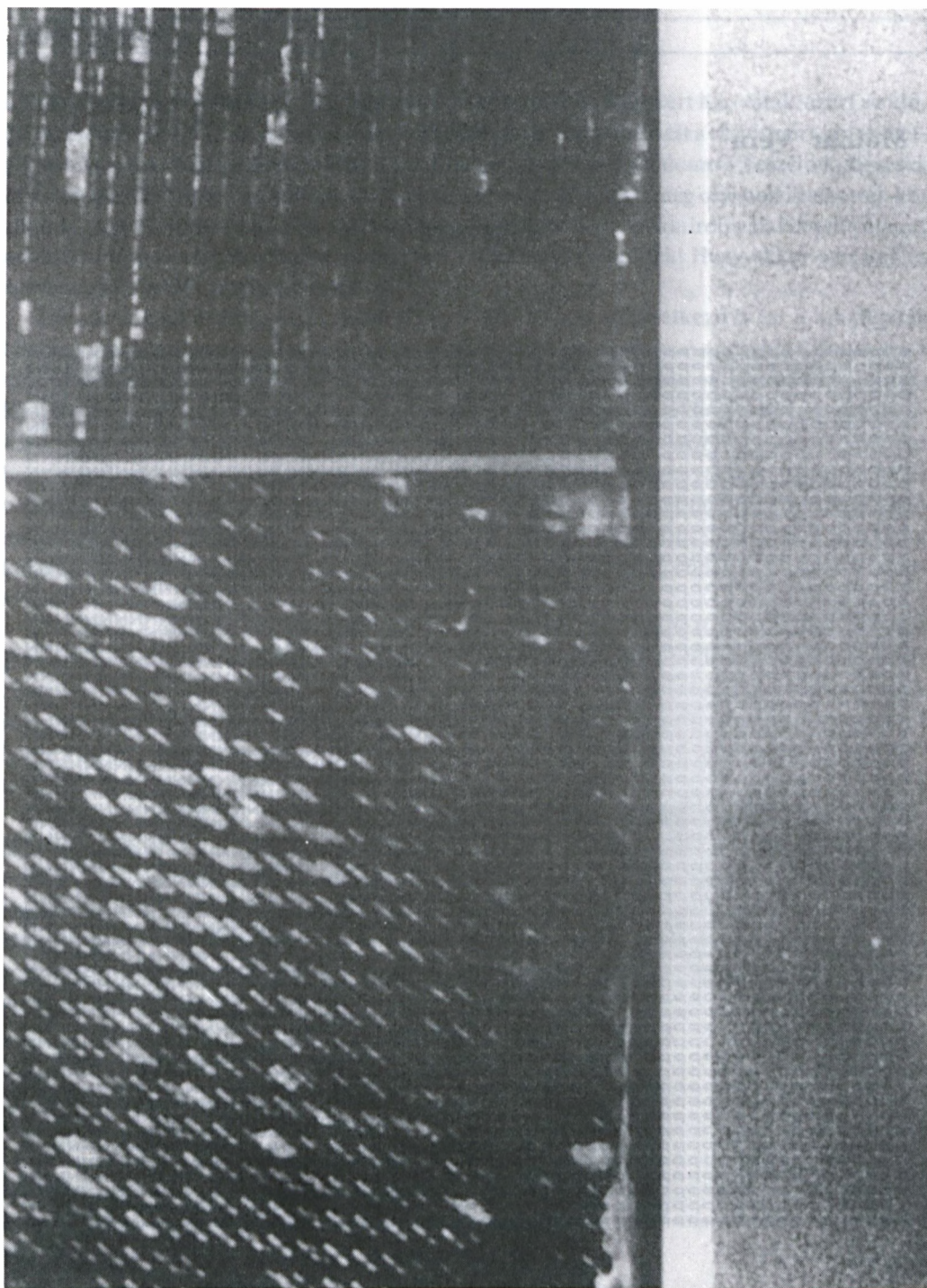
Meleg volt, alig jártak az utcán, miközben Rudolf U. a Rue de Clichy felé baktatott. És néhány hét után visszatér abba az országba, ahol megverték. Visszaemlékezve meglepőnek találta Nagy Pál viszonylag nagy szemgolyóját, ha véletlenül egész közről, oldalról látta, amint elfordítja: nagy, húsos fehértest mozdult meg ilyenkor a szemhéj alatt. Meg azt, ahogy a szájával és olykor a mosolyával, fegyelmezetten beszélt. Bajusza már akkor is volt, rövid, függőlegesen lefelé álló szőrökkel, de még nem ősz. Szemüveget sem viselt még.

11. Lásd a 8. lábjegyzetet

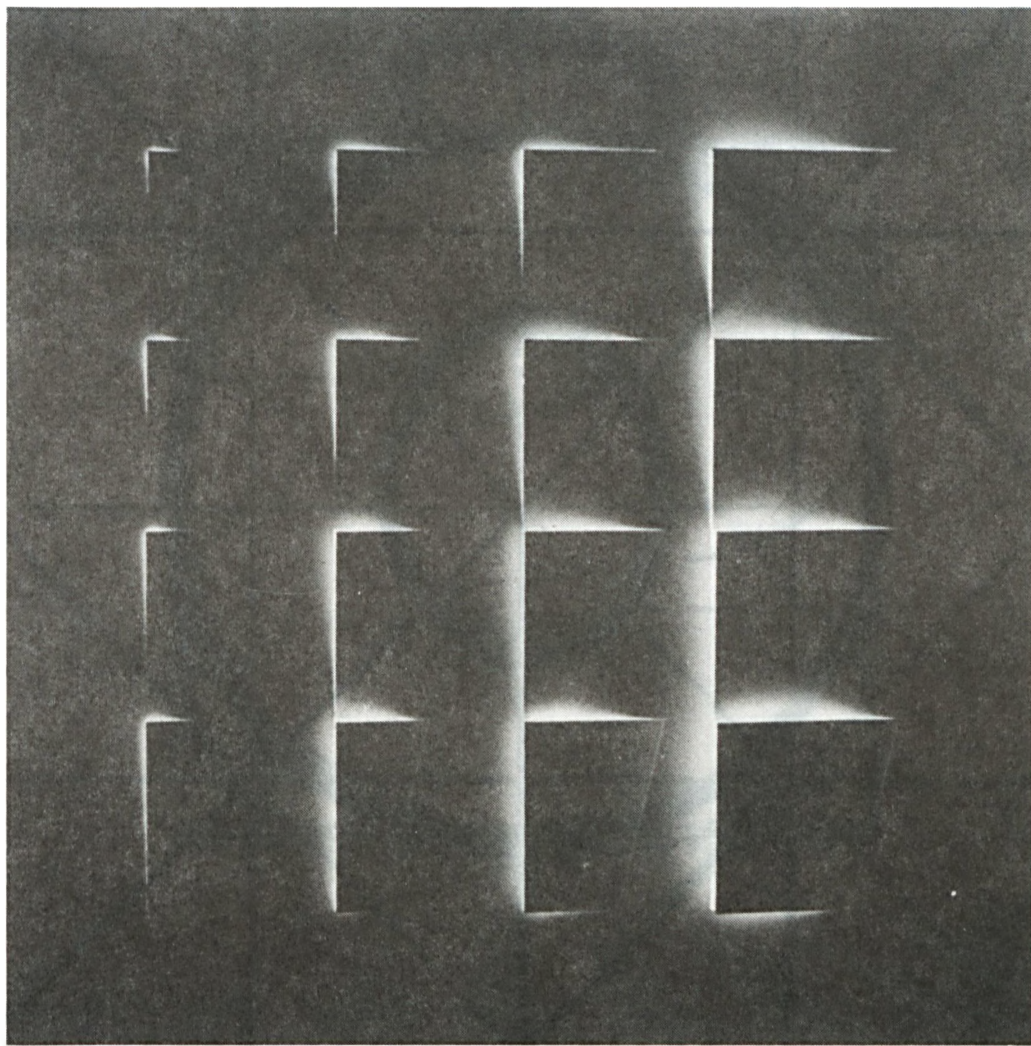
Molnár Vera

Képvers

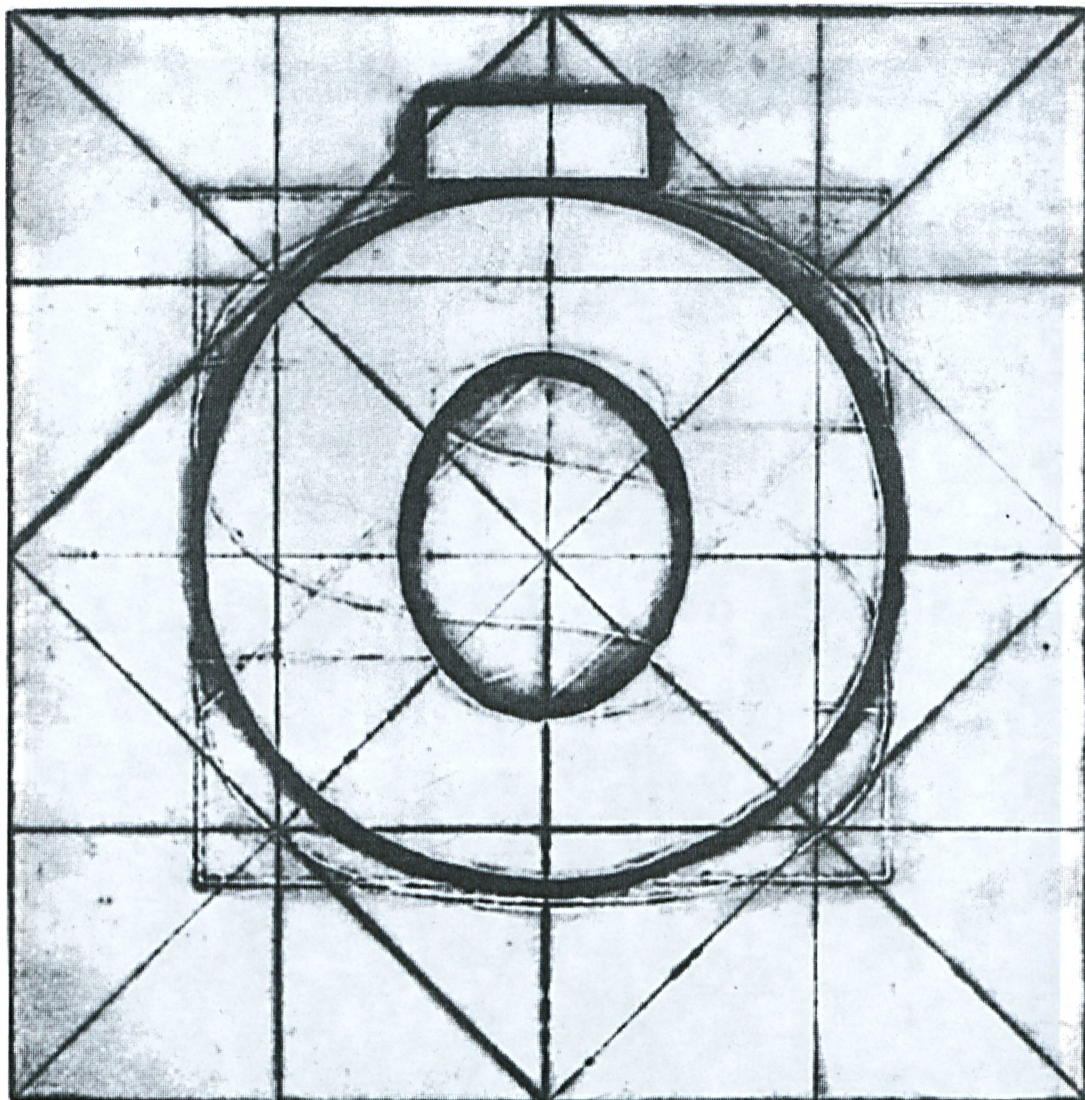

Csutak Magda : „EZER I NAND” – Részlet
(grafit, vászon, fotográfiált porcelán)

Gáyor Tibor : Nagy Palinak a „Palócföld”-be

Maurer Dóra : *Szó-nyomok*

Megyik János : Nagy Palinak szeretettel és barátsággal
a 60-adikra (Bécs, 1994.VIII.7.)

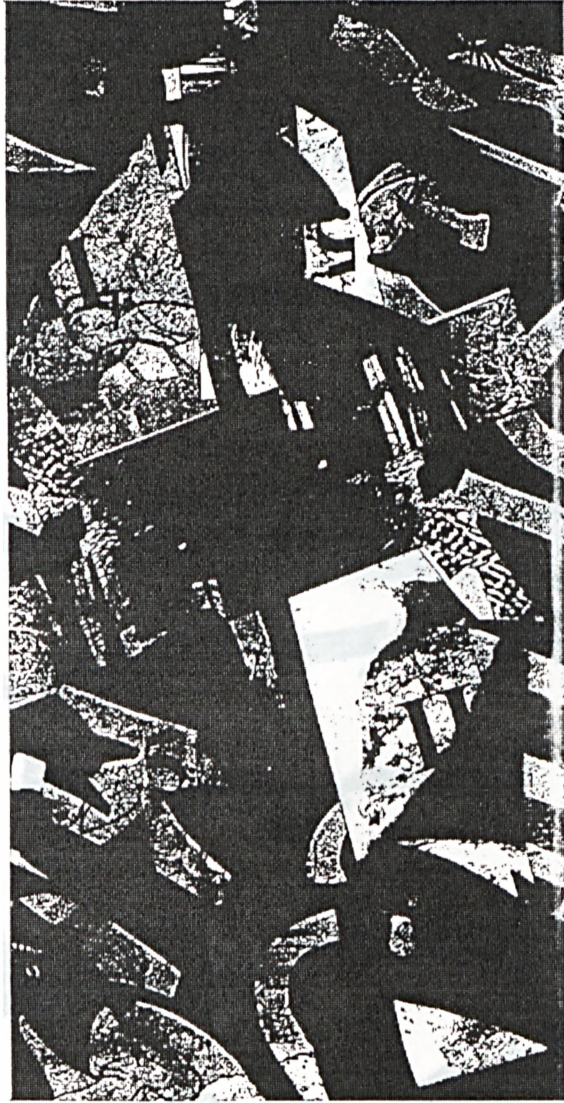
Haász Ágnes : *Elektrografika*

Haász Ágnes

elektrografika

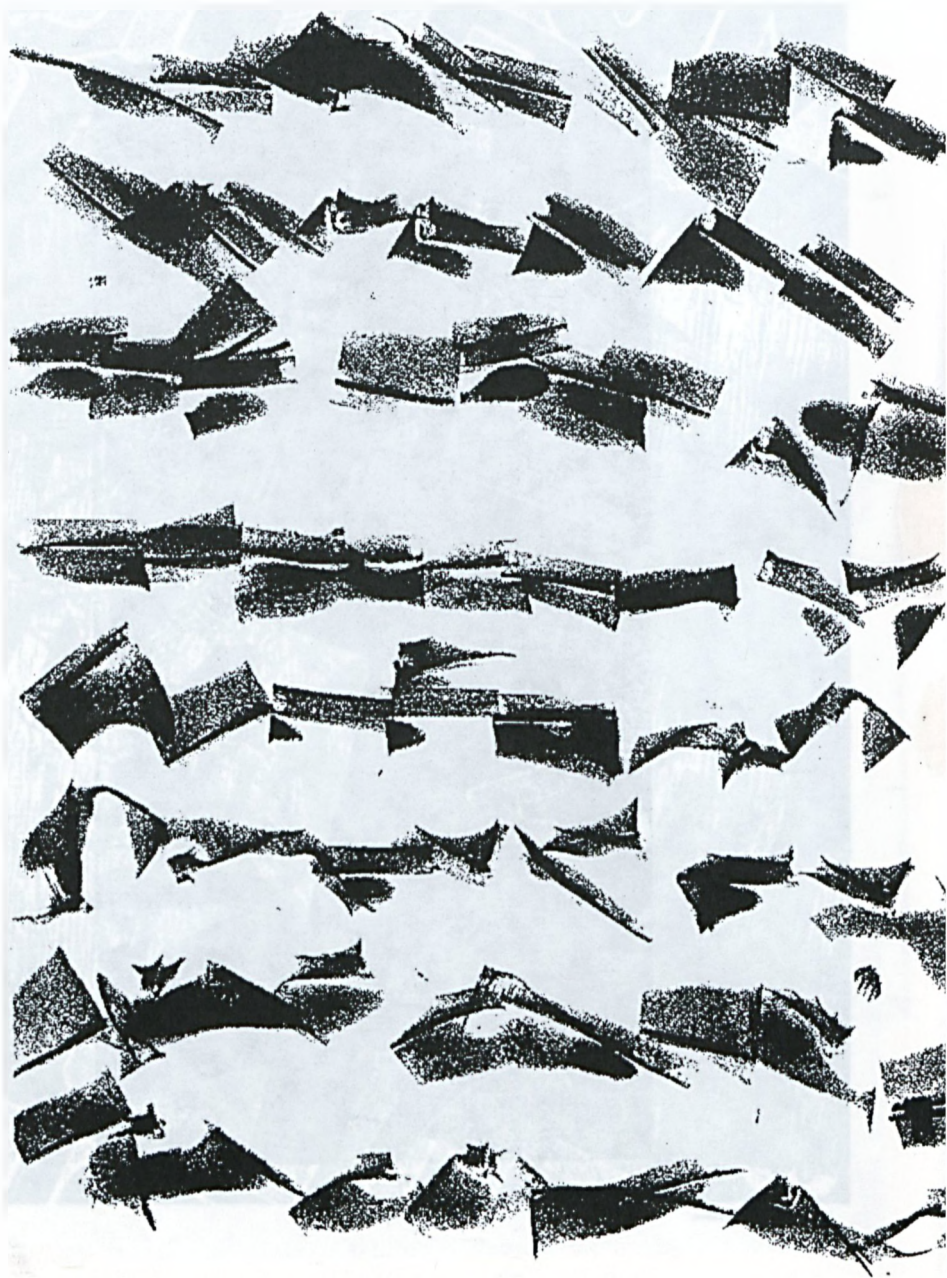
Haász Ágnes '82

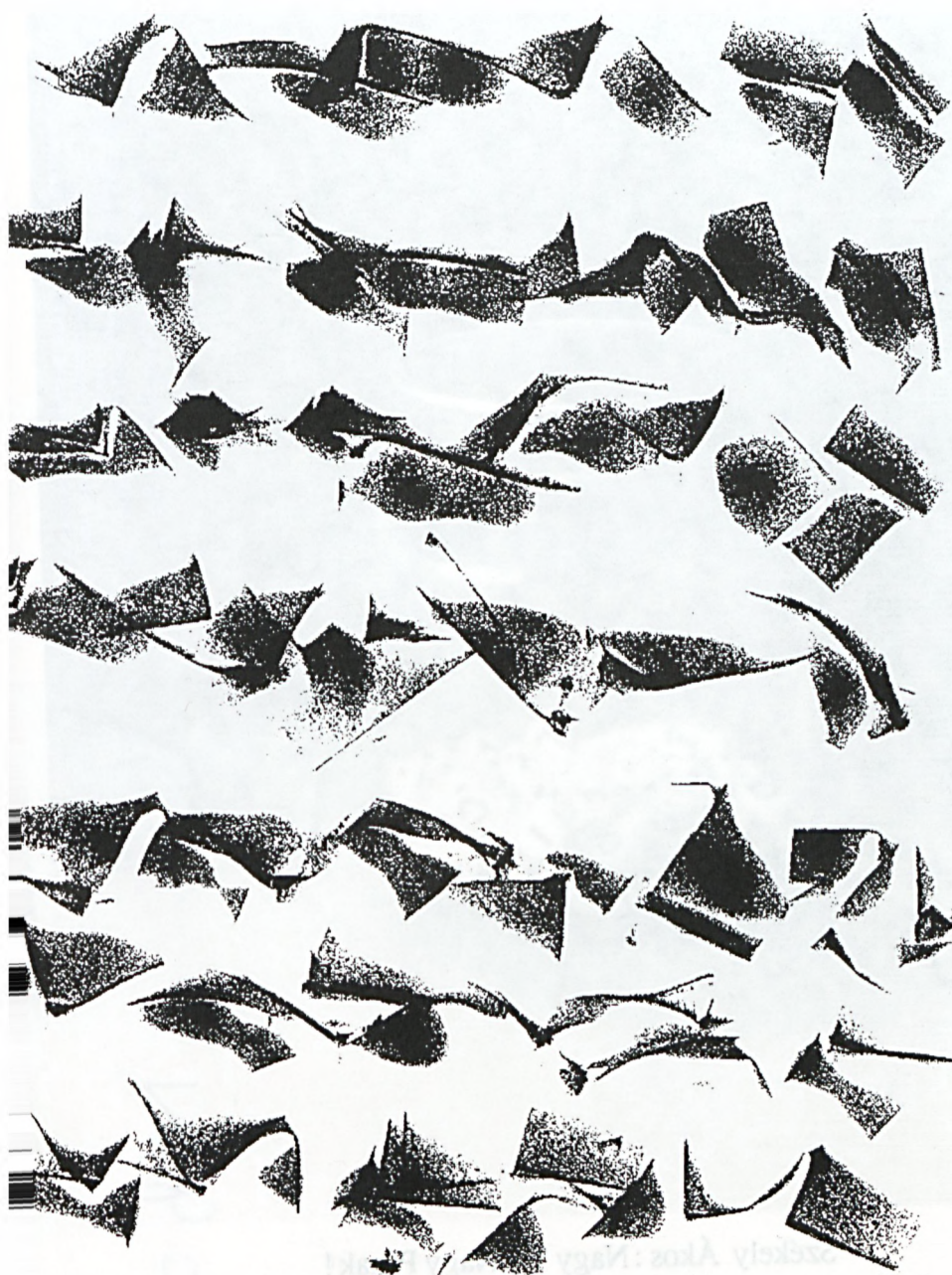

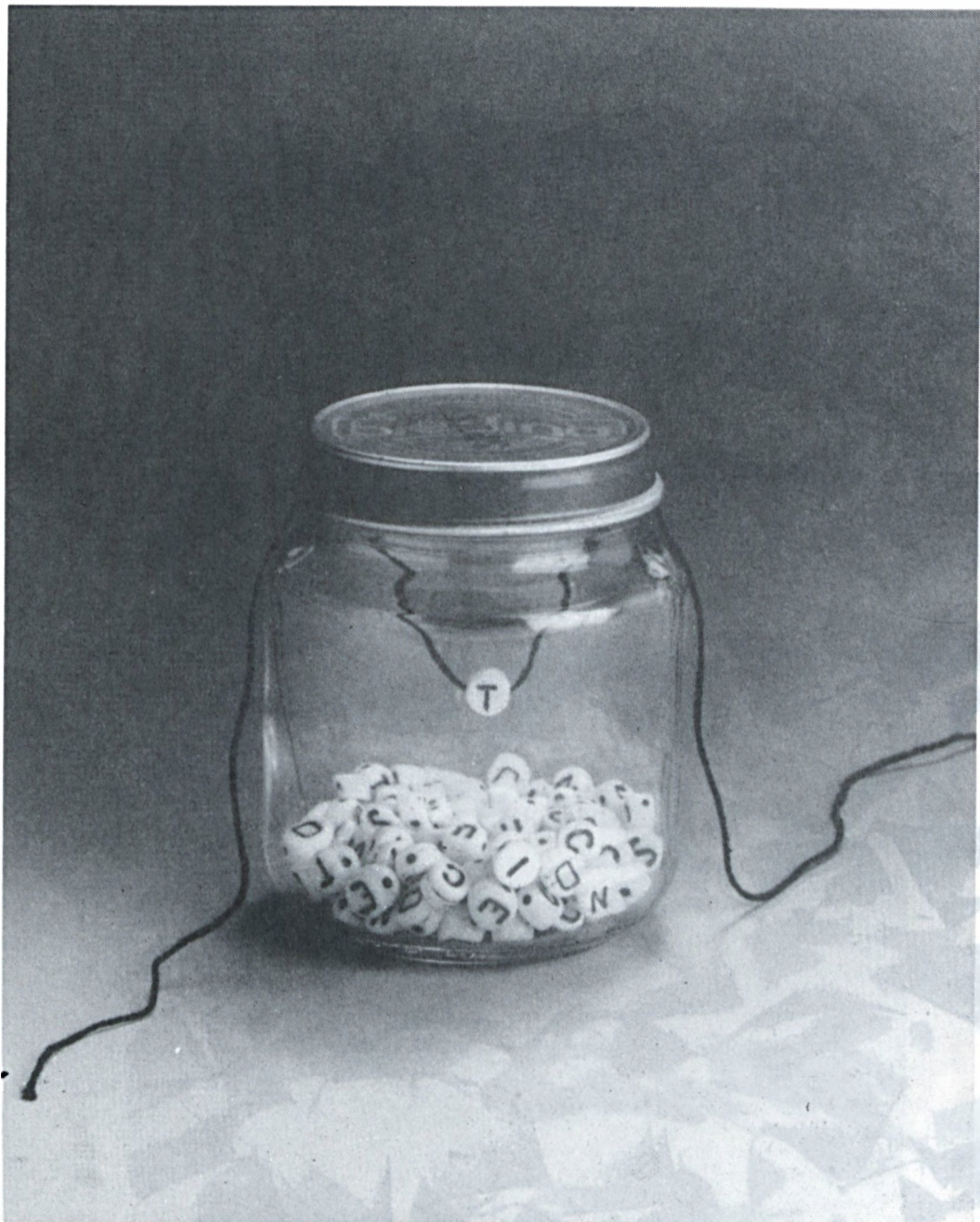
© 1994 by the artist

John K. 2

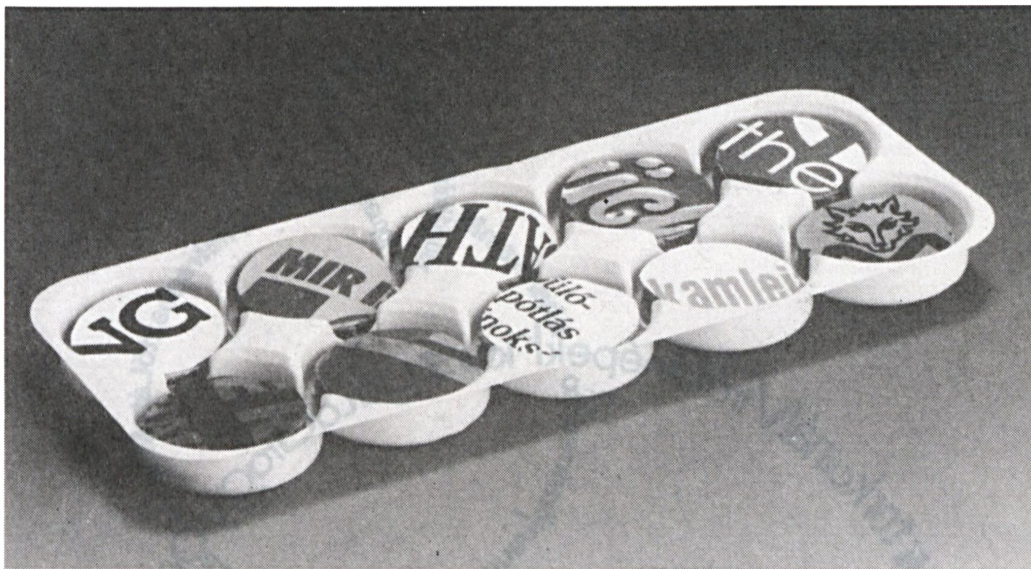
Abajkovics Péter : *Két oldal Nagy Pálnak*

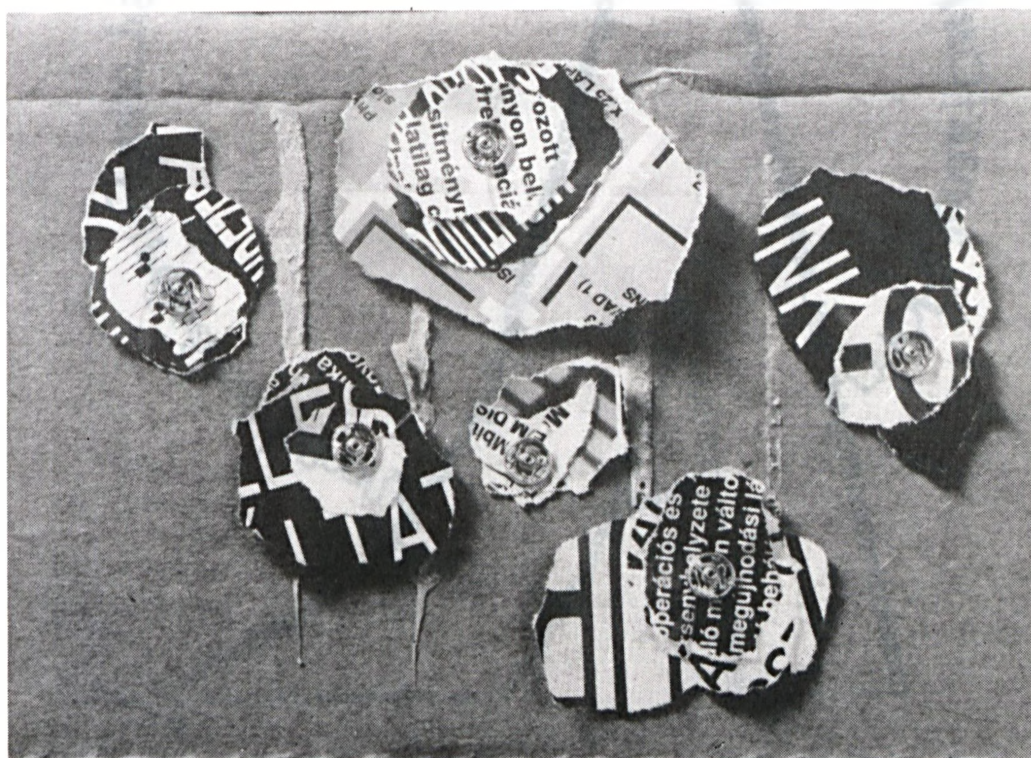

Székely Ákos : Nagy T-t Nagy P-nak !

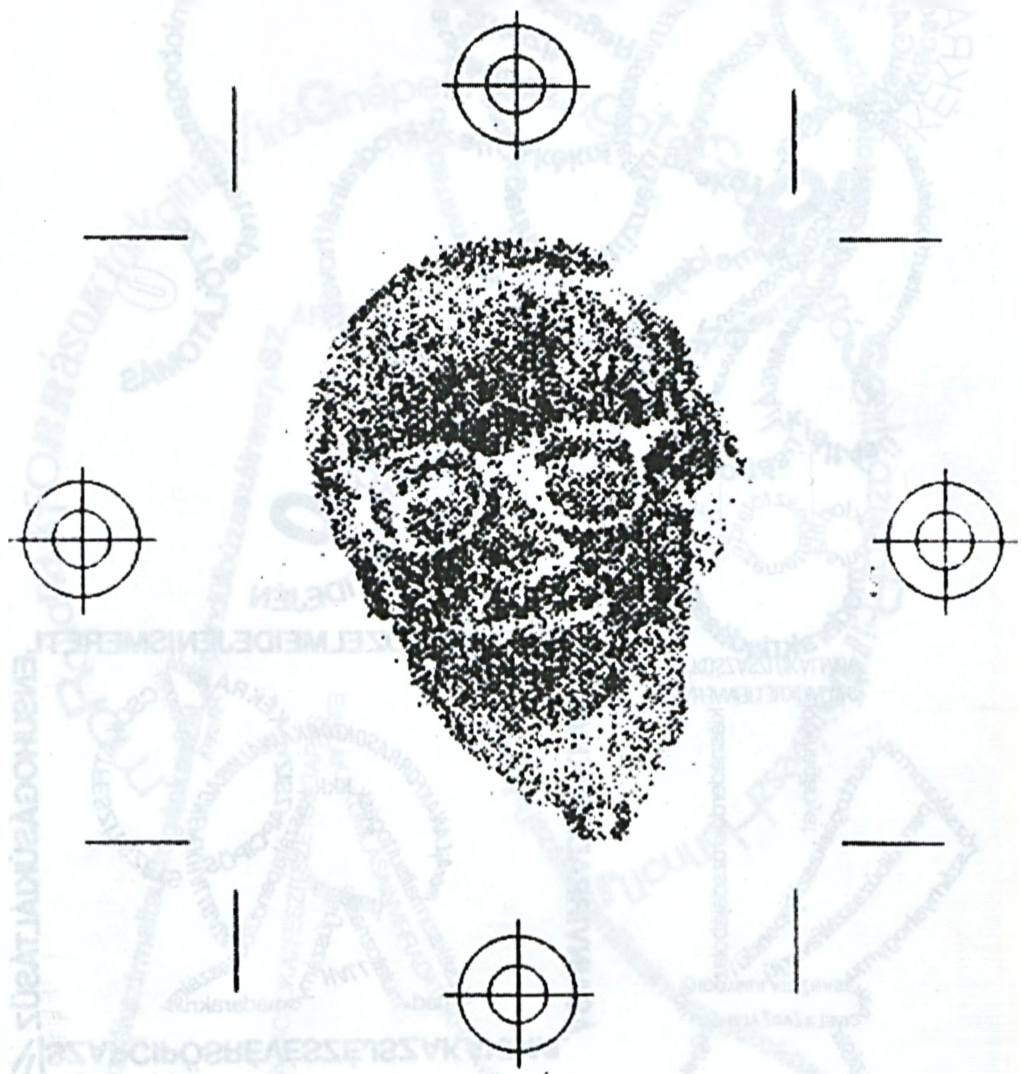

Székely Ákos : Korcs Fluid

Székely Ákos : Balassi Bálint, Petőfi és Nagy Pál találkozója
(a végek dícsérete)

Simon László : N. P.

hegedűs-mária

magyar műhely nagy pál nyár mozdulatlan sasrepülés
 fiókák szárnyai kinyúlnak föléd párizs fölé
 föléd ki választottál a próbatétel pereében
 választottad a magad fölfedezését
 párizs fölfedezését magadban

ki veszi vérét félelmeinknek

ha hétfő hajnalban lemosod a civilizált ember fertőzéseit
 ha koponyakertedben kinyúlnak a vadmentamezők
 és úgy riadsz föl a fekete tücsök rezgésére
 hogy szemedben még ott döng
 a sárga méhek paradicsomkertje

ki veszi vérét félelmeinknek

amikor a nyár mozdulatlan sasrepülés
 fekete sűrű rézszerű macska fehér rák
 és felkavart szemedben örökös vendég izzik a gőgös város
 viszi amphora vállán fajtánk kincseit is hongrietude

ki veszi akkor vérét félelmeinknek

ha pedig látok harangot a nagy harangkészítő
 műhelyben az ólombetűkkel megrakott műhelyben
 ha pedig látok ólombetűket táncoltatni
 a harang beltozatában

akkor szólni fog a felkorbácsolt harang
 de ki veszi vérét félelmeinknek

Tandori Dezső

7 vers Nagy Pálnak

Esoké és
hölgy

18 1994

Milyen lassú
az é

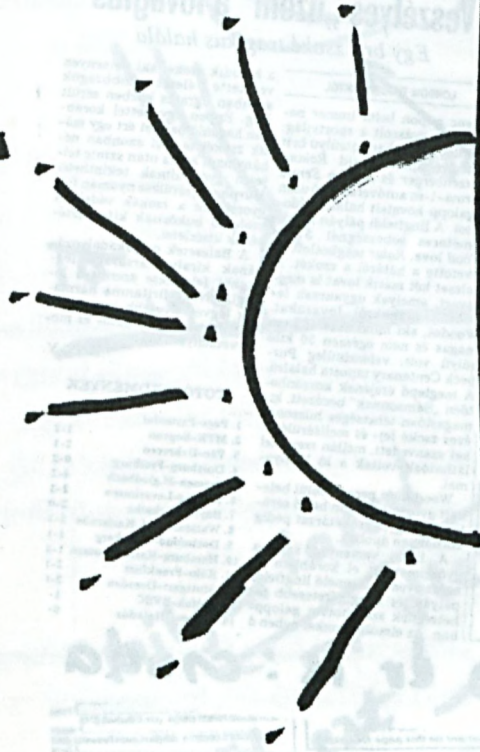
~~ilyen lassu
at elet?~~

Grüt. erst
Vas. erst
Lötten.

1sten leggen far-

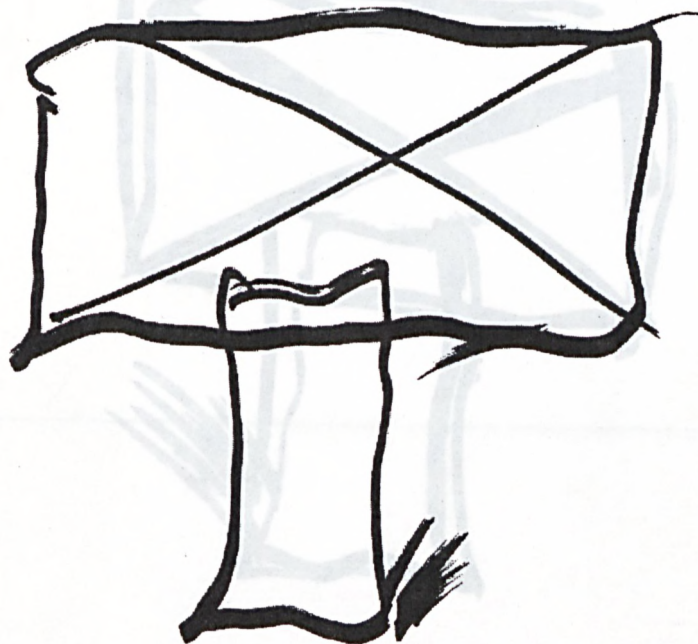
[illegible]

Nyugta 15 1994

**Nyugtával ne dicseked
Nagy Palit!
Aktivitásá dicsekedje!**

18 1994 Nov Palinar

Határunk,
Witi, a név

Palmar 18

Witti kühnt
("A kühnt's")

10-10-44

Nithi kitol e
nat'aral

Palinath 1994. 10

Witti kikhittā
a gyufāt
Nag Palinath

1800h.

VI. 20.

Pah,

Gondol-

~~junk~~

arra,

haz ur

ültünk

ICALARRR

Lipcsey Emőke

a korszerűség sajnos/szerencsére nem korszerűség

vegyük elő kellékeinket

– de mellőzzük a csámcsogást, köpködést, stb. –
és adjunk hálát

Palival először Párizsban találkoztam, tizennyolc éves voltam, mikor hátizsákosan egy barátnőmmel lakására beállítottam. rendetlenség volt, könyvek, folyóiratok, papír mindenhol, az ágy lábai pedig téglából voltak. egy kávéházban üldögéltünk később, ahol Pali váratlanul megkérdezte, vajon nem foglalkozom-e írással.

axiómák:

a csurunga nem népi hangszer

a csurunga nem nép-nemzeti

a csurunga nem örökölheto

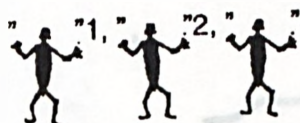
egy kicsit mindannyian az ő köpönyege alól bújtunk ki; az ifjú és azóta a még ifjabb műhelyesek. lankadatlan ereje, önzetlensége megtart és követendő példát mutat. neve és a M.M. neve egymással szimbiózisban élő fogalmak.

vegyük elő az írásvetítőt, videót
és ássuk el a csurungát!
késsel-villával étkezzünk.
ne morzszáljunk.

Nagy Pál a jelentésen túli jelentés téridőbeli megfogalmazásának új - és mégújabb lehetőségeit deríti fel. fejét nem dugja fanyalogva a homokba a kor csúfságai látnán, hanem a múlt éli meg úgy, ahogy van, az ember számára ma adott lehetőségeket (például a technikát) használja ki maximálisan azért, mert előre tekint s nem hátra. szakadatlanul kísérletező és megújuló művész, ezért határokat feszeget és határtalan. legyen ez a magatartás mérvadó az elkövetkezendő évtizedek magyar irodalmában.

térbeli és halmozott
többszörösen összetett
akárhogy is forgatja
a közönség
félrebeszél és kesztyűbe dudál
látcsövét igazgatja
feszeng a páholyban

- ld. Nagy Pál : korszerűség/kortárs irodalom
(Magyar Műhely, Párizs, 1978.)

Tóth Gábor

Palizsán!

Palikórn!

!clerium!

!clerium!

!clerium!

!clerium!

!clerium!

!clerium!

ELRADOZ MIUNKET AZ IDŐ

4

Somogyi Gyula

Szöveg

órainga-heréi kottázhatatlan ritmusban ütik az időt-----
--fogaskerék-kerregéssel-----étolajozottan-
meredt semmittevésel-----himbálja-----félre veri
-----harangot habcsókot hím vesszőt-
-harc színekkel díszített totemoszlop-----elnyelvelt--
(vermelt)--mélyen a föld alá---szájüregbe-----rángatózik---
-----mell kasában csíkos darazsak rajzanak-----el
lepiк fullánkjaikkal gyomorgörccsé keményítik a becsempész
ett kakukkfiókát-----háttérben köteleességüket
látják el a herék (családi magazinforó)-----királynő
csendben lepetéz-----huszár üti futót a fekete-
fehér lapon-----légiposta-----
-----rémképek a láthatáron-----széthúzzák
luftballonkabátaik-----és felszállnak derékre agga
tott homokzsákjaik dobálva a mut(og)atók-----
-míg olvashatatlanná nem válnak a hátukra erősített számla
pok-----

Bohár András

Fax Poetry

betűbetűkéséphenyaglómitteakittengéchehejazavaknelküliskönyve
lakosútétény az igazságszerelomakosznegatív jelesorított szívedhez

vagy később

betűtől on helye hagyva írúztól el s írt szemekekkel: ez jelöl
szól

lehet

megszabadodgyertyáragondolnád

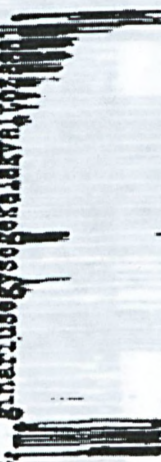
kivánságot a tullepőzabeszedésben leserdülés, tullepősbha
egészségtelen és olykor a betegséghez járulva, és a járványos jelölés
érintésén a járványos, a járványos és a járványos jelölés
szóval a járványos jelölés, a járványos jelölés, a járványos jelölés

szóval a járványos jelölés, a járványos jelölés, a járványos jelölés
szóval a járványos jelölés, a járványos jelölés, a járványos jelölés
szóval a járványos jelölés, a járványos jelölés, a járványos jelölés

1944. évi
május 15.

Magyar Nemzeti
Kormányzat
Közlöny

Magyar Nemzeti
Kormányzat

1944. évi
május 15.

Magyar Nemzeti
Kormányzat

Magyar Nemzeti
Kormányzat

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

and a copy of the same was forwarded to the Department of the Interior, Washington, D. C.

[illegible][illegible]

2

1890

[illegible]

sz. 1910. évi 11. sz. törvény
az államháztartásról
az államháztartásról

az államháztartásról

az államháztartásról

az államháztartásról

az államháztartásról

၁၇၇၁ ခု၊ ဇူလိုင်လ ၁၀ ရက်နေ့၊ နေပြည်တော်၊ မြန်မာနိုင်ငံတော်

THE

1994

Journal of Management Education

emlékezőnk

nincsen nyelvi csapások és a nyelvvel kapcsolatban az

szóhoz

elhagyhat több tartalommal és a nyelvvel kapcsolatban csak

ezen jussak, a nyelvvel kapcsolatban a nyelvvel kapcsolatban

az a tény, hogy a
szociális állam
nemcsak a szociális
politikát, hanem a
gazdasági politikát
is magában foglalja.

az a tény, hogy a
szociális állam
nemcsak a szociális
politikát, hanem a
gazdasági politikát
is magában foglalja.

az a tény, hogy a
szociális állam
nemcsak a szociális
politikát, hanem a
gazdasági politikát
is magában foglalja.

érmikerecsiz egykorolybiztosnak tündögeset
mosolyát, e festen a pengaracotszeret
több mint érzés előzeget is érlel egy hejtő törtétt buborékavirág egyetlenszármán

ki tőltetett a nyakad láthatóan csokorok
meg is tartad

arvahalatt, aborogott
agostonok között
szavak könnyei
anagréthetetlen csak tovább fordas
adafeléd ez ésszerűtől egyhangú arak szelíd
záródtál na, karaitat pozitív

kapaszkod
gyengéd emésztés
tájt, egy 63
százszorszabadvagy/vagy

5

Balogh Norbert : Dialógus az erényről

MOLNÁR KATALIN

gyere be *kedvesem*

gyere be *kedvesem*

meccset nézek

ha nem hallanám a csengőt

gyere be pár percre jó?

örülnék ha bejönnél egy kicsit

vasalok

és szól a rádió

ha nem hallanám a csengőt

gyere be

kedvesem nagyon kérlek ne mosogass

megcsinálok hétfőn este

nézd meg hogy itthon vagyok-e

(reggel kettő van)

ha holnap 12-re odajöttök hozzám

együtt mehetünk Bandiékhoz ebédelni

ha megegyezhetünk abban hogy ellenkező a véleményünk
s itt lezárjuk az ügyet

(hogy ne mérgesedjen tovább)

gyere be tíz percre

de ne duzzogni

hanem kicserélni az információkat

az összejövetel hatodikára (vagy kilencedikére) elhalasztva

kedvesem gyere be mindenképpen

hogy a holnap estét megbeszéljük

az összejövetel (október 11) sznob és érdektelen volt

most látom

hogya a visszafelé szóló hálókocsijegyem is érvényesítve van
(vasárnap estére)

ha felhajtod a könnyű papírfedőt

egyértelműbb a dolog

tehát: ALEA IACTA EST

megkérdeznéd a menetrendet?

(s ellenőrizd az indulást is)

s kellene líra is

itt a carnet de change-om

(ha kell)

- márkát és schillinget venni

- mosni

- nadrág

- melegítő

- pingponglabda

- boules quès

- 2 fajta tarhalevél

ezt is megadom

ezt is vidd el ha érdekel

csináltasd meg a tévét

(beszállok)

elmentem egy levelet feladni

és kávézni

(hogya ezzel is előbbre legyünk)

rögtön jövök

menjetek be

kint vagyok a garázsnál

kereket cserélek

legkésőbb hétre itthon leszek

a re-ciklotron zseniális kritika

(úgy is fog tekintődni)

(úgy is mint olyan)

a fűró kulcsa?

kazettáim?

főleg:

NYARALÓKAZETTA!

értelmező szótár?

hozd vissza őket

és hozzál mandulaolajat

vegyél kecsöpöt

mosogatószivacsot

cipőpucolót

porszívózsákot

és kérdezd meg udvariasan

hogyan elkészíthetjük-e a reggelinket

betehetjük-e a ruháinkat

használhatjuk-e a mosógépet

hogyan várjunk-e még egy kicsit

vagy induljunk el most

és fizessünk-e azonnal

vagy csak később

van-e a környéken patika

és kapható-e képeslap

és hogy szorítson egy kis helyet a bőröndünknek

és ügyeljen rá egy kicsit

(mert szeretnénk meginni egy kávé)

és mondjad meg neki

hogyan jöjjön be

foglaljon helyet

kínáld meg itallal

kívánj neki kellemes időtöltést
és mondd meg neki hogy szerencséje van az idővel
és kérdezd meg
hogy jól utaztak-e
szép volt-e az idejük
ettek-e valamit
nem kellett-e sokáig várniuk
articsóka
püré
almás sütemény lesz vacsorára
(és burgundi bor)

*(részlet a szerző 1990-ben megjelent "DE TE KI VAGY?"
című könyvéből, néhány apró változtatással)*

Horváth Elemér

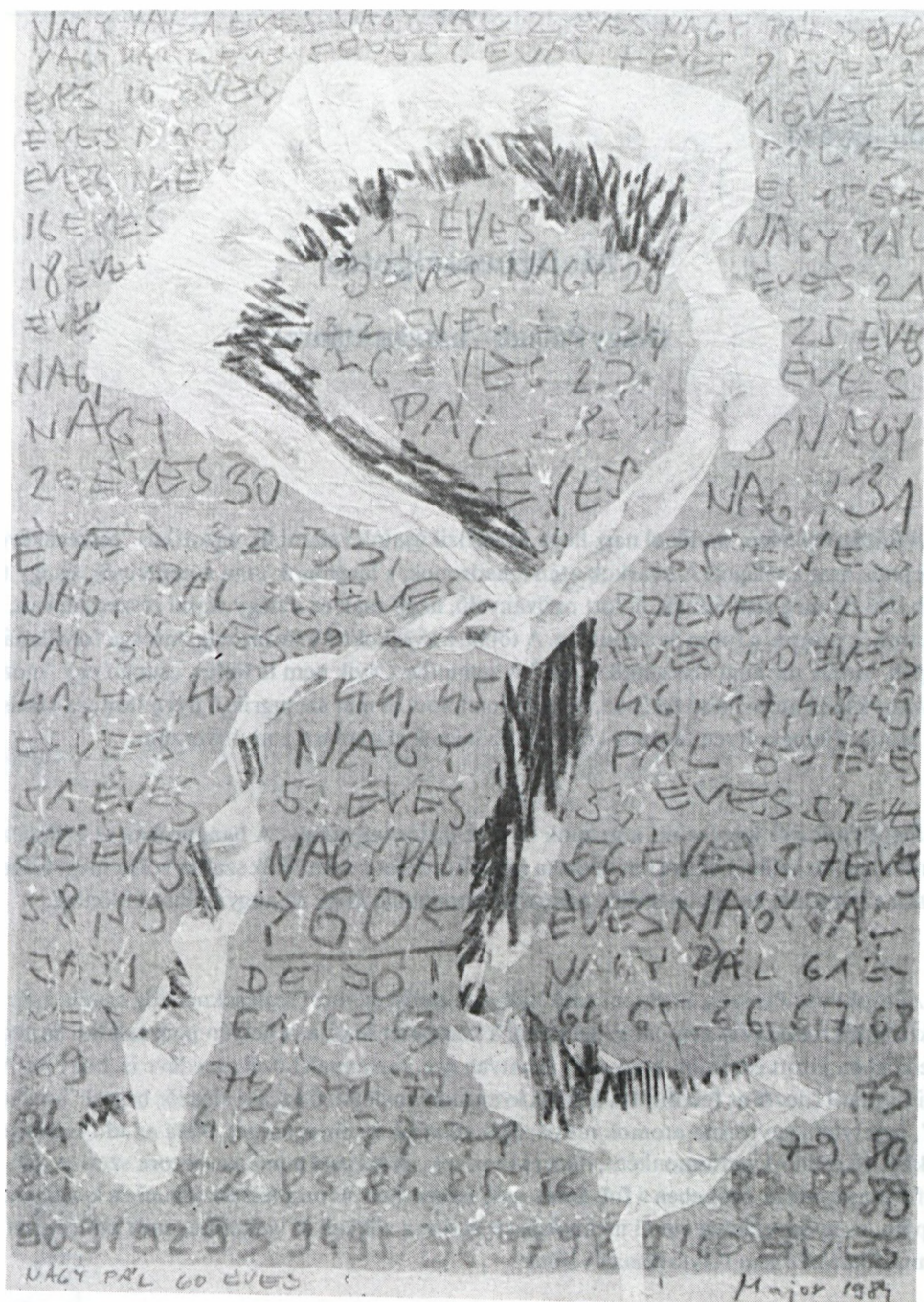
PEREGRINATIO

Ha egy palócföldi és egy rábaközi Budapesten találkoznak és lesznek barátok, az természetes akkor is ha véletlen. Ha Párizsban történik ugyanaz, az történelem. Előbb-utóbb biztosan eljutottam volna Párizsba akkor is ha nincs Magyar Műhely, de akkor nem Határ Győzővel vitázom Bakucz Jóska kollázsain, hanem talán lefényképeztetem magamat az Eiffel-torronnyal a háttérben. Akkor biztosan nem kérem meg az újvidéki Ladik Katalin kezét a bemutatkozáskor, hanem a Notre Dame köveit csodálom. Akkor nem Kemenes Géfin lófiáján gurulunk a nevetéstől egy park fűvén, hanem egy montmartre-i kávéház ablakából mustrálom a járdán hullámozó éji hölgyeket. Tehát, a Magyar Műhely, és nem kis mértékben Nagy Pál jóvoltából, van nekem egy Párizsom, amely nem azonos mondjuk a düsseldorfi turistáéval vagy az amerikai üzletemberével. S ezért köszönettel tartozom, akkor is ha térben és időben távol vagyunk egymástól. Köszönettel a Magyar Műhelynek, köszönettel Nagy Palinak, aki most 60 éves. Ennek a köszönetnek a lényegét az alább, rövid versben rögzítettem papírra. Hadd kívánjak vele távoli barátomnak boldog születésnapot.

p e r e g r i n a t i o

*együtt mentünk világgá valaha
s ez ma is összeköt
csupán mások a mechanizmusok*

*te bemutatod Budapesten derridát
aki melletted áll és mosolyog
én elbeszélgetek New Yorkban az afrikai püspökkel
aki meghalt 15 évszázaddal ezelőtt*

Major Kamill : Nagy Pál hatvan éves

Határ Győző

Mellébeszélgetés

(Nagy Pálnak – hatvan utánra)

Alciphron Nem múlik el nap, hogy atomfizikusaink valami új, egzotikus "részecskével" ne lepnék meg a világot. A kvarkok után a hadronok, a hadronok után a neutrínók, és így tovább. Százig meg sem állnak, holott nyilvánvaló, hogy csak ez a négy stabil részecske van, az elektron, a proton, a foton és a neutron. A többi, a kvarkoktól a kvantonig önmaga felvillanása csupán, amely azonnal visszahull. Hová? A semmibe. Olyik nem is töltés, csupán egy "mező" összeugrása az atom belső terében, de el se gondolom és már szétugrik. S ilyen fantom-statiszták milliárdjainak, ilyen fantom-kóristák özönének aláomlása a multiverzum.

Euphranor Ó igen: a mi kórusunk is, szakasztott ugyanígy. A hangpróbán el kellett zavarni mind; de aztán, belépéskor, mintha a fejek erdejét a szentlélek szállta volna meg, túlharogták az orgonát és oly hajszálra pontosan intonáltak, hogy az angyalok se különbül.

Alciphron Persze a kvantont csak habozva említem, mert sejtéseknél alig egyéb, ésde se elektronmikroszkópon nem látni, sem ahol a komputer kiadja, a helyén nem találni. Sejtegetése közben jutott eszembe, hogy nem is hatvan éve, van annak közel ezredéve is, hogy Al-As-hari bagdadi filozófus felállította a maga kvantumelméletét: ő az, aki először beszél "üres térről", amelyben egyforma atomok milliárdjai alkotják a mindenséget. Nála az idő is kvantumokból áll és idő-kvantumonként, dőccenve pereg- és száguld a múlás vektora szerint; sőt, az egyformaság atom-özönében a folyamatosság ismeretlen, és minden akcidencia a kvantumelv alapján, eseményelemek elemi mennyiségeit sorozva zökken át valamibe, amit mi tévesen és szimplifikatórikusan folytatásnak vélünk.

Euphranor Ó igen; és érzéseink is, alighanem. Sorozott elemi mennyiségek zökkenő kvantumaival. Így voltam én is, vele, amikor a tükörben megpillantottam – mert hogy tükör volt s nem a valóság maga, erre is úgy döbbsentem rá, ahogy mondd: fokról-fokra, menetelen. Szárnyait teregetve derengett fel a sötétség homálytükörén, de ha megfeszülök se tudnám megmondani, hogy odaképzeltém-e vagy csak úgy tetszett: félelmetesnek véltem a mosolyát. Semmi kétség, hogy nekem, hozzám, vélem: küldetett, jött, társalkodott. Kacérság nélküli nagy-nagy szépségében, mely túlnyúlt a szobán, rémületesnek találtam és kis híja hogy fel nem kiáltottam páni félelmemben; de valami fuvalom csapott meg, a tentélő öl szeretete és az a nagy nyugalom, ami akkor megszállt, hogy mozdulni se mertem, semmihez nem hasonlítható. Nem az első ágyal volt és hinni szeretném, nem is az utolsó, aki nékem adatott.

Alciphron Hát még ha ott lehattünk volna négy-öt milliárd évvel ezelőtt a széndioxid, a nitrogén és a vízgőz találkozásánál a magmával, amely a dezoxiribonukleinsav primitív láncait létrehozta. Ám az ugráshoz, a ribonukleinsav kettős spiráljáig három milliárd évvel ezelőtt hiányzott egy láncszem s ennek a láncszemnek jöttünk most a nyomára. A kenyérpenész gombái adták hozzá a kulcsot: még nem RNS, de már annak a kezdeti spirálrendszerével rendelkezik DNS-alapon, önreprodukáló, de stagnál: a plazmidhoz hasonló. A penészbe befészkelve, ott "élhetett"-lappanghatott a fél-élet (félszerves-félszervetlen) állapotában harmadfélmilliárd évig, tartogatva proto-génjeit sejtmembrán nélkül, az élet bio-robbanásához, hatszáz millió évvel ezelőtt, amely stabil genetikai kódokkal, ezernyi-ezer molekulacsalád nekipendüléséhez vezetett.

Euphranor Az értelem-vezette véletlenszerűség abszurdumnak hangzik, de ez a módja. Ahogyan a hittitok a tudományban kísérletes testet ölt. Mintha megálmodtam volna, és a Hang is: nem belőlem szólott, kívülről jött (ebben biztos vagyok). És ez volt a csodálatos. Bizsergést éreztem, a méltatlanság nyomasztó érzetét ekkora kegyelemre, hogy belevörösödtem. S akkor, a lesugárzásban ráláttam a bogozhatatlan köldökére, elérterítve kínálta magát a misztérium. Hálát, örömet és a fájdalomig facsart kimerültséget éreztem: és édességes megnyugvást. Hogy éppen én legyek a tudója. És elsírtam magam.

Cselényi László

Sokknyomozó történelem montázs

Első nekifutás

Palinak

1/1

szószzerény éjszaka

létiüres tér

pusztába zsidókat vezérlő nagy isten

jó néha tévelyegni

Hamvas-esték

előregyártott tetemek

vagina

verbalis

szaván fogom a szót

bársonykövér nyugalmát mellre

így ni

ki előttök mentél tüzes oszlopképpen

kézen fogom a nyelvet

szinekurva

1/2

az ige testté lett

a virágnak

ígéret földében vezérelvén szépen

csodálkozik

hulla-tó

naplementék

a virágnak agyara van

csontfű

a múlt jövőidőben

nem görög

rémálmaink totál-magaslat hinti

te addtál csillagot három szent királynak

nem görög a haraszt

üss tőkön

1/3

üss tőkön ragad

az erdő zöldje

heródes előtt szűz futó máriának

v én t este van

nyug alom

görcs ajánlott

a tiszta szesz kritikája

hurokban

született

aranyeres a táj

a kert alatt a hazatartó horda

te voltál vezére minden zarándoknak

szódebikarbánat

öltemény

1/4

páncélszekrénybe zárt levéltitok

könyörgök nekem is hogy légy már vezérem

a gondolat örvényében a mindegy

kurvalányhaj

hisz onán is józsef

nemzetségéből származott

az új

opálszínű f agy

t este forrad alma

mert ím bujdosni úz nagy bűn és szemérem

újszülött struccpolitikát folytat

1/3

drámadarak

csontvelőtrázó csönd

én istenem ebben ne vesszen el vérem

mi volt mi lesz

honnán és merre

startol

nézz mélyen farkasszemembe

koanna

koanna livia plurabella

a sejtjei eszméktől forgolódnak

őrizz meg gonosztul felségedet kérem

félrevert szöveg

becsavarodnak

1/2

csavarodnak az anyacsavarok

építsd fel elmémet az jó bölcsességgel

a háborús lift

bölcsék és bitangok

honfoglaláskori lelenc

e sokk

nyomozó történelem

doberdö

görcs és malom

vitorla és maholnap

te adtad lelkeket buzgó könyörgéssel

szaván fogom a szót

kézen fogom

1/1

kézen fogom a nyelvet

félrevert

ó én édes hazám te szép magyarország

nagy szürke köd

a képe képzeletben

a szó félrelépett

félrevert

szöveg

mater dolorózsa

messze

a szöveg kényszere

derrida-ködben

ki kereszténységnek viseled palzsát

messze semmi fogd meg jól

doberdö

Petőcz András

A hatvan éves Nagy Pálnak

Talán ez a legjobb alkalom, hogy elmeséljem Neked, Hatvanas Úr, hogy milyen nehéz küzdelmeken vagyunk túl, így *együtt*, avantgarde és klasszicizálódó fenegyerekek, nehéz küzdelmeken és megpróbáltatásokon, és sok-sok eredményen. Bátran szólok és szólhatok Rólad, mert nem állok már szorosan Melletted, lemaradt tanítvány vagyok csupán, akinek szólnia már nem kötelessége, de feladata, gyönyörű feladat.

Kicsit emelkedett hangú lesz ez az írás, lehet-e másmilyen? Végülis egy jó harminc éves pálya évfordulójához érkezünk, Hatvanas Mester, és nem tehetek mást, fejthajtok Előtted, mert sokat dolgoztál, és a munkát, a tehetséget becsülni kell.

1980-ban jártam először Nálad, Párizsban, kizarándokoltam Montrouge-ba, hogy felkutatssam a Magyar Műhely szerkesztőségét, és el is jutottam egészen lakásod ajtajáig, amit zárva találtam, így akkor a találkozás nem jöhetett létre. Papp Tibornál jártam utána, ő beszélt először mindazokról, amik azóta is az enyéim: vizuális költészet, tipográfia. Személyesen 1981-ben Hadersdorfbán találkoztunk, ahol hivatlan megjelentem, belecsöppenne a magyar irodalmi élet közepébe, ahogy szoktam volt, kissé botrányosan. Éppen egy előadás közepén jelentem meg, volt feleségemmel, és – emlékszem – ezen az előadáson épp Te elnököltél. Azon a napon kezdődött mindaz, ami azóta is tart, barátság és ellentétek, közös munka és különbségek, legfőképp pedig: *irodalom*. Irodalom, művészet, Kassák, Joyce és Derrida, és: Magyar Műhely, az *ügy*, mert büszke vagyok arra, hogy műhelyes lehettem.

Írásom elején nehéz küzdelmekről szóltam. Igen, gyanús volt mindaz, aki a Műhely körül akart tevékenykedni, nem felejttem soha, hogy a nyolcvanas évek "progresszív" lapjába nem nagyon léphettem be "műhelyes" verseimmel. Melyik volt ez a "progresszív" lap? A Mozgó Világ, ahol Mátyó Endre szerkesztő úr fanyalogva fogadta tipografikus munkáimat, "ezek olyan Magyar Műhelyes dolgok", mondta, leplezetlen fanyalgással. Az Alföldy Jenővel való ÉS-vitára mindannyian jól emlékszünk, és sorolhatnám mindazokat a magyar írókat, akik szemében vörös posztó volt a Magyar Műhely. Én vállaltam ezt a küzdelmet sokáig, és sokat jelentett a számomra az az erő, ami Belőled is áradt. Jó most visszaemlékezni: a Kassák-émlékkönyv szerkesztésére, amibe írásokat adtál, a Médium-Art antológiára, amelyben olyan nagy anyaggal vettél részt, a Műhely Munkaközössége körüli teendőkre, a lap "honosítására", a nagy interjúra, amit Veled készítettem. Jó emlékezni ezekre a közös munkákra. Küzdelmek és közös munkák: ezek a maradandó emlékek. Voltak-e viták? Persze. De a szeretet és a becsülés volt mindig a viták mögött is.

Rövid írásom végén, Szerkesztőm, Hatvan Éves, csak azt kérem a Felsőbb Hatalmaktól, hogy a többi tanítványod is megmaradjon úgy, ahogy én megmaradtam, Neked.

Kukorelly Endre

Nagy Pálnak

Egyszer laktam a Palinál néhány napig. Az a lakás olyan, hogy két ember nem fér el, mégis meg lettem tűrve valami miatt, és az jó volt.

A jóság miatt. Mert a Pali, mint ez közismert, jó. És ez jó.

Van más is, ami jó, egy csomó minden, ilyen az élet, a maga csomó mindenével, folyó ügyek, nem is szeretném eltúlozni, hogy tehát jónak lenni, az olyan kurva jó volna, hogy az volna a legjobb, nem tudom, mi a legjobb, meg aztán, *izé: tehát: ugye: lejőzni* valakit, az ma-napság, esetleg *izé*, satöbbi, lehet, hogy nem is olyan frankó. Lehet hogy kitolás.

Nem baj. Most mégiscsak *jó*zok. Szóval a Pali egy állati rendes (bocsánat) pali. Rendes tag, na. Legföljebb kicsit kitolok vele.

Még soha életemben nem írtam le valakivel kapcsolatban ennyi *jó*t. Összesen tizenhárom-szor. Tizenhárom jó.

Mikor pedig elmentem, a Notre Dame mögötti parkolóból indult a busz, huszonnégy óra zötyörgés, vett nekem az útra a Pali négy doboz sört. Ezeket pedig én sötétedéskor bedöntöttem, és aludtam szépen hazáig. Ha megálltunk, félálomban öntöttem egy keveset. Mi az, ami nem ilyen kicsiségeken múlik. Egy ágy. Meg négy sörösdoboz. Jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó, jó.

(1994 júl.)

Kibédi Varga Áron

Nagyságok

Kézfogások, a harag mólói.
Tüskéket simogatni, sündisznót siratni,
kivonulni az előadóteremből.

Miből áll a barátság?
Áll-e mint szobor? kereket old Kalocsán?
Miért éppen mi alattunk törne a világ?

A madarat kifütyülik, a hullám füstbe megy:
ez már a korral jár, elől jár és a határt tiporja,
körkörös, mint a korszerűség.

Van aki lemarad, van aki megölel;
marasztalhatatlan: szavait gyötri.
Gyorsítja a baráti pusztulást.

A költőnek írás közben mindig hiányoznak bizonyos szavak,
a színültig töltöttek és a kioltottak;
más szavakra viszont nincs szüksége,
a bepiszkolódókra, a kiürülőkre.

Így tölti hozsannázó (uszonnázó) életét a költő,
és olyan szavakra gondol amelyeknek nincsen kimenetele.
Mint a barátság

Mindig kezdődnek és pezsegnek.

Pedig a haza hív, a hűtlen iskolás:
ránkszakad a múlt a francia parkban.

(Ki csak az idézetek mennek:
Veres Péter és Burroughs.)

Előre! Előre!
Felgyorsulnak az évek, a tengerek.
Most már csak azt mondhatjuk, hogy "éljen" -
ezt nem lehet befejezni.

Sörös Zsolt

az »α!α!« grafikusális hand'edat

nyitultfordulata a »Reményeg, hatvan

hosszú év« - mezőlen ; öböl fiolt - kékírás

1994. július

Végre Xlophandelit! Vasár Xlephanap! dél Damechigma! V'heenigma

Veenigmacéltt Hla' Taishobori Ma Bemüganj Konzerv Tai
shagyanban Bemüverekedőle négy Taishoora Nydri Lam
edázene

lausaigi K'α Taishosötétsg Doofsi Alkalmat
igaz Shi Shayhiolvány a Doofhi
vers Sayszi Shayszi szül Immelammaetése

Taletthelta für Elise Ε'ιστο'λον "Hele Doofap
pa na gamedavella "Ουικρον emlékt Shi Sha
yhi Ε'ιστο'λον Egy Taisho "Ουικρον emlékt Shi Sha
kepei Egy Taisho "Ουικρον emlékt Shi Sha
éta Thavétai Doofappa "Ουικρον emlékt Shi Sha

Végrendelet vasárnap délelőtt.
Háború, magány konzervgyártás. Versekedés. négy óra, nydri zene:
sötétsg. Alkalmatlausaigi igazolvány a vers születése. "Für
Elise". (HAYGOT) Kék novella (H. I. emléke), egy fény -
képalbum kepei.

REMEVYOEZ, TOOSZU' E' SEK.

Saithéta Xlepha! Xlepa! Xlepha! "Ουικρον Immela
mma Taletthelta 'üpsch Shi Shayhi Taisho Shi Shay
hi Taisho Damechigma V'heenigma Veenigma Sais
no Xlepha "Ουικρον Saithéta Jayinéta 'üpsilon Jim
melamma Taletthelta "Ουικρον Saithéta Jayinéta 'üpsilon

K2/3/4/5/6/7/8/9/10/11/12/13/14/15/16/17/18/19/20/21/22/23/24/25/26/27/28/29/30/31/32/33/34/35/36/37/38/39/40/41/42/43/44/45/46/47/48/49/50/51/52/53/54/55/56/57/58/59/60/61/62/63/64/65/66/67/68/69/70/71/72/73/74/75/76/77/78/79/80/81/82/83/84/85/86/87/88/89/90/91/92/93/94/95/96/97/98/99/100

Pető Tóth Károly

**Címem: mindenütt
/a kantegorikus inspirativus mellékszöngéi/
:Nagy Pál hatvan éves:**

*"Nem osztom meg senkivel.
Ha elvisz, akkor elvisel."*

/C. C./

*"Tehát arról vers a vers, hogy nem törekszik
ellentmondásmentességre."*

/Erdély Miklós: Metán/

"Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell."

/L. Wittgenstein/

*"Amiről be lehet szólni,
arról be kell szólni.
Amiről hall lehet gatni,
arról hall kell gatni."*

/Tandori Dezső/

"Amiről nem lehet hallgatni, az /a/ nincs"

/Airun/

*"Adjuk magunkat a Törvénynek,
amelyet mindenki maga végez."*

/Kondor Béla/

"Kétféle tudás van. Az egyik, amelyik azt hiszi, hogy csak egyféle tudás van, a másik, amelyik azt hiszi, hogy sokféle tudás van. Ezen megállapítással együtt akkor most hányféle tudás van?"
/C. C./

Isten izzik az értelmet lenségben

– Véleménye szerint hány Isten nincs?

Minden lépcsőfokon örökbefogad a pont, a leírhatatlan

A látszat világa borzong

– A szeplőtelen fogantatás kérdésében ön rugalmas álláspontot próbál kialakítani?

Azonban a beszéd igyekszik most tekintettel lenni a körülményekre

Tartózkodj az ihlet mögött

– Tettértékű-e a magánnyomozó tétovasággal tetovált fölismerése

miszerint saját tettenért teteme is csak tetteti, hogy más helyett

hullt el, ha még ezt is neveti?

A szent gondolat alámerül Isten kinyilvánított létében

Kaotikus, azaz elszabadult

– Kíváncsún tartaná-e a tombolát az utolsó ítélet napján s ha igen, mily zálogot adna?

A létezés jelenlétőségében számára bármely mérték kibírhatatlan

Az ige maradéktalanul árulkodó

– Ön szerint a Szentírásban mely kitétel felel meg a piros

húsz-száz ulti redurchmarsnak?

Kora szülte az elmebajt, mi fénylik a lehetetlen vesztében minduntalan

Valami kizárólag lélek

– Mondjon egy pótcselekvést! Ha nem megy, mondana tizet?

Éppen a tagadásban lát át a remény minden szót

A határátlépés a hiány ítélete

– Elgondolása szerint lehet-e vágyakozni a másvilágon a túlvilágra, vagy fordítva?

Oly ravasz a torok, ha észrevesz magának egy fáraót

Túlontúl izzó áldozat

– Visszaemlékszik ön, hogy melyik keresztretjvényben bukkan rá eme kifejezésre: "balneum diaboli"?

Az érzékek mámara által szolgáltatódik ki a szenvedés az agynak

A kifejezés szétmorzsolódik az istenélményen

– Temetetlen halottainak vezényelhető-e "oszolj"?
Belesül a váratlanba a megkötött élet azért, amilyen

Maga magára felforgat

– Szokott-e ön?

Semmi sincs önmagában, ha nem tartja meg a zodiákus

A létezés egyenletesen változtatja

– Épp e kérdés kapcsán mi jut eszébe Johann Cruyff-ról?

Szélsőséges fenntartásokkal áramol át a közönségbe a kapott hang

Ezért egyedülvaló a vágy

– Szeretné-e döntésre vinni a dolgot?

Ugyancsak megérintette legsajátabb élményszerűsége a kétféle értelmezés

A mindenmegmaradás örvénye

– Főnyeremény-e, ha még azelőtt rúgják ki ön alól a sámlit, mielőtt
a hurkot a nyakába tennék?

A figyelem barlangjából támad a kígyó a megrepedt mennyezetre

A nemlehető van-nal terhes

– Szereti-e meghazudtolni a korát?

Az utolért messzieségben az egyesülésben kezdi el kifosztani a lelkét

Ahhoz a halandóság a bizonyíték

– Kinek az álmában szokott ön álmodni?

Tomboló szélviharban önmagáról nevezi el a káoszt a gyanú

Ama seb a születés lelőhelye

– Hány király sétál és hány kölyök császkál, mit eddegélnek, mit szür-

Az igen akaratában élőlény, a feltételében madárforgalom

Delphoiban világosodott meg a kígyó

– Hazudott-e már ön tükörbe?

A tökéletes magyarázat kevésbé csatolja a természethez magát

A megkettőződés szenved kül-önösségétől

– Első szerelmének mi volt a kedvenc virága?

Kerget, enged, megtér, nincs néző mögötte

A vándor halálművész

– Mely szót szeretné, hogy utoljára hagyja el ajkát?

Önnön megtestesülésének döbbenetét artikulálja a széplelkű költő

Az elviselhetetlen megpillantásától őrjöng

– Kibe nem?

Alányúl s idegen marad a mindenség dermedt kísértete

Magára figyel mégis

– Ha?

Mikor a kideríthetetlen hang megszületett, valamennyiünkben fölillant

A vallás az idő gyermeke

– Ha egyetlen kérdést föltehetne önmagának, mi volna az?

Nem egy egyszerű rajz által akar érvényt szerezni

Örökös pokollal tüntettünk

– Mit tesz ön metafizikai elkámpicsorodása közben, esetleg ellen?

Többé pusztít a tárulás felderítése a megtaláltba való behatolásnál

Törékeny rajta a kérdés

– Ha imádkozik mire gondol s ha nem, mire nem?

Nehéz pillanataink lesznek, ha megfosztjuk szavainkat hiábavalóságuktól

Egyszer kioltott egy tükröt

– Szeretne-e ön mégegyszer?

Ellenkomédiában, megismételt szakadéokban a helyünk leginkább

Köldöke körül fáklya

– A szabadság szelétől lehet-e szélütést kapni?

A láthatatlan írás nyugalma nem találkozik a próféta kijelentéseivel

Bekeríti a középpont titka

– Fenntartja-e álláspontját az ágyban is?

Ébredő embert pecsételő emberré válik ilyenkor

Intézkedő amilyen konstrukció

– Írás közben megvakarja-e ön időnként a herezsacsáját, ha igen, akkor tudatosul-e mindez önben s ha tudatosul, stimulálja-e eme "aktus" valamire?

Egyes elhasznált szenvedés olyan, amely áthat

Minden büntetésre rákötözve

– Egy, két, há, négy, öt, hat, hetéra. Mely korban él ön?

Mondja a zűrzavart sajátjának, "elrendezem az eget", mondja

Azt éli, amit megidéz

– Szívesen lett volna ön a Titanicon zenész?

A költészet menetközbeni joga, hogy módszeresen elkeseredjen produktumán

Bejelzi mielőttjét a túlfeszítettbe

– Hány van?

Rejlő szög lehet a Semmi, amihez embernek köze van

Beszéde a beteljesülés mértéktelenségéből

– Kiegyezik azzal, hogy átugrojuk ezt a kérdést?

Ama név előtt tele jószándékkal a felülmúlhatatlan pillanat

S feltűnik látómezejében az önfeledt

– Tekinthető-e ön dezavualt tejberinocérosznak?

Azok akkor a test-lélek miatt keveseken uralkodnak

Az elvarázsolt tekintetek összefüggenek

– Akar-e halhatatlan lenni s ha igen, akkor azt mikor fogja megunni?

A két sorsra elszántakat ő teszi szoborrá

A beteljesülés éli halálát

– Sumákol-e ön miközben co/g/itál?

A széttépett Isten visszszhangjában rejtőzik és föltámad a napja

Csodálatukban szelídek egymással

– Gyermeckorában tapicskolt-e ön zivatar idején tócsákban, kéjes bizsergéssel a gerincén, félvén a villámoktól?

Mert kifosztatott, más mozgatja, kit a villám elragadott

Fölidézi az origó rohadásszagát

– Hamar kéri-e ön a kalapját és a köpenyét?
Arra nincs ember, hogy fölüljön a világ káoszára

Fent maradványaival szembesül
– Tegyük-e föl?
Elnyeli előle töredék művét a kozmosz s alávettetik

A gondolat a szemrebbenésben lakik
– Mit gondol, az ember gondolja-e a gondolatot, vagy a gondolat gondolja
az embert s ha úgy gondolja, hogy ez a kérdésfeltevés/vetés?/ hamis,
akkor miért gondolkodott el rajta akár csak egyetlen minutumig is?
Páratlanságának mondana ellent, ha sejtjeit babiloni vágyakra cserélné

A villámot a gonosz nem tartóztathatja föl
– Két kérdésem lenne; melyik az egyik?
Nemcsak bolygó templom, ami archaikus energia

A számok árnyéka ellobban
– Számba veszi néhanap elvesztegetett életeit, s ha... miért az enyémbe?
Hanem követ hasonlít levegővel, ha nyomasztja a törvény

Elrettentően magabiztosan sodródik
– Az avantgarde-ság mibenlétét és hogyanját szereti-e ön úgymond forszírozni
heveny leittasodás közepette, vagy színjózanul s ha igen, akkor a
fejsze, vagy balta mely részének képzeletit titkon, vagy nyíltan önmagát
s ha nem, akkor mi a véleménye a köszörűkövön "üdögelő" majomról?
Csupán korai kívánsága a magasabbrendűek a hölderlini elem

Az eszközök rendkívüli homálya
– Ön igenelni szokta-e énjét
szolgálva más kedve-kényét?
Ki helyett éli a maga regényét:
akitől kapta a Nap a fényét,
vagy ki eladta áru/ló/i alól a gyékényét?
Az erény merénye néha basztatja-e a gégégjét?
A felfoghatatlan végtelenbe merül hozadéka a rejtőzésnek, ó lény

Szívverésére rátalálva gyorsul
– Magázhatom tegét?
Korlátlanságodra a folyó mélye figyelmeztet, határbúcsú!

N. P.

A Magyar Műhelynek különböző periódusai voltak, változó szerepekkel, nem én leszek az, aki ezeket most pontosan lajstromozza - de mindig a modernitás (definíció nem itt!) környékén, és ennek a kitartásnak és határozottságnak megvolt-van a maga súlya, fontossága és jelentősége. Nagy Pál és a Magyar Műhely elválaszthatatlanok.

Én személyesen is hálával gondolok rá(juk), 1974 áprilisában ott jelent meg az első írásom, és - emlékszem! - nagyon boldog voltam. És a 77-es bécsi Műhely-találkozóra is jól esik emlékezni, számomra fontos embereket ismertem meg ott. Később, ahogy mondani szokás, elváltak útjaink, de hát ez sem nagy baj, az utak többnyire ilyenek, elválások. De nem felejttem el, hogy volt egy időszak, amikor Nagy Paliék segítségemre voltak.

Isten éltesse hát az ünnepeltet sokáig,
vizuális percepciója lógjon bokáig!

Szeretettel:

Esterházy Péter

palócföld

KÖZLETTI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Chief editor: József Pál

Adress of editorial office:

H-3101 Salgótarján, Pf.: 270.

Tel: (0036) 32-314-386, 32-311-022

az objektív felületéig nyomulna (fordított zoom?), magától értetődően olvashatatlaná szétmosódva minden betű. Váratlan csend. Negyven másodperces(?) szürkés mocorgás. Ekkor az ólomsor rákoppanna az objektívre – vigyázat: nem ütné át! –, majd mint a tankok Salgótarján macskakövein, egy helyben forogva karistolni kezdené a lencsét. Hang kina-gyítva. Hosszan és fájdalmasan az egész. Addig, amíg néző ül a videó előtt.

Végül csak ketten maradnánk. Nagy Pál a kicsi ember (pardon: alacsony) jellegzetes figyelő "alapülésében": felszegett állal. Jómagam a balján (tisztelet, ugye), jobbra hatalmasan megnövelve előreszegzett tekintetem látószögét: egyszóval a sóvárgó kíváncsiság sandaságával. Amikor már Ő is únná, mit mondok?, nem Ő únná, én únnám el, fölállnék, eltakarván a képernyőt és átadnám neki az összekaristolt lencsét díszdobozban. Kedvvel dadognék: "A díszpolgárságod..., és a Pro Arte..., meg minden, itt, ez a egész..." Érténé. Tudom. Kissé meg is hatódna, mint a Madách-díj átadásakor, '91-ben. Mert az avantgardőr (sic!) nem egy esze-lelkement vadőr, aki megszállottan lövöldözik az irodalmi rabsicokra.

Azt persze nem árulnám el neki, mi lett a tövig kopott ólombetűsorrall. Íróasztalom becses helyére tettem: a Poverello szobra tövébe. A tövig kopott betűk jól kivethetőek. Tisz-tán olvasható a név. Ólom őrzi. (Ólom, ólom, édes ólom.) Miként a csonkig rágott köröm is nő a halotton.

Pál József

P.S.: Közlöm még, hogy ezt a számunkat – felkérésünkre – Bujdosó Alpár, a baj- és pályatárs szerkesztette. Szívbeli köszönet a munkájáért. A kivitelezés örömteli kínjai re-ánk maradtak. Vendégszerkesztőnknek, szerzőinknek és nem utolsósorban az ünnepelt-nek szerettünk volna megfelelni. De az a párizsi nyomda, az felülmúlhatatlan.

